

S. Benedek András
Itthontalanul

*Kilépsz egy ajtón s már nem vagy otthon.
Átlépsz egy határt és nincsen hazád.
Nem vár Óshaza, a kincses Orbon
Végleg bezárta kristály-kapuját.*

*Átkelhetsz folyón, hegyen, mocsáron,
Vezetet ünő vagy bármi vad,
Nem lehetsz otthon ezen a tájon.
Ez a te néped. S nem értik szavad.*

*Az égből a mélybe épülő Babel
Köreit róva, sárban és porban,
Nincs ki elhaló hangodra rálel.
A szavak szép boltíve beroppan.*

*Nincs Ararát. A süllyedő bárkán
Kígyó szisszen, hörren a vadkan,
És az iszaptól támadó sárkány
Karmai közt vergődiünk riadtan.*

*Itt, e végképp megbolydult kasban
Darazsak hódolnak a beréknek,
S a bomlott földön tomboló gazban
Virág virít, hullakék beléndek.*

*Itt vagyok hát. Útszéli keresztén.
Kezem s lábamon a vér felbuzog.
Vénülő varjak károgiák vesztém:
'Hová lett kardod, vérted, virtusod.'*

*Nyílnak a sírok, lángot vet a döggút,
Felizzik a föld s az árdeli hold is.
Vár a régen beszántott földút,
Vész a csonkolt szarvú unikornis.*

*Mert hol csontjaink a batárpóznák
Mienk ez az árva, gyomverte föld,
Mienk e sokszor elperelt ország,
Mit kiontott vérünk megjelölt.*

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

VII. évfolyam 8. szám

Kiadja a Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából a Napkút Kiadó Kft. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztőségi titkár: **Láncos Sára**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.
Szerkesztők: **Balázs Géza** (nyelvművelés), **Bognár Antal** (próza), **Király Farkas** (vers),
Kovács Ildikó (szöveggondozás), **Pencz Levente** (környezet),
Szondi Bence (tördelés), **Vincze Ferenc** (műbírálat).

Napút-kör: **Csűrös Miklós, Gráfik Imre, Kosáry Domokos, Lászlóffy Aladár,
Osztovis Levente, Sánta Ferenc, Schwajda György, Konrad Sutarski,
Sütő András, Székely Magda** (tisztelbeli konzulensek). • Alapította: **Masszi Péter**.
Szerkesztőség: 1014 Budapest, Szentháromság tér 6. • Telefon/fax: (1) 225-3474

E-mail: napkut@t-online.hu • Honlap: www.napkut.hu

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Rt. és az NH Rt.

ISSN: 1419-4082

5. Benedek András: Itthontalanul
(a borítóbelsőn)
Sulyok Vince: Félhangra
(a hátsó borítóbelsőn)

OKTÓBERI DRÁMÁK

Kabdebó Tamás: Véradás. 3
Ferenczy Erika: „Kis Nép, Nagy Nemzet”. 31
„Nem akarok megint kurva lenni”
(Egy forradalmár vallomásaiból
lejegyezte Földváry Györgyi) 42
Ircsik Vilmos: A vértanúk dala. 45
Benke László: Hang a föld alól 54

TÁRLAT

Szakolczay Lajos: Táj- és testmotívumok. 55
Balogh László festményei
(a színes mellékleten)

OKTÓBERI DRÁMÁK

Kérész Gyula: Csillaghullás 57
Nemes Z. Mária öt verse 92
Szántai János versei 94
Ébert Tibor verse 96
Egry Artúr három verse 97

SZÓVÁR

Balázs Géza: Hungaropesszimizmus 99

HETEDHÉT

Jordan Ruszkov: Éjszakai neszek 105
Joszif Petrov: Levelezőlap
(Szondi György fordításai) 106
Jan-Magnus Bruheim: Balerina 107
Grete Bendix: Itt senki se vérzik. 109
Ingemar Gustafson: 1956. november 4.
(Sulyok Vince fordításai) 110

ABLAK

Koncsek József: Pótolható hiány
(Benke László: Vesztesség) 111
Novotny Tihamér: Egyéni mitológia
(Kovács László kiállítása) 112
Lukáts János: A boldogság mindenkinek más
(Sebők Éva: Seregélytánc) 114

Kikötő

Szakolczay Lajos: Közéltő
(Muzsnay Ákos grafikái)116

Könyvleletek

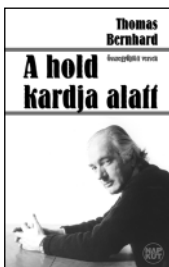
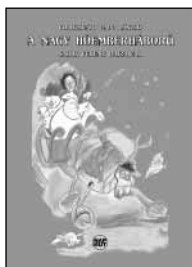
Vincze Ferenc: A Holdra lépés aspektusai
(Szócs Géza: Az al-legóriás ember) . . 119

Melléklet

József Attila-emlékév 8.

Németh István Péter, Jelenczki István,
Welleszné Sulyok Aranka, Gaál József,
Fenyvesi Félix Lajos, Károly György,
Demeter József, Nagy Zsuka, Oláh András,
Czegő Zoltán, Verrasztó Gábor,
Kisszőlősi Szánthó Lóránt

A Napkút Kiadó karácsonyi könyveiből

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

VII. évfolyam 8. szám

Októberi drámák

ASSZONYOK

E számunk képzőművész vendége, Balogh László festőművész 1930-ban született Szentendrén. 1951–57 között a Magyar Képzőművészeti Főiskolán Barcsay Jenő és Konecsni György volt a mestere. 1957-től tagja a Művészeti Alapnak és a Fiatal Művészek Stúdiójának, 1965-től a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetségének. 1958-ban vették fel a Szentendrei Régi Művésztelep tagjai közé. A Szentendrei Grafikai Műhely alapító tagja (1981). 1995 óta Szentendre Város Díszpolgára.

Folyóiratunk támogatói:

**NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA**

Kabdebó Tamás

Véradás

Szereplők

FERI	(Buda Ferenc, 22 éves)
ÖCSI	(Liptay III. Béla, colos fiú, 18 éves)
LIPTAY	(Liptay II. Béla, Öcsi apja, negyvenes)
BUDÁNÉ	(Borbála asszony, Feri anyja, negyvenes)
JANKA	(Kárász Janka, 22 éves)
SIPIRC	(Seres Árpád, 16 éves)
MEGBÍZÓ	(Grál Ladomér, negyvenes, félszemű)
MEGBÍZOTT	(Lecsó Szaniszló, harmincas)
ÁKOS	(Heltai Ákos ezermester, ötvenes)
ÚNÓ	(Szarvas Gabriella, húszéves)

A szerző szándéka szerint a jelenetek csak apró intervallumokkal különülnek el egymástól. A díszleteket a szereplők mozgathatják.

1.1. Égetés

(Feriék lakása. Feri, előtérben, az asztalnál ül, tanul. Anyja a háttérben köt. A sarokban kenuevező.)

FERI Anya, figyelj csak!

BUDÁNÉ Szóltál, Ferikém?

FERI Igen. Ma vasárnap van. Az Úr napja. De melyik úré? Jöhetnek a népnevelők, és áldozatot követelhetnek, Sztálin elvtárs oltárán.

BUDÁNÉ Igen. A császárnak, ami a császáré, az Istennek, ami az Istené. Mindezért almás és meggyes pitét sütöttem. Nem akármilyet. Megbol-dogult apád receptje szerint.

FERI Mármint rummal megbolondítva, ahogy apa a válogatott hotelven-dégeknek szokta, és birsalmasajt sörétekkel telehintve.

BUDÁNÉ Úgy van, fiam. És ha jöttek és mentek a népnevelők, én még el-érem a 11 órás misét. A bíborosért is imádkozom.

(Kopognak.)

BUDÁNÉ Tessék...

(Megbízó és Megbízott belépnek.)

BUDÁNÉ Tessék befáradni!

MEGBÍZÓ Szabadság, elvtársak!

FERI, BUDÁNÉ Szabadság!

MEGBÍZÓ Nos, elvtársak, közeledik a december 21-e. Milyen nagy nap lesz akkor?

BUDÁNÉ Hát Karácsony. Viszont az december 24-én van. Mármint a Szenteste. Az ünnepek pedig...

MEGBÍZOTT Asszonyom, ön el van maradva több brosúrával.

FERI Persze, mit várhatni egy régi-módi, idős asszonytól. Én viszont megmondom: hamarosan, ez év december 21-én lesz Sztálin elvtárs 70. születésnapja.

BUDÁNÉ Hát, én is tudom ezt, csak nem jutott eszembe. Mert hát a nőegyletben nagy ünnepség lesz.

A pitéket majd nekik is én sütöm. Meggyes és almás pitét. Egy kis előleget már készítettem is. Kóstolják meg az elvtársak!

(*A Megbízott nekilát az almás pitének, a Megbízó megkóstolja a meggyest.*)

MEGBÍZÓ No és ön, ifjú ember? Úgy látom, tanul, a jövőt építi. Ön magát arra készíti. Mit ajánlott fel a nagy napra? (*az evezőre mutat*) Csak nem azt, hogy lekenuzik a Dunán? Szentendrétől a Szabadság hídig?

FERI Nyelvész vagyok. Végzős ez évben. A budapesti népnyelv szavainak összegyűjtésével foglalkozom. Száz szó megszerzését, iktatását ajánlottam föl. Tehát megőrzését is.

MEGBÍZÓ Mondjon egy-két példát.

FERI *Sitt. Sittre zárják a nép ellenségeit. Világbaró. Világbaró tankon járnak a szovjet páncélos huszárrok. És győznek.*

MEGBÍZÓ (*Az asztalon heverő könyvek és magazinok között turkál. Magasba emel egyet.*) Ez mi? (*olvassa*) „Keresztény Szocializmus. Hogyan építsük a jövőt gyilkos osztályharc nélkül, Isten nevében...” Micsoda szennyirat ez? A klerikális reakció ide is betette a lábát!

FERI (*Kiszalad és egy felmosó vödröt hoz be.*)

BUDÁNÉ (*A Megbízó orra elé tartja a pités tálcát.*) Ebből is tessék... Finom.

MEGBÍZÓ (*Leteszi a katolikus lapot, és felvesz egy pitét.*)

FERI (*Megragadja a letett újságot, beleteszi a vödörbe, meggyújtja.*)

FERI Tűzre való! A tűz égesse meg. A minap itt járt, hívatlanul, egy kétes alak, ő hagyhatta itt a téveszmény letétét. Én bele sem néztem,

különben kidobtam volna már. Most a tűz égesse meg!

(*A tűz lángol a vödörben, a népnepnelők elköszönnek.*)

BUDÁNÉ Hát ezt is túléltek, fiam.

FERI Túléltek. De ha a kiadvány hátsó lapján megtalálták volna unokatesóm, Öcsi nevét, akkor ki tudja, mit csináltak volna vele. Az egyetemről biztos kirúgták volna. Legalább.

I. 2. Hunyadi László

(*A színpad üres, aztán Öcsi vidám léptekkel közelít egy irányból, hátán sporttáska, ebben teniszütő. Erkel Ferenc Hunyadi László c. operájának legismertebb dallamát füttyüli.*)

„Mehalt a Cselszövő,
Nem dúl a rút viszály,
Országunk élni fog

A szolgasors után” – (*Megáll a színpad közepén, és most kiéneke-li, nem túl hangosan a fenti szöveget. Majd megindul átlós irányba, ismét füttyülve.*)

MEGBÍZOTT (*előugrik*) Állj! Dalos madár.

ÖCSI (*meghökken*) Kihez van szerencsém?

MEGBÍZOTT (*Felmutat egy igazolványt, karon fogja a fiút, vezet.*) Majd elvállik, hogy szerencséje van-e.

(*A színpad túloldalán megjelenik a Megbízó. A Megbízott kiszalad és behoz két széket.*)

MEGBÍZÓ (*Leül, Öcsit hellyel kínálja.*)

MEGBÍZÓ Tudja, milyen nap van ma?

ÖCSI Tudom. 1953. március hatodika. Délután 3-kor teniszmeccsem lesz Pasaréten.

MEGBÍZÓ És tudja, ki vagyok én?

ÖCSI Hogyne tudnám. Önt mindenki ismeri. Ön egyetemünk párttitkára, és még csomó más funkciója van.

MEGBÍZÓ És nekem kihez van szerencsém? Ki az, aki nem tudja, máma aligha lehet teniszmérkőzés vagy egyéb multság.

ÖCSI Liptay Béla elsőéves mérnök-hallgató vagyok.

MEGBÍZÓ És azt tudja-e, hogy ma délelőtt előadások és szemináriumok helyett megemlékezést tartunk a szocialista tábor nagy vezérééről, Sztálin elvtársról?

ÖCSI Nem, ezt nem tudom. Azt hittem, hogy ábrázológeometria-óránk lesz. De miért a megemlékezés? Hát igen, tudom, hogy beteg, de reméltem, hogy Isten segítségével meggyógyul Sztálin elvtárs.

MEGBÍZÓ Kinek a segítségével?

ÖCSI Hát, igen, izé. Azt csak úgy mondtam. Jókívánságképpen. Úgy gondoltam, erős szervezetének és orvosainak segítségével gyógyul meg. Hát nem gyógyult meg?

MEGBÍZÓ Ne tettesse magát, mérnök-hallgató! Nem hallgatja a rádiót? Sztálin elvtárs meghalt.

ÖCSI Te jó Isten! Mi lesz a béketáborral?

MEGBÍZÓ Megint az a klerikális fölötte. És miért nem hallgatta a rádiót?

ÖCSI Operában voltam, kérem. A Hunyadi Lászlót néztem meg. Történelmi daljáték. Apámmal.

MEGBÍZÓ *(a Megbízottnak)* Megbízott! Kerítse elő ennek a mérnökgólyának az apját.

MEGBÍZOTT *(Elmegy, Öcsi apjával és egy harmadik székkal tér vissza.)*

MEGBÍZÓ *(a leülő Liptay II. Bélához)* Tudja, min kaptuk ma drágalátós fiát?

LIPTAY Nem tudom, kérem. Rendes gyerek.

MEGBÍZÓ Füttyülte és énekelte, hogy:
„Meghalt a cselszövő,
Nem dül a rút viszály,
Országunk élni fog
A szolgasors után.”

LIPTAY De hát meghalt, kérem...

MEGBÍZÓ *(Megbízottnak)* Azonnal telefonáljon a politikai rendőrségnek... vagy a Belügynek.

LIPTAY *(Odarohan kettejükhez.)* Az operában halt meg! Czillei Ulrik volt a cselszövő. Az elvtársak nem látták a Hunyadi Lászlót?

MEGBÍZOTT Hol keressem? Gondolom, az is egy szemét reakciós, akit el kell fogni.

LIPTAY Mátyás király édesbátyja? Az is a Hunyadi János fia, és reakciós? Hova akarnak kilukadni az elvtársak? A feudalizmusba? De hiszen a Hunyadi László haladó hagyomány. Az iskolákban is tanítják.

MEGBÍZÓ Apa és fia egy húron pendülnek. Színjátzás. Ne tectessék magukat. Gyász helyett csúfondórosság. Operaáriával parentálják el a nagy Szovjetunió dicső vezéré. Elparentálják és meggyalázzák friss emlékét.

LIPTAY Az elvtársnak kisiklott az ítélőképessége. Fiam és én tizenötödik századbéli magyar történelmi alakokra gondoltunk. Az opera, a szöveg és a dallam, a történet egésze róluk szól. Micsoda képtelen feltételezés, hogy mi a gyászt megszentelteltettük volna. Mi a történelmet, a haladó hagyományokat egészében őrző család vagyunk. Engem például II. Bélának hívnak, mivel apám Liptay I. Béla volt. A fiam pedig, aki szintén ugyanezt a keresztnevet viseli: III. Béla.

MEGBÍZOTT Ez fölöttébb érdekes. Akkor engem, úgymond, I. Szaniszlónak hívnak. Leecsó Szaniszlónak.

Mert Szaniszló napján születtem. Apám akkor rábökött a kalendáriumra, amit ott talált, az lett az én nevem.

MEGBÍZÓ Hallgasson, Megbízott. A maga életrajzára most nincs szükség.

LIPTAY Elvtársak! Engedjenek vissza engem, kérem, a termelő munkába, Öcsit pedig a délelőtti megemlékezésre, majd onnan az egyetemi szemináriumba.

I. 3. Sapkagyár

(A sapkagyár dolgozói sámlikon ülve láncot alkotnak. Legelől ül Janka, átvesz egy-egy katonasapkát, és mindegyiknek vörös fémcshellagot tűz a hátuljára. A sorban mögötte lévő fiú, Sipirc formálja, majd átnyújtja a sapkát. A mögötte lévő lány, Ünő egy-egy „tartóról” (póznáról) szedgeti le egyenként azokat. A sor végén középkorú férfi, Ákos, ki-be lépdel és tűzi föl a tartóra a sapkát.)

JANKA *(énekel)*

„Szamofüzé, úszik a lóvé,
szalad a Jack és fut a góbé,
mindenki kopasz és mindenki tar
s az egész világ egy nagy rakás.
Szamofüzé...”

(A többi három átveszi a dalt, és többé-kevésbé kórusban énekelnek /bármilyen jól tagolt gajdolás megteszi/).

MEGBÍZÓ *(Bejön, megáll, hallgatja őket, leveszi Lenin-sapkáját, és rámutat annak a sild fölé ragyogó vörös csillagjára.)* Elvtársnő! Amint látja, és egyébként is jól tudhatja, a vörös csillag a sapka elejére, a sild fölé kerül. Hogy ráragyogjon a világ szeme, és viszont. A ragyogó hajnal csillaga.

JANKA *(nem törődik a Megbízóval, tovább énekel, majd félvállról) Vagy az alkonyat.*

MEGBÍZÓ Nem hallotta, mit mondtam? Magának szóltam. Süketnek beszélek? Maga, elvtársnő, a sapka hátuljára illeszti a vörös csillagot. Mintha rükkvercbe menénk, menetelnék, nem pedigen előre.

JANKA *(fölnéz)* Igenis. Hogy világíccson az, mint a féklámpa. Oda tűzöm, ahova való.

MEGBÍZÓ Szemtelenység. Maga készakarva destruálja az építő munkát. A tűző munkát.

JANKA És az elvtárs kicsoda, hogy nekem most itt dirigálni akar? Maga talán az új normás vagy az új diszpécser? Csoportvezető, vagy egyszerűen hívatlan, de ide ragadó kullancs?

MEGBÍZÓ A párt szeme vagyok.

JANKA Hát akkor ide süssön, szemenedett elvtárs. Lássá itt azt a srácot mögöttem?

MEGBÍZÓ Van rajta valami különös látnivaló? Fiatal gyerek.

SIPIRC *(Előrenyomakodik, kezében saját sapkája.)* Seres Árpád, ipari tanuló, jelentkezem. A sapkagyár legifjabb dolgozója vagyok.

JANKA Most vedd fel saját sapkádat, Sipirc, és tisztelegj a párt szemének, a megfigyelésünkre és stírlésünkre kiküldött elvtárs úrnak.

SIPIRC *(Fölveszi sildes sapkáját, melynek ugyancsak a hátulján vöröslík a csillag. Sipirc a csillagot érintve tiszteleg „félhátulra” a pártállam megbízottjának.)* Kit tisztelhetek, a párt szemében, névleg? Mert további jelentést akarok tenni.

MEGBÍZÓ Grál Ladomér vagyok, a Megbízó.

SIPIRC Grál Ladomér elvtársnak, a Megbízónak, a párt szemének je-

lentem, hogy a mai napon háromszázhetvenöt sapkát termeltünk. Csillagtűzésre.

(Mialatt ez a párbeszéd zajlik, Janka kicseréli a Megbízó levetett sapkáját egy hasonló, de hátul csillagos Lenin-sapkával.)

MEGBÍZÓ Látom, az ipari tanuló elvtárs is hátra teszi a vörös csillagot, mivel a sapka hátulját elől hordja. Ez valami új kamaszdivat?

SIPIRC Szolgálatára, Megbízó, Grál Lodomér elvtárs. Sőt, amint látom, az elvtárs is ugyanezt teszi. *(A kicserélt sapkára mutat.)* Hátul van a vörös csillag, ott virít, mint egy szegfű.

JANKA *(Főlemeli s nyújtja a kicserélt sapkát a Megbízó felé. Az forgatja ide-oda, fölteszi-leveszi, majd a fejét csóválva távozik, motyogva.)* Legközelebb a tányérsapkarészleget veszem szemügyre. Vajh van-e vörös csillag a gyerekcsináló sapkákon? És hogy előlről kell-e azt, vagy hátulról...

I. 4. Április 4-től október 23-ig

(A Megbízó és a Megbízott „kidekorált emelvényen állnak. Az emelvény díszítése: ÉLJEN ÁPRILIS 4. Alant, egy csoportot alkotva mindenki más elvonul, fölvonul. Elöl Sipirc, piros-fehér-zöld zászlóval. Mögötte Budané és Liptay. Őket követi Ünő, a sapkagyári lány, és Ákos, a karbantartó. Hátul Öcsi és Feri, végül Janka.)

Egy kör után az oszlop libasorrá alakul, Janka marad leghátul.)

Énekelnek: „Elnyomás, szolgasors,
Ez volt a rend ezer évig,
Szenvedt a nép legjobb ereje,
Dologtalané volt az ország,

S míg a nép hordta a terheket,
A múltba néző csupa sebet lát.”

JANKA *(így éneкли)* Csupa segget lát.

(A fölvonulók az emelvény előtt egy pillanatra megállnak. A Megbízott lejön, és „karmesterként” dirigál.)

Éljen Rákosi!
Éljen a Párt!
Éljen Rákosi!
Éljen a Párt!

(A sor végén álló Janka hátat fordít, s így nem veszi észre, hogy a Megbízott egy ponton ajkához emeli mutatóujját, csöndet kérve.)

Éljen Rákóczi!
Éljen Árpád!

MEGBÍZOTT *(odamegy hozzá)* Maga rosszul mondja. Rákóczi meg Árpád azok régen meghaltak.

JANKA Rosszul mondom? Jó. Legyen tehát:
Féljen Rákosi!
Féljen a Párt!

(A menetoszlop megindul, egy kört tesz, s immáron megálláskor hárman hátat fordítanak – Feri, Öcsi, Janka –, és együttesen skandálják):

Féljen Rákosi!
Féljen a Párt!

(A Megbízott abbahagyja a vezénylést, beáll a sorba, még egy kört tesz nek, együtt énekelik):

Maléter Pál azt üzenete,
Elfogyott a regimentje.
Ha még egyszer azt üzeni,
Mindnyájunknak el kell menni.
Éljen a magyar szabadság,
Éljen a haza.

(Újabb kör. Amint bevonulva az emelvény elé érnek: megállnak, Janka

átveszi a zászlót, elővesz egy körömolót, és kivágja a zászló kommunista címeres közepét.)

Üdvivalgás,
Zászlólengetés.

JANKA (tölcsért formál két kezéből, és fölrikoltja a Megbízó felé)
Gerő Ernőt Dunába,
Nagy Imrét a kormányba!
Ne csináljunk mindent késve,
Nagy Imrét a vezetésbe!

(A csoport átveszi a szólamot, és ütemesen ismétli):

Gerő Ernőt Dunába,
Nagy Imrét a kormányba!

ÁKOS (belerikkant) Rákosit a picsába!
SIPIRC (Visszaveszi a zászlót, annak hegyére tűzi sapkáját, melyről leszakítja a vörös csillagot, majd kiáltja):

Minden ország katonája
Menjen saját hazájába!

(A csoport ezt a jelszót is átveszi és ismétli, megtoldva):

Minden ország katonája
Menjen saját hazájába!
Ottan lehet oktató,
De itt csak piszkos elnyomó.

MEGBÍZÓ (Lejön az emelvényről, fülön csípi a Megbízottat, ketten elmennek, kerítenek egy rádiókészüléket, azt fölállítják az emelvényen.)

ÖCSI (Eliramodik, majd egy papírlapot lobogtatva jön vissza.) Itt a tizennégy pont!

LIPTAY Milyen tizennégy, fiam? Petőfiék csak tizenkettőre szorították követeléseiket.

ÖCSI Azóta bonyolódott a helyzet, apa. Az osztrákok jóval kevesebben voltak, mint az oroszok. Az oroszok meg csak betörték száz évvel ezelőtt, most meg számta-

lanul elszállásolták magukat, maradra. Több ellenség, több pont.

BUDÁNÉ És hogyan van, hogy ti, mefeszesek gombolyítjátok le elsőnek a spulnit?

ÖCSI A műegyetem a legaktívabb kar és a legkevésbé teoretikus. Mi cselekvésre vagyunk hivatva. Ezért fogalmazzuk meg elsőnek az egyetemisták és rajtuk keresztül az egész ország követeléseit. Konkrét fiúk konkrét pontokat állítottak össze.

LIPTAY Azért ne kérkedjete, fiam! Mert a Petőfi Kör vitáin titeket hónapokkal megelőzve elhangzott már a követelések java.

ÖCSI Verba volant scripta manet. A szó, még a legszebb is, elszáll. Ami ott volt, azt nem volt szabad leírni. Ami itt megy, azt kötelező nyomtatásban is, a rádióban is nyilvánosságra hozni.

JANKA Hát akkor hadd halljam már, mi van azon a papíron! A sapkagyárból senki nem járt egyetemre vagy a Petőfi Körbe. Mink csak melóznunk.

ÁKOS Meg szidtuk a rendszert, mint a bokrot.

FERI Olvasd hát, Öcsi, mi van azon a bumácskán!

(Hirtelen kialszanak a villanyok. Ketten meggyújtanak egy újságot, Sipirc pedig zseblámpát tart Öcsi elé.)

ÖCSI (Zseblámpa fényénél olvas. Minden pontot ő olvas.) 1. Az MDP Kongresszus azonnali összehívása, alulról választott vezetőség, az új Központi Vezetőség megválasztása.

JANKA A sapkagyárban pedig új szakszervezeti vezetők megválasztása. A jelenlegi seggnyalókat kirúgni. Vagy segédmunkákra alkalmazni.

ÖCSI 2. A kormány alakuljon át Nagy Imre vezetésével.

BUDÁNÉ A *kupaterv* vállalatnál pedig a legképzettebb pártonkívüli vegye át a vezetést. Liptay Béla, a sógorom: őt javaslom.

(*Meggyullad a villany.*)

ÖCSI 3. Gazdaságilag és politikailag teljesen egyenrangú alapon és egymás belügyeibe való be nem avatkozás elvén álló magyar–szovjet és magyar–jugoszláv barátság megalakítását.

ÜNŐ A barátságuk érdekében javaslom az önkritika eltörlését. Semmivel annyi bajom nem volt, mint a kötelező nyilvános gyónással.

ÖCSI 4. Az összes szovjet csapatok azonnali kivonása Magyarországról, a magyar békeszerződés értelmében.

ÁKOS És az üzemi békesség érdekében javaslom a párttitkárok azonnali kivonását minden gyárból, üzemből, vállalatból.

JANKA Akik mind naplopók és vamzerek. A francba velük!

ÖCSI 5. Általános, egyenlő, titkos választásokat több párt részvételével, új nemzetgyűlési képviselők megválasztásával.

LIPTAY És ne felejtsük el az új tanács tagok megválasztását.

ÖCSI 6. A magyar gazdasági élet átszervezése szakemberek bevonásával és ennek érdekében a magyar uránérc magyar felhasználásával. Hozzák nyilvánosságra a külkereskedelmi szerződéseket, és vizsgálják felül a tervgazdaságon alapuló magyar gazdasági életet.

JANKA Aranyércet az aranyereseknek! Magyar marhát a marha magyaraknak!

ÖCSI 7. A teljes ipari munkásság azonnali normarendezését a létminimum megállapítása alapján és a munkásautonómia bevezetését az üzemekben.

(*Üdvrivalgás.*)

ÖCSI 8. A beszolgáltatási rendszer felülvizsgálását, az egyénileg dolgozó parasztság támogatását.

9. Az összes politikai és gazdasági perek felülvizsgálását, az ártatlanul elítélt politikai foglyok részére a teljes amnesztiát, illetve a hátrányba kerültek rehabilitálását.

JANKA Amnesztia? Azt mondják: jobb későn, mint soha. Persze az én Gusztimat nem lehet vissza-amnesztizálni a másvilágról.

ÖCSI 10. Legyen nyilvános tárgyalás Farkas Mihály ügyében! Vizsgálják ki Rákosi szerepét ezzel kapcsolatban, valamint intézkedjenek az Oroszországban igazságtalanul elítélt és ott fogva tartott magyarok hazahozataláról.

BUDÁNÉ Ha ezt idejében foganatosították volna, az én Sándorom még élne. Ott pusztult el az ogyesszai fogolytáborban.

ÖCSI 11. A néptől idegen címer helyett a régi Kossuth-címer visszaállítását, március 15-ét és október 6-át nyilvánítsák nemzeti ünneppé és munkaszünetté. Új egyenruhát honvédségünknek.

ÜNŐ Rajta, zászló, gyere ide. (*Átvesszi.*) Ohó! Ennek a lobogónak már kivágták a közepét. Most mit tegyünk bele? Nyelvet?

ÁKOS Semmit. Maradjon üresen a közepe, mint az a lelkiismeret, melyből kiköltöztették a bűnt. Tehát megtisztított lelkiismeret.

ÖCSI 12. Teljes vélemény- és sajtószabadság megvalósítását, rádió is, és ennek keretében külön napilapot az új MEFESZ-szervezeteknek. A régi káderanyag nyilvánosságra hozatalát és eltörlését.

SIPIRC Nincs többé seggfej, csak seggig érő homlok, vagy ha úgy tet-

szik, kis kócos, az ovisok Rákosi pajtása.

ÖCSI 13. A zsarnokság és az önkény jelképét, a Sztálin-szobrot azonnal távolítsák el!

SIPIRC Hogy oda ne rohanjak! Hát odarohanok. *(Megindul, majd hátrafordul.)* Aki a fateromra akad a csehóban, az küldje őt hidegvágóval és hidegvérrel a Sztálin térre.

ÖCSI 14. Egymásért teljes szolidaritást vállalunk.

ÁKOS Ámen. Aki szolid máris, legyen mostan szolidáris. Aki belekerül a csávéba, azt onnan kihúzzuk, hamarjában.

LIPTAY Úgy hallom, egy diákküldöttség már a Bródy Sándor utcába vitte ezeket a pontokat, hogy ott bemondassák a rádióba.

FERI *(Átveszi a papírt.)* Lefordítom az egészet oroszra. Végső soron azon múlik a siker vagy a kudarc, hogy ők miben engednek, vagy mit lehet kicsikarni belőlük.

ÖCSI Ki kell hangsúlyozni, a negyedik pontot, mert ez a lényeg. A szovjet csapatok kivonása a Varsói Szerződés értelmében.

BUDÁNÉ Ha ez meglenne, az összes többi gyerekjáték lenne.

LIPTAY Nem egészen. Mert országunkat, mint egy méretes pókháló, átfonja a besúgók, bejelentők, 3/3-asok rendszere. Talán ezren vannak, talán tízezren. Előjogaikhoz, mint a piócák, csimpaszkodva ragaszkodni fognak, és megmaradnak, még a szabad mozgás idejében is, az igazi kibontakozás kerékkötőinek.

(Egy távolibb robbanás hangja zárja a színt.)

(A színpad kiürül.)

I. 5. Október 23.

(A színen egyik felén betűkből kirakott felirat:

SZABAD NÉP

Ákos és Ünő bejönnek, Ákos laposfogóval a kezében. Együttes erővel eltávolítják a megfelelő betűket, hogy a felírásból csak ennyi marad:

A NÉP)

ÜNŐ Szabad volt ezt csinálnunk? Ez valóság, vagy film, amiben részt veszünk?

ÁKOS Liba vagy, sőt főliba.

ÜNŐ Lehet, hogy itt valami filmezés folyik, és mi vagyunk a statiszták, Ákos bácsi!

ÁKOS Bácsi a keresztapád, galambom. Az a harminc év, ami közöttünk van, az smafu. Igen, mi vagyunk a nép, a te üdeséged és libaságod, az én ezerkezű készségem. Évekig tették a görék meg a fullajtár görék, hogy értünk van minden, miközben a nyakunkon ültek, és kanalazták a csak nekik fenéig tejfelt.

ÜNŐ Ákos, maga mi volt azelőtt?

ÁKOS A háborúban katona. A háború előtt meg után volt egy lakatosműhelyem egy segéddel meg egy inassal.

ÜNŐ És a műhelyből mi lett?

ÁKOS Pártiroda. Én meg gépész vagyok maguknál, karbantartó a csavargyárban, és melleleg maszek jégszekrényszerelő. Persze kevés a jégszekrény.

(Kintről puska lövések hangzanak. A hiányzó szereplők bejönnek, összetömörülnek. Fent megszólal a rádió):

Figyelem, figyelem!

A főváros különböző pontjain felgyezett bandák a rend bontá-

sára, a törvényesség megtörésére törekednek. Ezek, a Népköztársaság megdöntésére készülő fasiszta csoportok, nyugati tőkés felbujtók szolgálatában állnak. Mivel a felbujtók több száz fiatal is megmételyeztek vagy megtévesztettek, a karhatalmi erők hajlandók átvenni fegyvereiket a katonai parancsnokságokon. A fegyvereiket 24 órán belül beszolgáltatók teljes amnesztiában részesülnek.

(A rádiószózat elhangzása alatt egy ágyúcső todul be a színre. Csak a cső látszik. A csoport elszéled. A Megbízó megjelenik a Megbízottal, fölmennek a rádiós emelvényre. Mindkettő kezében fegyver.)

Kis szünet után Janka, Feri és Öcsi bekúsznak a színre. Jankánál benzinpalackok. Feri kezében zászló és egy szótár.

A kívülről bemeredő tankágyú csöve megmozdul.)

JANKA *(Feltérdel, rá akarja dobni a palackot, Feri visszatartja.)*

ÖCSI *(A tank felé céloz és lő, viszont az emelvényen álló kettő rálő, megsebesíti. Öcsi sebesült bal karral távozik. Janka és Feri me-reven néznek előre, kvázi a tankágyú csövébe. Ráterítik a csőre a magyar zászlót, aztán Feri egy fehér kendőt vesz elő, lobogtatja a tankágyú felé, majd ráborítja a csőre.)* Katonák, ne lőjetez ránk! Mi nem vagyunk fasiszták vagy reakciósok. Szabadságot akarunk, mint ti is, orosz bajtársak. Tudjuk, volt összetűzés közöttünk, de úgy vélem, ti félreértettétek a helyzetet. Nekünk semmi bajunk a békés orosz néppel. Alig tizenegy évvel ezelőtt ti, vagy apáitok, bátyáitok szabadítottatok meg bennünket a német igától, a náci rabságból.

Ezért valóban hála járt nektek. De azóta korrupt vezetők ültek a nyakunkra. Ellenük lázadunk föl. Kérünk benneteket, rögvest menjetez vissza a körletetekbe, és ott várjátok meg, hogy békés magyar–orosz tárgyalások véget vesznek a hadiállapotoknak.

(Eközben nem veszik észre, hogy a Megbízó és Megbízott mögéjük lopakodnak, pisztollyal a kézben.)

MEGBÍZÓ Fel a kezekkel!

MEGBÍZOTT Fel a kezekkel!

(A következő fél percben egy bilincscsel összekapcsolják a két fiatal csuklóját, és egy központi póznához kötik őket, a pányvát hosszúra eresztve.)

A villany elhalványul. A karhatalmiak eltávoznak, a fiatalok leülnek.

Az ágyúcsövet visszavonják.)

JANKA Fölrobbanthattam volna azt a rohadt tankot. Ákos elmagyarázta, hol van a benzintartálya. Érdemes volt visszatartanod engem? Most egygel kevesebb páncélszörny lenne Budapesten.

FERI Egy rövid ideig. Aztán jönne helyébe, helyette tíz másik. Néhány meztelen Dávid, ezer állig felfegyverkezett Góliát ellen.

JANKA Talán jobb lett volna, ha tankágyútöltelék vagyunk, mint a végítéletre váró sittesek. Mire meggyünk így?

FERI Fel a fejjel, Janka! A fogság még nem jelent végétet. És minden rosszban van valami jó.

JANKA Mi a jó? Most mi?

FERI A közelséged.

JANKA Még van kedved viccelni? Kurva rossz helyzetben vagyunk. A béka segge alatt, bilincsbén. Innen élve nem szabadulunk.

FERI Ne hidd! Itt van mindjárt az Ákos. Az ezmester lakatosunk. Velünk

- szolidáris. Vagyis ő meg a többiek. Addig járnak majd a kútra, vagyis keresésünkre, ameddig meg nem találnak, s a bilincset a kezünkről le nem törik.
- JANKA Nagy hívó vagy, te Feri. Hogy is mondjátok, ti műveltek? *Oblimis-ta*, vagy mi a csuda vagy.
- FERI Valóban. Optimista vagyok és hívó. Azt is hiszem, hogy a szovjet tisztok, altisztok ha megértik, mit akarunk, átállnak hozzánk. Mint tette ezt Pöltenberg Ernő osztrák tábornok 1848-ban. A szovjet katonák is megértik, hogy *minden ország katonája menjen a saját hazájába*. Tudják, hogy itt nekik idegen földet taposnak.
- JANKA Hát én nem vagyok hívó. Nem ismerek vagy tudok közel annyit sem, mint te tudsz, de azt tudom, hogy a törököt nem lehetett innen Magyarországról egyszerűen kimuzsikálni. Hogy mondják azt, aki így gondolkodik, mint én?
- FERI Pesszimista. Hitetlen. Csakugyan az vagy? Fenéig kétkedő? Remélni sem tudsz a dolgok, a dolgunk jobbra fordulásában? Hogy kimennek az oroszok, és nem jön be senki?
- JANKA Nem hiszek, nem remélek. Nem hiszek semmiben, senkiben. Talán a húslevesben és a kényelmes cipőben.
- FERI Levest majd főz anyám. Cipőt majd együtt választunk. De most nagyobb dolgokra gondolok. Istenben sem hiszel?
- JANKA Benne pláne nem! Őt a papok találták ki, hogy kenetteljes és kényelmes foglalkozásukat folytathassák. Istent mint illúziót oda-pingálták az égre. Ha lenne égi főfelelős, aligha hagyná a sok embertelenséget. Az ártatlanok kínzását, kivégzését.
- FERI Meg vagy keresztelve?
- JANKA Meg én. A Regnum Marianumban csurgatták rám a keresztvizet. Abban a templomban, amit lebontottak, hogy a Sztálin-szobrot fölépíthessék.
- FERI És mégsem hittél benne sohasem?
- JANKA Hittem Istenben. Hőn imádkoztam hozzá, hogy mentse meg Gusztit, aki a földi sátán kezébe került. Isten rám se hederített. Talán meg sem hallotta a kérésem. Azazhogy: nincs Isten, tehát nem hallhatta meg.
- FERI Vagy más célja volt veletek. És ki volt az a Guszti? Szeretted?
- JANKA Nagyon szerettem. A vőlegényem volt. Úgy volt, hogy 1952 karácsonján összeházasodunk. Keserűségemben karikagyűrűmet a Dunába hajítottam.
- FERI Akkor hány éves voltál?
- JANKA Tizennyolc. Éppen nagykorú. Augusztusi vagyok. Szent István-nap után jöttem a világra.
- FERI Velem egy évben születél, fél évvel később. Mi történt Gusztival?
- JANKA Kivégezték. Katona volt, a *Kinn a bárány, benn a Farkas elvtárs* villáját őrizte. Az őrség parancsnoka, aki gyűlölte a rendszert és kiszolgálóit, hamarjában és bőszsen elhatározta, hogy Farkassal végezni kell. A tizedesi rangban lévő Gusztinak ebben aktív szerepe nem volt, de tudott a dolgokról. Aztán a helyettes altiszt, egy törzsőrmester, betojt a nadrágjába. Vallott egy rutinvallatáson. Az egész őrséget lefogták. Volt egy titkos – hogy is mondjam, vész-törvényszéki – tárgyalás, ahol hirtelenjében mindenkit halálra ítélték. A főkolompóssokkal azonnal végeztek, Gusztiékkal néhány hét múlva. Engem is lefogtak, aztán,

mivel nem osztottam, nem szoroztam: kiengedtek. Hát ennyi.

FERI Ennyi éppen elég. (*Megsimogatja a lányt.*) És azóta koplalsz?

JANKA Hogy értsem ezt?

FERI A szerelemben.

JANKA Igen. A szerelemben azóta koplalok. És te?

FERI Volt egy barátnőm a nyár közepéig. Felettből csinos lány, manőken. Akkor aztán, az ünnepségen, augusztus 20-án elcsábította őt egy ÁVO-s hadnagy. Pénze volt, mint a pelyva, és cuccokat vett Irénkének. Levette a lábáról. Én pedig csóró voltam és vagyok.

JANKA És nem akartad leszúrni azt az ÁVO-st? Aludttej van benned vér helyett?

FERI A leszúrás eszembe sem jutott. Mit bántsak én egy senkiházit? És ha Irénke nem tudott megbecsülni engem, akkor bizonyosan nem is érdemelt meg. Punktum.

JANKA Mindig ilyen bölcs vagy, és mindenben? És egy kicsit nagyképű is?

FERI Jobbára. De nem mindig és nem mindenben. Nem, ha átmelegszik a szívem tája. Akkor nem vágok fel a szerénységemmel.

JANKA Például mikor nem?

FERI Például most sem. Egyre inkább átmelegszem, és bennem minden nedv forró vérré változik.

JANKA Nem tudok messzebb menni tőled, vagy elhúzódni, mert össze vagyunk kapcsolva. Kéz a kézhez.

FERI Édes bilincs. Soha jobb kötelék.

JANKA Ne marhaskodj! Inkább mondd el, miért nem lőttél a tankra, miért prédikáltál az orosz legénységnek. Miért akadályoztál meg engem abban, hogy kifüstöljem őket?

FERI Mert ha egyet kilövünk a páncélos szörnyetegekből, helyette jön száz másik. Bosszút állnak bajtár-

saik vesztén. Inkább ki kell fogni a szelet vitorlájukból, le kell szerelni agresszív indulataikat. A csaholó magyar pulikutya – ezek vagyunk mi – nem tud végezni az orosz medvével. Parancsra cammognak, ímmel-ámmal lőnek ránk, de ha felbószítjuk őket, vérbe fogják tiporni ezt a forradalmat.

JANKA Nem értek veled egyet, nem osztom bölcsességedet. Minél nagyobb kárt okozunk nekik, annál inkább gondolkodni fognak azon, megéri-e nekik a további harc. Eltakarodnak.

FERI Nem valószínű, hogy gondolkodni fognak, illetve előbb viszszalőnek, aztán gondolkodnak. Annyiban azért igazat adok neked és mindezeknek, akik fegyvert fognak: ha megtámadnak, akkor védekezni kell. Foggal, körömmel.

JANKA Ha megdobnak kővel, dobj vissza páncélököllel. Ha rád lőnek ágyúcsővel...

FERI (*Megcsókolja Janka kinyújtott kezét.*)

JANKA Ez az első kézcsók, amit életemben kaptam.

FERI Nem fáj?

JANKA Ellenkezőleg.

FERI (*Újra kezét csókol, de most már sorozatosan föl a könyékig.*) Íme a második és a sokadik. És ennél a többszörösét érdemelnéd.

JANKA Alig ismerlek, és már lopakodsz felém. És nincs erőm, módom és hajlandóságom elfutni.

FERI (*Fölkel, meghajol.*) Buda Ferenc egyetemista, nyelvésztanonc. Kocasportoló. Kenus. Édesanyjának kifutófiúja. Egy mesterszakács félárva fia. Pacifista.

JANKA Szakács volt a faterod? Az én két ősöm *takács*. Mindkettő a szövőgyárban dolgozik. Te viszont, ne tagadd, te tanult krapek

- vagy. Ha nem lennénk összeláncolva, szóba sem állnál velem.
- FERI (*hévvvel*) Ez hazug rágalom! Csakis veled állnék szóba. Te vagy az a lány, aki kanócomat föllobbantotta. És egyfolytában égek.
- JANKA Prolilány vagyok. Sokszor három-négy napig ugyanazt a bablevest kanalazzuk otthon. Szoba-konyhában lakunk hárman. Én a heverőn alszom a konyhában. Középiskolába nem jártam. Melózni kellett.
- FERI Proli vagy? És mi volt az én meghalt jó apám, mielőtt kitanult volna szakácsnak? És mi volt az én apai éjjeliőr nagyapám? Apám egy jó hotelben lett chef és jó életünk volt a háborúig. Aztán az öregem fogságban meghalt. Mi vagyok én tehát, a walesi herceg? A mama bérmosógépével a szuterénben?
- JANKA Talán nem vagy herceg. Viszont sok a fejedben a tudomány... Az is nyom a káderlapon.
- FERI Az egészet odaadnám a szerelmedért. Tudom, az enyém olyan gyors volt, mint a futótűz. De most száguld velünk az idő. A forradalom felgyorsít mindent, az érzéseket is.
- JANKA Te cukkolsz engem. Az átverés legkegyetlenebb fajtája a tettetett szerelem. Ott támadsz meg, ahol szinte védtelen vagyok.
- FERI Tettetett? Tudod, mit mond az olasz?
- JANKA Honnan tudnám?
- FERI Az olasz azt mondja: ti voglio bene, *jól akarlak*. És kiállom akár a tűzpróbát is érted.
- JANKA Az mi? Valamilyen buta játék? Én nem kívánom...
- FERI (*Szabad kezével zsebéből kivesz egy pakli gyufát, egyet meggyújt, és a lángot megbilincsel kezéhez tartja.*) Amíg leég...
- JANKA (*Elcsapja.*) Bolond. Bolond vagy. (*Magához húzza a fiú fejét, és hosszan megcsókolja. Lefekszenek, szorosán egymás mellé, és szerelmeskednek, oly módon és olyan sokáig, ahogy azt a rendező jónak látja.*)
- FERI (*Felocsúdik.*) Tudom, az első szerelmet nem pótolja semmi, de egy második is lehet mély és igaz. Minél nehezebb a helyzetünk, annál mélyebb és igazabb.
- JANKA Mi a szándékom velem? Ha egyáltalán van olyan, s nemcsak az alkalom szülte ezt a koslató tolvajt.
- FERI Először az, hogy megtudjam, olyan komolyan veszel-e engem, mint én téged. Vagy, mondjuk, csak fele olyan komolyan.
- JANKA (*enyhén gúnyolódva*) Éltem folytatását tán már önnel látom. Egy életem, egy halálom, maga lesz a párom.
- FERI A halálra ne gondoljunk most, csupán az életre. Tudom, hogy mindez, ami itt megy, ami most megy körülöttünk, az gyakorta halállal végződő dolog lehet. Ám ha vigyázunk magunkra meg egymásra, az életre, akkor az egyelőre bizonytalan jövőre szavazunk.
- JANKA Uram, hogy mondják azok a tucatnyi plakátok? *Szolidáris*. Nos, én máris önnel vagyok szolidáris. Rendben? Levett a fejemről, elcsavarta lábam. Vagy fordítva. És most, hogy megtudta, én is komolyan veszem önt: hogyan tovább?
- FERI Megvárjuk a dolgok kimenetelét, együtt, kéz a kézben. Aztán, az év végén államvizsgázom, és a tanárom ígérete szerint, állást kapok egy szótárkészítő kollektívában. És tüstént összeházasodunk. Te pedig esti iskolába íratkozol, hogy letedd az érettségit.

JANKA Azt mondd, összeházasodunk? *(Ismét összefonódnak. Amikor kibontakoznak, Feri feláll és előveszi a gyufát.)*

FERI Van egy ötletem, hátha beválik. *(Meggyújtja a gyufát és azzal a kötő pányvát. /Ez egy ponton papírfonatú, így meggyullad, elég. Megszabadulnak, elfutnak./)*

I. 6. Sztálin-szobor

(Kívülről fémkopácsolás hallatszik, majd egy hang):

Kacská a keze, sánta a lába,
Döfést a hasába,
Hurkot a nyakába.

(Ünő és Ákos átsietnek a színen. Ünő kezében kalapács, Ákoséban csákány.)

ÁKOS Te Ünő, minek neked az a kalapács?

ÜNŐ Fegyverünk a szerszám, sarló, kalapács, az a mi igazi fegyverünk.

SIPIRC Meg a csákány.

ÁKOS Ezzel mégsem fogod ledönteni a kolosszális Sztálin elvtársat. Szilárdan áll a lábán. Bronzból öntötték. Sok szegény ember pénzét összeolvasztották.

ÜNŐ Ledönteni? Nem is próbálom. Majd ledönti maga, Ákos, meg a többi melós. A térgyinéél vágják át a lábát, a csizma fölött! Ott is vastag, de mégis a legvékonyabb.

ÁKOS Több eszed van, mint gondoltam. Valóban a lábánál kell kezdeni, holott a közmondás aszongya: *csak a fejit, hogy meg ne sántuljon.*

ÜNŐ Én majd éppen a nyakából akarék egy darabkát, nyakéknek. Ha már a hasán fekszik. *(Mindketten kimennek, de a közelben maradnak.)*

ÁKOS *(kívülről)* Az egyik térgyit már kinyitottuk.

ÖCSI *(kívülről)* Mi van belül?

LIPTAY *(kívülről)* Tán a sötét lelke.

ÖCSI *(kívülről)* És a hasában mi van?

LIPTAY *(kívülről)* Meg nem emésztett millió mártír pozdorjája. Húzzátok!

ÁKOS *(kívülről)* Nem akar ledölni? Emberek, tegyetek le karórát az úttestre, majd lehajol érte a postarabló, az óratolvaj. *(Vigasság.)*

LIPTAY *(kívülről)* Ide világítsatok! Na, rajta! Mindkét térde lyukas már. Ne kézzel húzzátok, emberek, ezt a kínai csúzlit, hanem hurkoljátok a drótkötél végét a teherautóra!

MIND Hórukk. Hórukk. *(Reccsenés.)*

ÁKOS Megcsókoltad a pesti aszfaltot, Visszárionovics Dzsugasvili József, és most megcsókolhatod a seggemet is.

(Üdvrivalgás.)

SIPIRC Micsoda napom volt, ez nem is igaz. Meló helyett fölvonulás. A Parlament előtt lampionos parádé. A Rádiónál hajcihő. Csak egy hiányzik: a nagy hacacáréban nem burkoltam még máma. Úgy hallom, Buda néninél mindig van beemelni való. Irány Ferencváros. Persze a focitréning ma elmarad.

I. 7. Kiáltványok

(Megbízó és Megbízott egymással szemben ülnek.)

MEGBÍZÓ Lecsó Szaniszló elvtárs, megbízhatom benned?

MEGBÍZOTT Bennem, Grál Ladomér elvtárs? Mint az édesanyjában. Megbízhat bennem, mint az édesanyjában.

MEGBÍZÓ Figyelj ide tehát! Ide figyelj, Lecsó elvtárs! Jelenlegi fel-

- adatunk, eme nehéz körülmények között az, hogy a zavargások főkomposait összegyűjtsük.
- MEGBÍZOTT Áztat kurva nehéz lesz, Grál lovag... izé... Grál Ladomér elvtárs, mert a zavargók sokan vannak és sokféle zavarganak.
- MEGBÍZÓ Az elvtársnak több sütnivalója van, mint gondoltam. Tehát: adatokat kell gyűjtenünk, amíg nem fordul a kocka. És amikor fordul, akkor végzünk velük. Most pedig, egyelőre, a főkomposok nevére van szükségünk.
- LIPTAY *(Belép a színpadra. Tömött aktatáskát cipel. Pár méter után meggyorsul a lépte, de a Megbízott elállja az útját.)* Kérem, engedjen utamra!
- MEGBÍZOTT Előbb igazolja magát!
- MEGBÍZÓ *(Fölkel, és Liptayt a Megbízott székével kínálja.)* Foglaljon helyet, Király úr!
- LIPTAY A nevem nem Király, a foglalkozásom pláne nem. Sürgős dolgom van.
- MEGBÍZÓ Már hogyan lenne király! Maga II. Lajos, nemde, vagy V. László.
- LIPTAY Látom, ön ismeri a magyar történelmet. Remélem, felismeri, hogy most is történelmi napokat élünk. Megszabadultunk a zsarnokságtól. Tehát ne zsarnokoskodjék velem!
- MEGBÍZÓ Ni csak, bicsak. Azért a kárhatalom még csak-csak létezik, nemde? Mondja el szépen, ki készítette elő ezt a felkelést?
- LIPTAY Ezt tőlem kérdik? Hiszen tudják. Sztálinból indult ki minden. Sokan hittek benne, még többen szenvedtek miatta. Amikor meghalt, föllazult minden. A Magyar Dolgozók Pártja is.
- MEGBÍZÓ Tagja volt a pártnak?
- LIPTAY Nem. A sógorom, a megboldogult szakács a háború elején tagja volt a Szociáldemokrata Pártnak.
- MEGBÍZÓ Tehát, maga szerint az MKP föllazult.
- LIPTAY És csaknem kettévált. A rákossista reakciós szárnyra és a reformista Nagy Imre-szárnyra. Amikor kiderült, hogy Rajkot egy koncepció perben ítélték el, a Nagy Imre-szárny földuzzadt haragosokkal, sértődöttekkel, a tisztulás követelőivel. Ezeknek adott hangot a Petőfi Kör. Aztán ez a harag csordult át önkéntelenül forradalommal. Egyikük, egy költő ezt írta: „Sokasodik a robbanó harag: nehéz idők nagy időket szülnék.”
- MEGBÍZÓ És maga feltétlen híve a forradalomnak?
- LIPTAY Igen. Habár fegyverhez nem nyúltam.
- MEGBÍZÓ Hogy ön, király szaktárs, nyúlt-e fegyverhez, vagy sem, az kevésbé érdekes, mivel tudomásunk van arról, hogy fegyveres ellenállásra biztatott másokat.
- LIPTAY Tévednek. Összetévesztenek valakivel.
- MEGBÍZÓ Igeeeen? Nos, mi van ebben a hasas aktatáskában?
- LIPTAY Iratok. Nincs joguk...
- MEGBÍZOTT *(Felemeli a revolverét.)*
- MEGBÍZÓ Szezám, nyílj meg. *(Revolverével belelő a zárba.)*
- LIPTAY *(Kinyitja az aktatáskát, röplapok hullnak ki belőle.)* Mindez, kérem, legális ma. Szentesítette a forradalom.
- MEGBÍZÓ *(Felvesz egyet, hangosan olvassa):* „Az iksz kerületi Forradalmi Bizottság mint az Országos Forradalmi Bizottság szerves része, tudatja a forradalom aktív résztvevőivel, valamint a vele együtt érző budapesti néppel: A napokban lezajlott forradalmi sikerek, a rádió átvétele, a Szabad Nép-székház elfoglalása, a Sztálin-szobor ledöntése, az Ál-

lamvédelmi Hatóság és a szovjet páncélosok elleni harcok csupán a kezdeti sikereket és nem a harcok végét jelzik. A kormánynak úgy kell átalakulnia és intézkednie, ahogy az a tizennégy pontban le van fektetve. Mindezek előtt a szovjet csapatoknak el kell hagyniuk hazánkat. Minden gyár és üzem alakítsa meg a maga munkástanácsát. Ne csak szóban, mint eddig, hanem a valóságban is munkáskézben legyen a munkáshatalom!" Kiknek akarta maga ezeket a lazító röpiratokat szétoztogatni?

LIPTAY *(Mereven áll, nem felel.)*

MEGBÍZÓ Nézze, mi egy kicsit itt hazavághatjuk magát, ha úgy találjuk üdvösnek. Van családjá?

LIPTAY *(Bólint.)*

MEGBÍZÓ Miért csináljunk a maga jóasszony feleségéből özvegyet? Özvegy II. Lajosnét.

LIPTAY *(Lehajol és összeszedi a szét-szóródott röplapokat.)*

MEGBÍZÓ Szóval a sejtek. A maguk úgynevezett forradalmának, a tulajdonképpeni zavargásnak a sejtjei. Övéké lett volna a sok röpcédula, nemdebár? A sok rendbontó bitangé... a reakciósoké? A népi demokráciát megdönteni készülöké.

LIPTAY *(Cipője orrával rugdossa a földet.)*

MEGBÍZÓ És a sejtek vezetői kik lennének? *(a Megbízottnak)* Tegye el a stukkert, elvtársam! A szép szó sokkal szebb, mint a főbelövés. *(Liptaynak):* Maga pedig ide figyeljen, V. László! A családi neve nem jut eszembe, de így is jó. Nem akarjuk magát bántani. Mondja meg a sejtvezetők neveit, elteszszük a röpcéduláit, maga meg mehet az isten hírével. Vissza a rajzasztalához.

LIPTAY *(Köhögni kezd.)*

MEGBÍZÓ *(Hátba verdesi.)* Ért, ugye, az okos szóból? A maguk káosza esztelen, és nem tart sokáig. Mert itt van a párthű karhatalom és a legyőzhetetlen szovjet haderő. Hány tank ellen harcoltak eddig, kétszáz ellen? Ha kell, kétezer jön helyükbe. Tehát kik a sejt vezetői? Megmondja, vagy kicsikarjuk magából.

ÖCSI *(Bal karja bekötve. Megjelenik egy puskával, és a Megbízottal egymásra lönek. Az megsebesül.)* Engedjék el az apámat!

MEGBÍZÓ, MEGBÍZOTT *(Ész nélkül elfutnak. A Megbízott bicegve fut, revolverét eldobja.)*

ÖCSI *(Megmarkolja az aktatáskát.)* Gyere, apa, vigyük, és osszuk szét a kiáltványokat.

(El.)

SIPIRC *(Berohan az üres színpadra. Fölzaklatottan beszél. Először körülnéz a színpadon. Mutatja az egyik, a véres karját.)* Ez még nem a saját vérem, csak ami ráfröccsent. Ki hallja ezt? Hát nincs itt senki? Kinek mondjам? *(Közel lép a nézőtérhez.)* A Parlamenttől jövök, egy szétlőtt tüntetés uszlyából. A Rákóczi-szobor lovának a szügyéhez tapadtam, a Parlament felől, így éltem át azt a géppuska-záporosőt, mely hátulról, a tetőkről vagy kétezerünket fogadott. A baráti szovjet tankot is, rajta két magyar zászlóval, húsz felkelővel. Hullottak mellettem emberek, gyerekek, csepeliek, angyalföldiek is. Tízesevel, százasával kaszált a halál. Tíz percig, a pergőtűz után sem mertem mozdulni. Aztán kézikocsikat toltak, hogy a hullákat elvigyék. Akkor ugrottam föl, és szaladtam el, idáig. *(Öklendezve el.)*

I. 8. ELTE

(Az egyetem egyik szobájában vagyunk, középtűt asztalka, két oldalán egy-egy karosszék. Az egyikben ül Feri, körmöl, olvassa amit írt, hangosan):

FERI „Az egyetértés felé”. Elsősorban az egyetemi újság olvasóihhoz szól ez a tudósításom, azonkívül pedig...

JANKA (Belép.) Milyen tudósításod?

FERI Hát, hogy úgy mondjam, vendégeskedtem az Üllői úton, egyrészt a Corvin közben, másrészt onnan egy kórháznyira, a Kilián lakatnyában. És te, amióta tegnapelőtt láttalak?

JANKA Láthatod, eljöttem a randevúra, amit megbeszéltünk. Igaz, mire ideértem, már majdnem beesteledett. Persze megszűnt az amúgy is be nem tartott kijárási tilalom.

FERI És a fegyverviselés? Úgy látom, az elkobzott fegyvered helyett újat szereztél.

JANKA (Saját övére fűzött pisztolyára néz.) Erről ma már nem beszél senki. Az ÁVO-sokat végül is tiltotta Nagy Imre, az oroszokat kitiltotta.

FERI A korábbi fegyveredet elvették. Minek új fegyver?

JANKA Mert nem hinném, hogy az ÁVH ukmukfukk felszívódott, és a szovjet hadsereg meg elszívárgott volna. Fegyvert hordok, kellő óvatosságból.

FERI Vigyázz csak! Szóval hol szerezted ezt a derekadba csimpaszkodó gyíklesőt?

JANKA A Madách téren. Ott szereztem. Tudod, az Ágnes nénit látogattam. A kivégzett Guszti édesanyját. Még békeidőben sem mer kilépni az utcára, legfeljebb a Kiskörúton a pékig meg a hentesig. Őt is meg-

ráncigálták ötvenkettőben. Azóta megállíthatatlanul remeg az álla. Szóval fölpackoltam egy vekni kenyeret, egy pulykatojásnyi gomolyát és egy kétarasznyai parasztkolbászt, fel vittem mindezt neki, hogy ne éhezzen szegényke.

FERI Jól tetted. Leánycserkész-jócselekedet lehetne, de hát Rákosi pajtás eltörölte a cserkészet. Ám a pisztoly! Csak nem azt akarod mondani, hogy a kajáért cserébe megkaptad tőle Guszti egykori szolgálati pisztolyát?

JANKA Na, ne. Ne marhászkodj, Feri! Amit mondasz, viccnek is rossz. Hisz tudhatod, hogy a letartóztatással egy időben történik a lefegyverzés. Tehát szó sincs róla. Az történt, hogy amikor kiléptem a Madách-házból, ahol Ágnes mama lakik, a Madách téren találtam magam, és azon nyomban belebotlottam egy kalauzba.

FERI Járt a 49-es villamos?

JANKA Nem tudom, mert a kalauz sem járt. Ott feküdt a téren, a kövezen, kihülve és mereven, vállán a táskája, abból, mint a bőségszaru-ból, kihullottak a villamosjegyek. A kalauz fiatalka volt, a feje véres volt, mellette a sildes sapkája is. Jobb kezében pisztolyt markolt, ujjait alig bírtam lefeszíteni. Táskájában megtaláltam a pisztolygolyókat. (Ezeket most saját táskájából veszi ki és mutatja Ferinek.)

FERI Nem lesz rájuk többet szükséged, sem a pisztolyra, sem a golyókra. Tedd el őket! Sőt, beledobhatod az egész cuccot a szemétaknába. Most a békés munkában segítsél!

JANKA Menjek vissza a sapkagyárba? Ott napok óta áll a meló.

FERI Nem. A szomszéd szobában van a Gestettner.

JANKA Az mi?

FERI A sokszorosító gép. És ott van egy írógép is. Úgy tudom, tanulsz gépelni.

JANKA Nem rágalom, tényleg tanulok.

FERI Diktálás után is tudsz gépelni?

JANKA Ha a nehezebb szavakat kibetűzöd nekem.

FERI Kibetűzöm. Ki-be tűzöm. Nos, hozd át a gépet. És egyben megtudod, mi járatban voltam az Üllői úton.

JANKA *(Kimegy, visszatér az írógéppel, abban papírral.)*

FERI *(Diktál.)* Immáron megszületett az egyetértés a Corvin köz ifjú harcosai és a Kilián laktanya katonái között.

JANKA *(Megáll a gépelésben.)* Kilián. Hány l-lel?

FERI Egy l-lel. Folytasd! Délben a Kilián laktanyában ebédeltem, Gosztonyi Péter hadnagy meghívására, aki, hogy úgy mondjam, Maléter Pál páncélos ezredes egyik, talán a legaktívabb szárnysegéde. Az ebéden részt vett a szomszédos Corvin köz egy kiküldöttje, név szerint Kováts Pál. Ezt a Kováts-ot ts-sel írd! A Corvin köz fiataljainak zömét gimnazisták és egyéb középiskolások teszik ki, vannak köztük ipari tanulók is, a vezetők között agronómusok, műszaki emberek, vállalati beosztottak. A Kilián zömét újoncok adják, tényleges katona ott aránylag kevés van. Ezeknek java a forradalom ellen kivezényelt páncélos osztag, mely vezetőjünkkel, Maléter Pállal együtt átállt a forradalom oldalára. Majd némi félreértés tisztázása nyomán, melynek során a Corvin köziek vezetője, Pongrácz Gergely kezét rázott...

JANKA Egy szó a kezét rázott, vagy kettő?

FERI Kettő a kéz, tehát két szó lenne a helyesebb, de azért írhatod egybe is, ha akarod. Folytatjuk. Tehát kezét rázott Maléter ezredessel. Mármint Pongrácz Gergely. Kettő, ha együtt nem is, de egymás mellett hatásosan védekeztek a szovjet támadók ellen. Jómagam 22 tankot, illetve kilőtt páncélautót számoltam meg a környéken. A közeli Tűzoltó utca bejáratát is eltorlaszolta egy ilyen ártalmatlanán tett szörnyeteg. Úgy mondták, ott Angyal István a parancsnok. Vele nem találkoztam. Most hallgatnak a fegyverek, de a védelmi erősségek tovább is készültségben állnak.

JANKA Látod! Nem dobták el fegyvereiket a szemétaknába.

FERI Hogyisne! Abba nem férnek el a tankok. Még az ágyúk sem.

JANKA Már megint marhászkodol. Na jó. *(Befejezve a gépelést, kimegy gestettnerezni. Közben Feri telefonál.)*

FERI Anya? Figyelj csak... Hogy aki kardot fog, azt mondod, az kard által vész el... Igen, igen, tudom. De ne izgulj, nincs fegyverem. Nem is lesz. Tudod, békepárti vagyok. Amolyan forradalmi pacifista. De nem ezért telefonálok. Ma éjszaka benn maradok itt, a bölcsészkaron. Sok a munka. Itt alszom. Holnap látlak... És még egy. Ha a kardot rántó kardtól vész el, akkor ez elsősorban az oroszokra érvényes.

JANKA *(Visszajön egy nyaláb sokszorosított anyaggal.)* És most mondd meg, miért kellett ezt a tudósítást sokszorosítani, ha amúgy is bekerül az újságokba?

FERI Mert az újság az Egyetemi újság. Majdnem kizárólagosan egyetemisták olvassák, meg talán az

itteni tanerőből néhányan. Viszont ha a tudósítást röplapként is terjesztjük, értesül tartalmáról az utca népe. Mivel már sötét van, a szétosztásra holnap kerül sor. Most elég a keccselésből, tegyük el magunkat holnapra!

JANKA Hol? Itt ágyak és hálóterem is vannak?

FERI Ez itt a hálóterem. Két összetolt karosszék lesz az ágyunk. Elférünk benne, mert sok jó kis helyen is elfér. *(Összetolják a karosszékeket, elhelyezkednek. A lámpák elhalványulnak.)* Amit tegnapelőtt mondtam, az ma is érvényes.

JANKA És amit én feleltem rá, az is. *(Felső gönceiket kidobálják fekhelyükről.)* Várjál csak, Feri, ne siess! Kérdezni szeretnék még két dolgot, ami nem hagy békén.

FERI Rajta! Bár mondtam, hogy ma már több munkát nem vállalom. Szellemi melót sem. Rád fáj a fogam.

JANKA Jó, jó. De azért mondd meg, ha a forradalom után összekerülünk, hol fogunk lakni? Nálunk egy tengerimalac sem fér el.

FERI Nálunk igen. A kégli tágas. Három szobánk is van. Anyáé az egyik, enyé a másik, apáé volt a harmadik. Mióta ő nincs, a mosott ruhát tartjuk benne. Az majd elkerül a sifonérba, és te elfoglalod a szobát.

JANKA *(Átöleli, megcsókolja, majd enyhén nógatja.)* Feri! És a másik dolog. Te igazán hiszel abban, hogy a forradalom a győzelem útján halad?

FERI Igazán hiszek benne. Ez az a történelmi pillanat, amikor Magyarország és a magyar nép sorsa jobbra fordul.

JANKA Nézd, én csak nyolc általánost jártam ki, meg elvégeztem egy tanfolyamot. Amiről én az iskolában

tanultam, az a múlt volt, amelyben mi, magyarok, számos csatát nyertünk, derék hőseink voltak, viszont minden háborút elvesztettünk.

FERI Ez csak amolyan körülbelüli igazság. Mohács előtt a magyarok a háborúk javát megnyerték. Mohácsnál, igen, elveszett a nemzet színe-virága és a magyar függetlenség. Ám a török mégsem tudta meghódítani az egész országot. Fölül és nyugaton egy vastag karéj megmaradt királyi Magyarországnak, Erdély pedig félfüggetlen lett.

JANKA Na, jó. Egyszer aztán kiment a török, és beözönlött az osztrák. Valahány évig Rákóczi ellenállt, aztán seregét levágták. Nem így volt?

FERI A török nem ment ki, hanem kiűzték. Először ereje egy részét lemarták a magyar végvári katonák. Aztán 1686-ban egy, a magyarokkal is fölerősített nemzetközi sereg verte ki a törököt Budáról. Nos hát, Rákóczi. A baj ott volt, hogy a francia támogatókat elpáholták az angolok. Rákóczi önmagában nem volt elég erős, és hadseregét végül jobban megtizedelte a pestis, mint az ellenség.

JANKA És aztán minden, minden elveszett. A '48-as szabadságharc és végül a két világháború. Jól mondom?

FERI Ez utóbbi kettőt ne igazán számítsuk! Nem önállóan hadakoztunk, hanem kényszerűségből benne voltunk egy német-osztrák irányítású hadviselésben. 48/49 a mi háborúnk volt, de a végén már két hatalommal, az osztrák és az oroszszal szemben. Ám ha az veszteség is volt, lassan, nívós munkával, passzív ellenállással megnyertük a békét. 1867-ben Magyarország Ausztriával egyenlő hatalom lett. Nem akármilyen! Két évtizeddel a

vérvészteség után európai nagyhatalom. És ez is a szabadságharc következménye volt.

JANKA Szép, szép. De Trianonról is tudok, amikor az ország kétharmadát elvették.

FERI Igen, Trianon nagy vereség volt. De meglásd, egyszer majd belestimmelünk egy olyan államszövetségbe, ahol mint a mozaikkoc-kákkal befedett tér, kirajzolódik minden, ami magyar. Kulturális nagyhatalom leszünk.

JANKA És addig?

FERI Addig megvédjük, megtartjuk, ami a miénk, mint Dobó István Eger várát.

JANKA Tehát te is vívni fogsz?

FERI Igen. Most a te váradat akarom megívni.

JANKA Azt nem kell megívni. Leeresztem a felvonóhidat. Aztán tárt kapukat döngethatsz.

(Maradék ruhaneműiket kidobálják az összetolt karosszékek mélyéből, és eltűnnek a rögtönzött fekhelyen.)

I. 9. Nők egymás közt

(Janka érkezik géppisztollyal a vállán, kezében egy vánkossal. Ráül, tisztítani kezdi fegyverét, magának mondja tagoltan.)

„Úgy született a szabadság, hogy a pesti utcán hullt a vér.”

ÜNŐ *(Bejön.)* Szia, Janka, mit motyogsz?

JANKA Azt, hogy piros a vér a pesti utcán.

ÜNŐ De mostan már eltakarícsák. Ide süss! *(Köténye zsebéből elővesz egy papírcédulát.)* Tudod, mi ez?

JANKA *(Méregeti.)* Erre a papírra nem ismerek rá. Mi ez az 1270-es szám rajta?

ÜNŐ Árcédula. Ahogy jöttem a Rákóczi úton visszafelé, mert ott feküdt a nagy tetem a Nemzeti Színház tőszomszédságában, láttam egy gyönyörű télikabátot.

JANKA Ki viselte? Talán valamelyik jól eleresztett elvtársnő? Magunkfajtának nem jut ilyesmire.

ÜNŐ Éppen ez az, nem viselte senki. Ott díszlett egy próbababán, egy divatárúüzletben, egy betört kirakat mélyén. Sűrű szövésű, zöld angol szövet volt a kabát anyaga, rajta a prémgallér szürke. Talán vidraprém.

JANKA Na és? Kiszolgálók aligha voltak az üzletben. A tisztességesebbek vért adni mentek a kórházba, vagy a parlament elé vonultak zászlókkal. A gyávák otthon kuco-rogtak, hogy kivárják a fegyverek elcsitulását.

ÜNŐ Eltaláltad, Janka. Az üzletben nem volt senki, csak a kirakatban, a próbababán a kabát, rajta az árcédulával. Az utcán sem volt egy lélek sem a közelben.

JANKA És te elragadtad az árcédulát. Miért?

ÜNŐ Mert magát a kabátot szerettem volna elvinni. Nézd, jön a tél, és nincs egy rendes holmim. A télikabát – felpróbáltam, éppen rám lett méretezve. Enyém kellett volna hogy legyen. Hiszen államosított volt az a Rákóczi úti üzlet, az a tulajdon most már senkié. És a nép én vagyok, én is vagyok.

JANKA De nem fosztogatási vagy elcsenési alapon. Majd rendet teremtünk hamarosan. Kijavítjuk a betört kirakatokat. Leszállítjuk az árat, és a Forradalmi Tanács rendelkezései nyomán megindul újra az áruforgalom.

ÜNŐ Jó, jó. Látod, nem martam el a kabátot, pedig nagy volt a kísértés.

Viszont hoztam valami mást is. *(Át-nyújt egy fémdarabot Jankának.)*
 JANKA *(Vizsgálgatja.)* Ez alighanem szeretett apánk egy alkatrésze.
 ÜNŐ A nyakszirtje, drága szaktársnőm. Lecsákányoztam a mammutról, ott, az Oktogon mögött, ahol hevert. Most én kérdezlek, Janka: minek neked a davajgítár? A Feri is megmondta, hogy mostan már nem azzal kell...
 JANKA Nem mindenben hallgatok rá. Ha megtámadnak, védekezni kell. Erre jó a davajgítár, ugyebár. Pisztolynom is van.
 ÜNŐ Tanulsz még gépelni? Miért?
 JANKA A múlt héten még volt egy óráim. Azért tanultam, hogy egyszer irodai melóm lehessen. Az könnyebb.
 ÜNŐ És a nyakadban az a lánc micso-da? Tán írógépszalag vagy talizmán?
 JANKA *(Mégfogja, de nem veszi le nyakláncát.)* Ki tudja? Még az is lehet. Talizmán.
 ÜNŐ Vetted, szerezted? Azelőtt semmit nem viseltél.
 JANKA Nem vettem, nem szereztem. Kaptam.
 ÜNŐ Ejha? Csávód van? Földadtad a gyászéveket?
 JANKA Ez nem a te dolgod, hanem az enyém. Ne vedd könnyen a szádra azt, ami nekem fáj.
 ÜNŐ Bocsáss meg! De azért az a nyakmicsoda igen furcsa. Mutasd meg! *(Ünő közel hajol Jankához.)* Fogakból van, úgy látom.
 JANKA Fogakból. Tizenkét őzfogból, egyenletesen fölfúzve, köztük egy-egy fagyöngy.
 ÜNŐ Ilyet még nem láttam. Azt hittem, most oroszokra vadászol, nem őzekre.
 JANKA Szamár vagy, illetve tehén. Az úgy volt, hogy az adományo-

zóm apja kapott egy frissen lőtt őzsutát, hogy őzpecsenyét készítsen húsából a hotel vendégeinek, ahol szakács volt. Ezt megtette, de előbb hazavitte a fogakat.
 ÜNŐ Mostanában?
 JANKA Tizenöt évvel ezelőtt. A fogak azóta egy dobozban pihentek. Feri elővette őket, egy éjszakán át fúrta-faragta, dolgozott rajtuk, nyakláncot készített belőlük. Mindegyiket át kellett fúrni, és a fagyöngyök is.
 ÜNŐ Szereted?
 JANKA Különben nem viselném.
 ÜNŐ Nem a fogakat kérdeztem, hanem az ékszerészüket.
 JANKA Szeretem.
 BUDÁNÉ *(Érkezik egy ételhordóval.)* Itt van egy kis jó meleg húsleves, egyetek, báránykáim! Szép testben melegedjék a szép lélek.
 JANKA, ÜNŐ *(Szürcsölik a levest.)*
 JANKA Hallod, Ünő? A Buda néni hol szépeket, hol okosakat mond. Mint a fia. Aki a szép szót nyilván tőle tanulta.
 ÜNŐ Tán már az anyatejjel szopta.
 BUDÁNÉ Tudjátok-e, leánykáim, hogy Isten segítségével kiszabadították a hercegprímást?
 ÜNŐ Cigányprímást, melyiket?
 JANKA Valóban liba vagy. A hercegprímás főpap, nem cigány. Kuss, pofa be! Főliba.
 BUDÁNÉ Nem láttátok a fiamat?
 JANKA Éppen őt keressük. És azért császkálunk errefelé, mert maguk itt laknak ebben a szomszédságban, itt vélem meglelni Ferit.
 BUDÁNÉ Nem együtt voltatok valahol az éjszaka?
 JANKA De igen. Röpcédulákat gyártottunk az ő egyetemén. Én tekergettem a sokszorosító masinát, a bölcs karon. Hogy lehet egy kar bölcs?

BUDÁNÉ Bölcsészkaruk hívják.

JANKA Igen, igen, annak. Szóval belefáradtunk a röpcédulák, a kiáltványok, a plakátok készítésébe, és ott aludtunk.

BUDÁNÉ Nem hiszem, hogy az egyetemen hálótermek is lennének.

JANKA Én sem hiszem, hogy lennének. Összetoltunk két öblös karosszéket, abban aludtunk, mint egy ágyban.

ÜNŐ Egymás karjában.

JANKA Ne irigykedj!

BUDÁNÉ És aztán mi történt reggel? Mert hogy éjjel mi történt, azt sejttem.

JANKA Mire felébredtem, Feri már nem volt mellettem. Egy kis cédulát hagytott, azt írta rá: „Ne aggódj, még ma megleljük egymást.”

I. 10. Rádiózás

(Adó-vevő készülék – egy doboz –, előtte Öcsi ül és mikrofonba beszél, mellette fülhallgatóval Feri. Közeliükben Janka püföli kétszer egy-egy ujjal az írógépet.)

FERI *(Odalép Jankához, megcsókolja a haját, majd felkínált száját.)* Ugye, megtaláltuk egymást, még ma, titkár kartársnő. Engem nem lehet olyan egyszerűen elveszíteni. Nincsenek szárnyaim, hogy elrepüljek.

JANKA De hát hova tűntél az egyetemi karosszékből, ahol az éjszaka oly jól éreztük magunkat?

FERI Egymást. Kora reggel, szinte hajnalban jöttek értem. Hogy menjek egy küldöttséggel tolmácsolni.

JANKA Hova, az isten szerelmére?

FERI Az orosz követségre. Öttagú diák-bizottság ment a szovjet követségre, hogy megtudja Andropov

követtől, elhagyják-e valóban a szovjet csapatok Magyarország területét, vagy sem.

JANKA És megtudtátok? Megmondta? FERI Mondott valamit, ami úgy hangzott, hogy igen. Egyébként ott volt nála a Pravda budapesti tudósítója is, aki kicsit magyarul is tud, és ő szorgalmasan rábólintott Andropov kijelentéseire. Azt is megtudtuk, hogy jelenleg két főmufiti tartózkodik Pesten, Mikoján és Suslov. Nagy Imrével és Kádár Jánossal tárgyalnak.

ÖCSI Jól nézünk ki azzal a Kádárral! Jellemtelen, pipogya alak. Hol Rajk mellé állt, hol elárulta, hol lesítették, hol mint feltámasztott funkcionárius virítottta magát. Amikor kiengedték a sittről, ahova Rákosi záratta be, rögvést eljött a múgyetemre, és ott összevissza hazudozott.

FERI Viszont te még akkor nemigen lehettél ott, ugyebár? Nem hallhattad.

ÖCSI Én még középiskolás voltam. De az öregem bejárt, órákat adott. Őtőle tudom. Szóval Kádár folyékonyán hazudott. Mint általában a kommunisták. Elképzelhető, hogy a komcsik igazat mondjanak? Még akkor sem, ha az anyjuk nevét kérdezik tőlük.

FERI Nagy Imréről el tudom képzelni, hogy igazat mondjon. Sőt, a barátairól, a közvetlen környezetéről is.

ÖCSI Majd ha újraírják a hazug magyar történelemkönyveket, amelyekből megtanulhatjuk, hogy igazából Kun Béla irányította a Tanácsköztársaságot, kit Sztálin kivégeztetett, és hogy Rákosinak ott csak kis szerep jutott. Majd ha megtudhatjuk, hogy Marx megvetette, Engelsszel együtt kigúnyolta Kossuthot, és felébredünk arra,

hogy Sztálin cár volt a javából, népbolondító, nem népboldogító. Majd ha felvilágosítanak bennünket arról, hogy a szocializmus utópia, a gyakorlatban megvalósíthatatlan.

FERI Ez egyben nem értünk egyet. Nyilvánvaló, hogy ami eddig itt volt, az nem szocializmus vagy kommunizmus, hanem *maszlag* volt, az egyenlődiség álarca alatt. Rendes, tisztességes szociáldemokrata szocializmusra igenis szükség van, szükség lesz.

JANKA Srácok, hátrább az agarakkal! Mintha azért jöttünk volna ide, hogy rádión közvetítsük azt, amiben, nemde, egyetértünk. Rajta hát!

ÖCSI Az Ifjúság Rádión. Fogjunk neki!
FERI Janka titkár: kész vagy a kiáltvány gépelésével?

JANKA Szolgálatára! *(Átnyújtja a gépelt szöveget Öcsinek.)*

ÖCSI *(A mikrofonba olvassa.)* MAGYAROK! Dicsőséges forradalmunk távolról sem fejeződött be. A veszély nem vonult el. A magyar nép egyöntetű követelése és kormányunk ismételt nyilatkozatai nem minden oldalról találtak megnyugtató visszhangra. A szovjet csapatok még nem kezdték meg a kivonulást hazánk területéről! Ezért készen kell állnunk, olyan egységbe kell forrnunk, amilyenbe a forradalom napjai kovácsoltak bennünket. Tegyük félre a pártoskodást, amely a nemzeti erők megoszlásához vezet! Az egyetemi ifjúság felhív minden pártot és csoportosulást, hogy szűkebb pártérdekeit ideiglenesen félretéve a forradalom és a nemzeti szabadságharc győzelméig, minden erejével nemzeti egységünk és védelmi képességünk erősítésén munkálkodjék! A független,

szabad MAGYARORSZÁGOT csak valamennyi magyar összefogása teremtheti és mentheti meg.

JANKA Szép. Olyan szép, mintha nem is én gépeltem volna, ezzel a két sapkaformáló mutatóujjammal. Csak azt tudnám, Öcsi, milyen messzire jut el innen, Budáról, az Ifjúság Rádió hangja. A Hármashatárhegyig vagy az osztrák határig? Kelet felé, esetleg Záhonyig is?

ÖCSI Nyugat felé, az Alpesekig. Dél felé Jugoszlávián és az Adrián keresztül Olaszországig. Kelet felé a Kárpátok lábáig.

JANKA És a nyugati rádióhullámok hogyan jutnak el ideig?

FERI Nagy teljesítményű adókon, kellő frekvenciákon. És a jelenlegi nagy zavarban a Keletről jövő zavarásokat is csökkentették vagy leállították. Jobban lehet fogni Nyugatot.

ÖCSI Próbáld ki Londont, az angol rádiót!

FERI A londoni magyar adás ilyenkor nem közvetít, csak a BBC World Service. A világrádió. *(Odahajol a készülékhez, majd kezével jelzi, hogy befogta az angol híreket.)* Figyeljetek, bajtársak, valami cirkusz van Szuezen. Angol és francia ejtőernyősök Egyiptom földjén. Az angolok és a franciák bombáznak is. A magyarkérdés lekerült a fő helyről. Szuez érdekesebb most Nyugatnak, ott olaj van, mint az anyagszegény Hungária. *(Csavargatja a rádiót.)* Az Egyesült Államok együtt érez a magyar fölkelőkkel. Minden jót és teljes sikert kíván nekik. De katonai segítséget nem áll módjában a forradalmi Magyarországnak juttatni. Az Egyesült Nemzetek tárgyalni fogja a magyarkérdést, a szovjet intervenciót.

(Ismét csavargatja a rádiót.)

Párizs. A francia egyetemisták szimpátiatüntetés rendeztek az Étoile-nál a magyar forradalom mellett. A jelenlegi helyzetben a francia kormány tehetetlen. Fegyveres segítség a magyaroknak esetleg egy világháború kirobbantását jelenthetné. Hát ennyi! Így gondolkodnak. Tökmag sem fér el a seggük lukában.

JANKA Szemetek! A rohadt Nyugat ismét kurván cserbenhagy bennünket. A múlt században hagyták, hogy a díszes oroszok leteperjenek bennünket. A század elején azon mesterkedtek, hogyan lehet széttrancsírozni Magyarországot. Most benne hagynak bennünket a szarban.

ÖCSI Fel a fejfel! Az ENSZ még nem döntött. Békefenntartó csapatok, ha azokat küldenek, nem jelentenek világháborút. Az Egyesült Nemzetek csapatainak jelenléte megmentheti a helyzetet.

FERI Csakhogy az ENSZ meztelencsiga. Puhány.

ÁKOS *(Berobban, a puskatust a padlóhoz veri.)* Megtámadtak.

JANKA Tudom. Az aljas szovjetek. Az ígéretések dacára.

ÖCSI Hol vannak?

ÁKOS Hát egyrészt, már tudjátok: beásták magukat Pest környékén.

FERI Másrészt, vagy száz páncélos ütegük: tankok, páncélautók, csapatszállítók kilőve.

ÁKOS Harmadrészt: tudjátok-e, mi özőnlík be Záhonynál meg a déli körzetben, tehát egyrészt Debrecen, másrészt Szeged felől? Mekkora haderő?

FERI De hiszen Nagy Imre megállapodott velük, hogy kimennek, és kint is maradnak.

JANKA Én nem hittem nekik. Adott szavuk búzlótt.

ÁKOS Komolyan vettük, hogy minden ország katonája menjen saját házába. És tegnapelőtt a miniszterelnök ki is léptetett bennünket a Varsói Szerződésből. A támadás ezzel duplán illegális lett.

JANKA Álmunkban tehát független ország vagyunk. Mondjuk, még egy napig. Aztán már álmodni sem merünk ilyet.

ÖCSI Még függetlenek vagyunk de facto.

FERI De jure.

ÁKOS Hallottátok-e a ma reggeli rádiót?

FERI Csak amit mi mondtunk az országnak és a világnak, és a világnakünk.

ÁKOS És amit a Kossuth rádió mondott?

JANKA Azt nem. Mi a külföldi rádiókat hallgattuk, nem a magyart.

ÁKOS A Kossuth rádió szovjet csapatösszevonásokról tudósított. Több tízezer katona és több mint ezer tank és páncélautó Budapest felé tör. Hozzák a szovjet kultúrát.

FERI Mintha ők lennének a németek a második világháborúban, mi pedig a franciák, akiknek nagy országát kétezer tank támadta.

ÖCSI Mit tehetünk?

ÁKOS Azt, amit én. Hallottam Király Béla vezérőrnagy szózatát is. Nemzetőrosztagot állít fel a haza védelmére.

JANKA Ki az a Király Béla?

ÁKOS Maléter Pál helyettese. Katona volt, Rákosiék bebörtönözték. Együtt ültem vele pár évet a Markóban. A Nagy Imre-féle ötvenhármassal én kiszabadultam. Tehát Király Béla tábarnokot személyesen is ismerem. Karakán fiú. Azt hiszem, őt a forradalom engedte póterre.

JANKA Áki szak! Miért volt maga a sitten?

ÁKOS Egy vicc miatt, amit a műhelyben elmeséltem.

JANKA Mi volt a vicc?

ÁKOS Ismeri a két legnépszerűbb magyar cigarettát?

JANKA Nemigen. Nem dohányzom. Az őseim sem.

ÖCSI Ákos, gondolom a Munkásra meg a Magyarra gondolsz.

ÁKOS No, igen. Szóval Rákosi szívja a munkást, Sztálin a magyart.

JANKA És végül is, milyen krapek az a Király Béla?

ÁKOS Fejjel kimagaslik a többiek közül. Nemcsak erkölcsileg, de méretre is. Tetőtől talpig van vagy két méter.

ÖCSI Rendben. Megértettük, mit kell tennünk. Feliratkozunk nemzetőrnek.

JANKA Lányokat is keresnek?

ÁKOS Miért ne? Egyenlőség van. És karszalag is van, piros-fehér-zöld. Fegyvert is kaptok.

ÖCSI Nekem már van.

JANKA Nekem is.

FERI Nekem pedig lesz.

I. 11 Vérbe tiport forradalom

(A villany mindenütt kialszik. Harminc másodperc után éktelen dübörgés hallatszik kívülről /ágyúdörgés magnetofonszalagon/. Amikor a színpadon újra fény dereng, Ünő, Liptay, Budáné és Sipirc emelkednek fel fekhelyeikből, egy darabig összeviszsa futkosnak, majd egy-egy göncöt magukra húznak, amikor /Nagy Imre magnetofon hangjával/ megszólal a rádió):

„Itt Nagy Imre beszél, a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke. Ma hajnalban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk

ellen, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a törvényes magyar demokratikus kormányt. Csapataink harcban állnak. A kormány a helyén van. Ezt közlöm az ország népével és a világ közvéleményével.”

(A jelenlevők egymásra néznek, és elindulnak lassan, libasorban kifelé. Sipirc kezében a lyukas magyar zászló, Budáné kezében bevásárlókosár.)

BUDÁNÉ Kenyeret kell vennünk, amíg lehet.

ÜNŐ És zsírt is.

(Ki- és bejövet egy kört tesznek, midőn csatlakozik hozzájuk fegyveresen, nemzetiszín karszalagosan: Ákos, Feri, Öcsi és Janka. Janka kezében fehér zászló BÉKE felírással. A többiekkel együtt kört alkotva leülnek a földre.)

FERI A harc a jelen helyzetben már öngyilkosság. Orosz tankból, páncélosból, legénységből már sokkal több van itt, mint nemzetőr.

ÁKOS Király Béla osztaga egy ideig ellenállt, aztán nyugat felé szorultak. Egy sávon még folytatják a reménytelen küzdelmet, a szétmorzsolódó katonai védelmet.

FERI Jól látom? Egy úgynevezett szocialista ország, a Szovjetunió, hadat visel a szocializmus országával, velünk, a hazánkkal.

ÖCSI Ha a szovjetek szocialisták, akkor én inkább a feudalizmusban kívánok élni. Vagy az ősközösségben.

JANKA Élni? Meddig élni? Mert itt még a túlélőket is megnyomorítják.

ÁKOS Kíváncsi vagyok, mit szól mind ehhez Kádár János, aki még pár nappal ezelőtt kijelentette: „Ha visszajönnek a páncélosok, én pusztá ököllet megyek nekik.”

JANKA Talán éppen egy tank belsejében ül Jánosunk, és onnan kuko-

rékol kifelé. Hallottátok frissen sült rádiószózatát: ő a forradalom, mi vagyunk az ellenforradalom.

ÁKOS Ha tudnám, melyik tankban ül a köpönyegforgató Kádár, e késő órában is fölpalackoznám magam, és égő benzinnel fölbontanám azt a Kádár-tankot. Nincs undorítóbb az árulónál.

(Felállnak, felvonulási sorba rendeződnek. Elöl Sipirc a zászlóval, és Janka a BÉKE felirattal. Kívülről egy tankágyúcső és puskacsövek merednek befelé.)

JANKA Kenyérért megyünk!

BUDÁNÉ A pékhez.

ÜNŐ És a boltba, zsírért.

SIPIRC Itt van a sarkon. Engedjenek át!

(Eldördülnek a fegyverek. Sipirc, Janka összeesnek. A színpad elsötétül. A rendező döntése szerint vagy háromperces szünet tartandó a Mozart rekviem ütemeivel, ennek három befejező perce; vagy egy tízperces szünet tartandó, melynek végén a fenti háromperces szakasz felhangzik, mint a II. 1 (Rekviem) szakasz kezdete. A magnetofonzene befejeztével kezdődik a II szakasz Szöveges része, azaz a II. rész egyetlen időt ölelő jelenete.

II. 1. Rekviem Katarzis

(A színpadon egy hosszabb pad. A jobb oldali vége vörös zászlóval-posztóval van letakarva. Azon ül a Megbízó, kezében kötél, annak végén hurok.

A pad bal oldali végét piros-fehér-zöld zászló takarja, azon ül Feri, feketé karszalaggal a karján.)

FERI Diáktüntetés volt október huszonharmadikán délután. Folyta-

tását vérbe tiporták. Élve maradtam. Nincs kedvem élni ezután.

(Feri kezében két kis csokor virág. Az egyiket leteszi a pad alá.)

Kis Sipirc! Úgy tűntél el, ahogy éltél: csendesen és sebesen. A legfiatalabb voltál közöttünk, legelsőnek mentél el közülünk. Akit az istenek szeretnek, azt korán viszik el. *(Előveszi a másik csokrot, szinte annak beszél.)* Janka, szeretném tudni, hol vagy. Nem azt, hogy hol földelték el remek testedet, azt tudom. Fejfádat a temetőben mindennap – mint most is – meglátogatom. Azt is szeretném hinni, hogy nem hiába haltál meg, és nemcsak zsírért meg kenyérért, melyek földi létünk tápszerei, hanem szellemi létünk folytatásáért is. Azért haltál meg, mert munkáslány voltál egy olyan Magyarországon, amelyik megpróbált talpra állni, de börtönőrei lebunkózták. Ti, munkáslányok frissek voltatok, mint a fű, és a füvet a réten, együttes egészében nem lehet agyonnyomni. Újra fölágaskodik.

MEGBÍZÓ *(A kötél végét ráhurkolja a padra.)* Nagy volt a pofájuk. Harsogtak, lövöldöztek, mondhatni, a bolha vésszesen köhögött. Hol van az megírva, hogy a lumpenprolik, a söpredék beleszóllhat a szocializmus ügyeibe? Megtoldva mindezt az undorító magyar irredentizmussal! Dönthet-e egy pizslicsáré kis nemzetecske a szocialista béketábor sorsa fölött? Nem az ugribugri éretlen függetlenségésdi számít, hanem a hatalom, az erő. Ez nemzetecskék feletti. A tüsténkedést levertük, a rebellisek vezéreit agyonlőttük vagy felakasztottuk, seregük java börtönben senyved. Változatlanul

a békére törekszünk, de nem az incifinci sovíniszták izgága békéjére, hanem a pax sovieticára, mely, mint egy sátor, beborítja a szocialista táborn, s melytől rettegnek az imperialisták.

LIPTAY (Szótlanul bejön.)

FERI (Átvesz egy levelet Liptaytól, ki azt szótlanul nyújtja át. Feri felolvassa): „Ferikém, itt Öcsi szól hozzád, unokatesód. Alkalmi úton küldöm ezt a levelet, egy amerikai évfolyamtársam viszi és kézbesíti apámnak, rajta keresztül neked.

Szerencsésen átjutottam a határon Király Béla nemzetőreinek védő uszályában. Aztán, további szerencsével, át az Óceánon. Most a Harvard egyetemen vagyok mérnökhallgató. Újrakezdtém az első évet, nem volt káromra. Nem vagyunk tétlenek. Az otthoni terror minden mozzanatáról értesítjük az amerikai közvéleményt. Rémálmaimban felmerül bennem, mi lett volna velem, ha otthon elfognak.”

MEGBÍZOTT (Ásóval a kézben jön be, leül a Megbízó mellé.) Nyugdíjas állást kaptam a zavargások után – mihelyst lábsebem begyógyult. Egykori harcostársaim változatlanul gondoskodnak arról, hogy tevékeny részt vegyek az elföldelésben. S amíg ez a tevékenység jobbára anonim módon folyik, én ügyelek arra, hogy minden sírt megjelöljek, s a szeretett tetemének hollétéről a rokonokat értesítem. Ez az aktivitás szerényen bár – de jövedelmez.

ÜNŐ (Leül Feri mellé, kezében két kopjafa.) Lefogtak. Vallattak. Benn tartottak valami internálótáborban. Aztán kiderült, hogy a sapkagyárban nem maradt elég munkás, mivel párat lelőttek, megsebesítettek, jó néhányan pedig ne-

kieredtek a nagyvilágnak. Így hát a mondottnál hamarabb szabadlábra kerültem. Az éhbéremet is fel emelték vagy harminc százalékkal. Van egy krapekom, sajnos nem az Ákos, ő öt évet kapott, hanem a megboldogult Sipirc özvegy, rézszeges apja. Szobakonyhában lakunk Angyalföldön. A legnagyobb vágyam egy fridzsider. Mosógépre még gondolni sem merek.

Ezeket a kopjafákat (felemeli mindkettőt) Ákos faragta a börtönben. Az egyikben Janka neve, a másikon Sipircé. Hogy is mondták a beszélőn: a hősök meghaltak vagy börtönben vannak, a gyávák elfutottak, a hülyék otthon maradtak.

FERI (Átveszi a két kopjafát, fölmutatja.) Ha nevetek, betűire rásüt a nap, szivárványszínben ragyog, mint a gyémánt, a vízcsepp, a könny, a forradalom. Piros volt a lobogó felső foka, a lányok arca, a kialvatlan szemek alja, a lebukó nap, az úttest kövezetén a diákvér. Fehér volt az anyák zászlaja, a hold, a halottak keze, lába, nyaka.

Zöld volt még a dércsípte Köztársaság tér gyér füve, az Országház kupolája, s a remény, hogy bejönnek az ENSZ-csapatok. Kék volt a sok egymással farkasszemet néző szempár, néhány száz paroli, a Dunán himbálódzó hullák hasa, és kék volt időnként az ég.

Szürke volt október huszonharmadikán az égbolt, később a szovjet tisztok köpönyege, szürke volt a szitáló eső. Sárga volt a pár-szor világító déli nap korongja, Maléter egyenruháján a rézgomb, a fák szállingózó levele, Nagy Imre cvikkerének villanása, sárga volt a lélekharang. Rozsdabarna volt az avar, az arra hulló Sztálin-szobor, Budaörsön a tankok hernyótalpa

alatt a sár, sárgásszürke volt a Duna.

Fekete volt az éjszaka, a vérbe tiprók elüszkösödött szíve, a kiégett irattár, az árulók lelke, fekete volt a posta falán a tankágyú ütötte lyuk, fekete volt a gyász, a vereség, a folyó mélye. Mint az ásonyom: olyan fekete volt a halál. Tizenháromezer halott. A piros-fehér-zöld: feketén verem. A vermet ásók még nem tudják, hogy az saját sírjuk is.

MEGBÍZÓ Nézzük csak! A legfontosabb dolog a biztonság. Az Államvédelmi Hatóság sok tekintetben kiváló osztagainak egyik hibája az volt, hogy nem épült össze azokkal, akikre ügyelni kellett volna. Ezért jó, illetve jobb a munkásörtség: a munkásőr a gyár tagja, a párt tagja, felfegyverzett és mégsem fegyveres elem. A másik hiba a fiatalok nevelése terén jelentkezett és terjedt, mint a métely. Ahelyett, hogy kizárólag megbízható szovjet hősokeket éltettünk volna, rákulcsoltuk az ifjúságot Petőfire, Kossuthra meg más népbolondítókra. Tulajdonképpen a történelmet mint tantárgyat el kéne törölnünk..

FERI *(Feláll.)*

Jönnek az elhunyt rokonai
Muszájból szemet hunyt rokonai
Tegnap még nevető rokonai
Holnap már nevető rokonai
Sohasem feledő rokonai
És utálkoznak a történelemtől
Jöttünk, hogy gyászoljunk a reményt

A szegényt, a jót, Nagy Imrét
Gyertyaláng mosolyával
A hitük lobbant el ismét
Jöttünk, hogy apáink módján
Sirassuk újra magunkat
Nekünk a győzelmek helyett
Védtelen hősoke ha jutnak

Szédeleg a rokonság lábuk előtt a bánat sötét verem

És hullnak a holtra hófehér sörhadvirágok

Fülekben lakozó ágyúdörgés tép lyukat a gyászéneken

Billen a piros pohár s az arcokon vér szivárog

Csapataink harcban állnak

A kormány helyén van. A sírban

De jön napja a feltámadásnak

így hisszük, s míg hisszük, így van.

MEGBÍZOTT Persze bármilyen biztonságos is legyen az állás, jelen esetben a sírásás, az átképzésre itt is szükség lehet. Címerállatom a kaméleon. Beíratkoztam a krematóriumkursusra. Tökéletesítjük a szennyezésmentes hamvasztást. Azt tanulom, hogyan automatizáljuk a test kremálását, a koporsó újrahasználati átmentésével. Ezt a módszert a fel-feltámadó koporsónak hívjuk. És aztán mennyivel gazdaságosabb egy picike fülke a kolombáriumban, mint egy háromöles sírgödör.

FERI Ha körmöd alá tuskét vernek
Sötét zárkában vasra vernek
Ha húgycsővedbe ceruzát húznak
Szerettedért becsuknak túsznak
Ne feledd: semmi sem tart örökké;
Százötven év alatt sem lettünk törökké.

Ha a nyelvedet kifacsarják
Magzatodat kikaparják
Ha megtömnék kábítószerekkel
Hogy kibékülj a perekkel
Ne feledd: semmi sem tart örökké;
Százötven év alatt sem lettünk törökké.

Ha országodban ketrecbe zárnak
Ha kibújnál aknákkal várnak
Ha átrepülsz megbélyegeznek
Holtadig ha kartotékra tesznek

Ne feledd: semmi sem tart örökké;
Százötven év alatt sem lettünk tö-
rökké.

Ha lazábban fogják a kantárt
Civilbe bújtatják a zsandárt
Ha rendjeleket osztogatnak
Csak néhanapján fosztogatnak
Még ha feléd is rúgják a koncot
S szolgának kapsz egy nyomoron-
cot

Ha bülbül szavakkal csalogatnak
S ahol fáj, ott nyalogatnak
Ha turbánra, sörbetre jut és borra
Gondolj akkor a selyemzsinórra.

NE BÚSULJ KENYERES, EZ SEM
TART ÖRÖKKÉ
SZÁZÖTVEN ÉV ALATT SEM LET-
TÜNK TÖRÖKKÉ.

MEGBÍZÓ Mi békét akarunk, békessé-
get. Nyugodt társadalmat. Ehhez
elkerülhetetlenül ki kellett végez-
nünk félezer izgága fiatalt... És
azóta mekkora az apátia! Elfogad-
tattuk az új generációval: aki nem
demonstrál, tüntet ellenünk, azt
nem kényszerítjük többé május
elsejei kivonulásokra vagy munka-
versenyre.

FERI S ötszáz bizony dalolva ment
lángsírba walesi bárd...

MEGBÍZÓ Ezt a vérvételt nevezik nem-
zeti köpölyözésnek. A rebellis vért
lecsapoltuk. Most nyugalom van,
és már úton vannak e ponton a
lakások és az első Zsigulik. Aki
nincs ellenünk, az állítólag velünk
van. Jobb posványban dagonyáz-
ni, *mint a parázson pattogni.*

LIPTAY (*Visszajön, és a pad közepé-
re ül és olvas*): Lemásztak pá-
ran, kötélhágcsókon, aztán min-

dig többen. Lépcsőket is vájtak,
hogy a mászás könnyebb legyen.
Már százak álltak ott, amikor kö-
telet hurkoltak a koporsóra. Ez-
ren, amikor kiemelték. Tízezren,
amikor felfeszegették a koporsó
fedelét. Mintha mozdult volna a
tetőtől talpig befászlizott test. Egye-
sek visszaretentek, és a mögöttük
állók tyúkszemére léptek. Nem le-
hetett tudni, ki sziszegett jobban:
a tyúkszemesek vagy a vermet
élőhalott, kinek óvatosan göngyöl-
gették gyolcsait.

– Mióta van itt? – kérdezte valaki.

– 1956 óta – felelte valaki más.

– És még él? Hát látja...

– Maga téved... Ez az élőhalott
443 éve fekszik itt. Időnként föl-
emelték a verem fedelét: 1704-
ben, 1848-ban, 1918-ban, lecsuk-
ták megint.

Az élőhalott nem tudott lépni
még. Csont és bőr volt, mint Lá-
zár, kezét a szeméhez emelte,
hogy meg ne vakítsa a napvilág.
Most már százezrek álltak körül
az üres vermet, ginszenget, méh-
pempőt és tokaji bort hoztak az
élőhalottnak, hogy erőre kapjon.
Én is ott voltam, és nem hittem
a szememnek. Esetleg káprázik.
Esetleg ott van, de mindjárt belö-
kik a verembe. Esetleg eltemetik
megint, ezúttal díszesen. Aztán
megszólalt az élőhalott: Barátaim!
Igen, igen, én vagyok az. A sza-
badság. Az a nevem. Most meg
szeretnék hízni egy kicsit, aztán
elmennék szabadságra. Mert ahol
nem kell rólam beszélni, ott va-
gyok leginkább jelen.

Függöny.

Ferenczy Erika

„Kis Nép, Nagy Nemzet”

A Viharsarok forradalmi sajtójából – 1956

Részlet az Életút-interjúk sorozatból

Történetemet nem kronologikusan, inkább in medias res kezdem, így talán érthetőbbek az összefüggések.

Kezemben tartom az ítéletemet, mely a Gyulai Bíróságon kelt 1957. november 4-én, a Békéscsabán megtartott nyilvános tárgyalásról. Ebben a következő áll: „Örsi Tóth László vádlott bűnös egy rendbeli, a népi demokratikus államrend ellen folytatólagosan elkövetett izgatás büntetésében. Örsi Tóth László vádlott, aki a Békés megyei Viharsarok Népe című napilap szerkesztőségének 1954 ősztől volt tagja, ettől az időtől kezdve szorosabb kapcsolatba került a békéscsabai Jókai Színház tagjaival. Miután az említett lap kulturális rovatának munkatársa volt, így a színészekkel való kapcsolata a későbbiek során még szorosabb lett, és így közeli barátságba került a vádlott egy Kaskötő nevű színházi dramaturggal és más olyan színészekkel, akik az 1956. október 23-át követő ellenforradalmi események aktív résztvevői voltak. A békéscsabai, úgynevezett Forradalmi Tanács által beszüntetett Viharsarok Népe című napilap szerkesztőbizottságának tagjai, Kiss Béla újságíró vezetésével 1956. október 30-án létrehozták az úgynevezett Független Újság című Békés megyei napilapot. A vádlott e napilap kulturális rovatának vezetője lett, ahol »Kis Nép, Nagy Nemzet« cím alatt vezércikket írt a következő napon beinduló Független Újság első számába. A vádlott ezzel az írásával nagymértékben fokozta az ellenforradalmi események által egyébként is a végletekig felcsigázott tömeghangulatot. Ebben a cikkében őriült néróknak nevezi a párt és a kormány vezetőit. Hősöknek pedig azokat az ellenforradalmárokat, akik részt vettek a fegyveres harcokban. A munkásosztály államát védő hős, szovjet harcosokat keselyűknek nevezi, akik e cikk szerint szaggatták és tépték a szabadságért harcoló magyar nép szívét... Burkolt formában a szovjet csapatok elleni további harcokra hív fel. 1956. november 2-án meginterjúvolta Tímár Máté nemzeti parasztpárti vezetőt, akinek nyilatkozatából »Zászlóbontás a Nemzeti Parasztpártban« cím alatt, a Független Újság november 3-i számában olyan cikket szerkesztett, amely a budapesti ellenforradalmárokat és az általuk megtévesztett fiatalságot hősként emlegeti, akik a nemzet szabadságáért szálltak síkra... A cikkek tartalma alkalmas volt arra, hogy a népi demokratikus államrend ellen gyűlöletet keltsenek az olvasóban... A Békés Megyei Ügyészség vádat emelt Örsi Tóth László ellen még azért is, mert a vádlott 1956. november 4-e után a kommunista párt Békés megyei lapját, a Népújságot létrehozó Cserei Pál főszerkesztő előtt olyan kijelentést tett, hogy ő nem hajlandó írni a Népújságba, mert az csak hazudhat... Ezenkívül a Független Újság betiltása után, annak ismételt megjelenése érdekében, az '56 november végén és december elején készített röpcedulák szerkesztésében és terjesztésében is részt vett...”

Mindezen szörnyűségeket én, Örsi Tóth László, nyugdíjas tanár követtem el. Paraszti ősöktől származom, karcagi, tósgyökeres karcagi család az Örsi Tóth, bár én magam Debrecenben születtem, 1932-ben. Tragédiákkal teli családtörténet a mienk. Nálunk úgy alakult, hogy a paraszti gazdaságot a nagyanyám vezette, akár egy igazi férfiember. Tekintélyt és fegyelmet tartott a családban, és erős kézzel védelmezett minket a világgal szemben, mert a világ egy ilyen magányos asszonnyal kegyetlenebb volt, mint másokkal. Földjeit nem adta oda gyermekeinek, hanem ő gazdálkodott oly módon, hogy egy részét kiadta felesbe, egy részét pedig kiadta árendába. A jövedelemből el tudta tartani önmagát, a fiát – a nagybátyámat –, és gondoskodott rólam, meg a lányáról – az édesanyámról – is. Sorsom útba indítása az ő személyéhez kapcsolódik. Tízéves koromban, a négy elemi elvégzése után bejuttatott engem a helybéli Karcagi Református Nagykun Gimnáziumba. Amikor az édesanyám újra férjhez ment és elköltözött, végleg kettesben maradtam a nagyanyámmal. A nevelőapám egyébként, aki szintén parasztember volt, és aki hat évet töltött tényleges katonai szolgálatban a hadifogsággal együtt, amikor végleg hazajött, Kántor Sándor, a híres fazekas-népművész műhelyébe került. Apám sok mindent eltanult az öreg mestertől, tűzálló edényeket, egyszerű kancsókat készített. Egészen addig ebben a műhelyben dolgozott, amíg a helybéli téglagyártól nem kapott egy olyan ajánlatot, hogy szegődjön oda fűtőnek. Ez igen jó foglalkozás volt akkor, mivel így könnyebben tudta átvészelni az ötvenes éveket. Jól jött ez a foglalkozás nekem is, mert mindenhová őt írtam be gondviselő apának, aki ilyenformán munkásember volt, munkáskáder.

1950-ben, amikor leérettségiztem, zöld volt előttem a lámpa az érvényesülésre, abszolút lehetőségem volt mindenre mint munkáskádergyereknek. A lehetőségek azonban korlátokat is jelentettek, egyszerűen azért, mert a hatalom birtokosai feljogosítva érezték magukat arra, hogy rendelkezzenek velem mint a nép fiával.

Két hajlam jelentkezett nálam már középiskolás koromban. Egyrészt a politika iránti vonzódás, az írás révén megnyilvánuló önkifejezési vágy. Másrészt sokat és jól rajzoltam. Jelentkeztem az Iparművészeti Főiskolára, felvételiztem is, de nem értesítettek arról, hogy milyen eredményt értem el, hanem átirányítottak a szegedi bölcsészkarra, mégpedig orosz szakra. Közölték velem, hogy erre van szüksége a népi demokráciának, és ezt vegyem így tudomásul. Csak-hogy én ezt nem tudtam tudomásul venni, s mint ahogy az később kiderül, én bizony a magyar-történelem szakon kötöttem ki. El kell mondanom, hogy igen erősen vonzódtam a Parasztpárthoz. A Parasztpártnak volt egy ifjúsági szervezete, az EPOSZ nevet viselte. Nos, a karcagi Parasztpárt nagyon erős volt, nagy taglétszámmal és sok értelmiségi fiatalal rendelkezett.

Egyetemi társaim különböző irányokban mozogtak. Voltak, akik a Kommunista Párt ifjúsági szervezetébe jártak, voltak, akik a szocdemes fiatalság köre tömörültek. A mi Parasztpártunknak nagy székháza volt, ahol minden héten volt valami rendezvény. Pestről jártak le országos hírű politikusok, művészek előadás tartani. Emlékszem, nagy élményem volt, amikor először jártam Budapesten, mégpedig úgy, hogy elhatároztuk: mi, karcagi EPOSZ-osok, május 1-jén felvonulunk Budapesten. Természetesen jelmezünk is volt, vezérünk pedig Veres Péter. Karcagi nótákat énekelve vonultunk a tribün előtt, ahonnan ő integetett nekünk.

Nos, a lényeg az, hogy én ebben az irányban indultam el: korán találkoztam a népi írókkal, akik nagy hatással voltak rám. Rengeteget olvastam, Németh Lászlótól Féja Gézáig, Illyéstől Tamási Áronig. Az utolsó évekhez, amelyeket a középiskolában töltöttem, már a kommunista diktatúra kialakulása kötődik az emlékezetemben, tehát a kommunista hatalomátvétel és a Rákosi-önkényuralom kibontakozása. Láttuk már tisztán, hogy mi a különbség a Veres Péter által megálmodott paraszti jövő a „bogárhátú tanyákkal”, és a Rákosi rendszere által megvalósított „paraszti demokrácia” között. Az életünk bizonytalan lett. Majd '56 novemberében írom le ezt a reménytelenséget, amit már akkor érezhettem, csak még nem tudatosan megfogalmazva.

Az egyetemen kapcsolatosan feltett szándékom volt, hogy általa vagy a révén majd valahol a zszurnalisztika tájékán találjam meg érvényesülési lehetőségeimet. Olyan társakat találtam ott, akikkel később sorsközösséget vállaltunk. Amikor már eldőlt, hogy az évfolyamon hárman készülünk az újságírói pályára, felerősödött a kapcsolat Papp Zoltán, Németh Ferenc és Örsi Tóth László nevezetű fiatalurak között.

Annak ellenére, hogy remekül éreztük magunkat a kollégiumban, rá kellett jönnünk, hogy még a falnak is füle van, az ablaknak is szeme van... Úgy segítettünk magunkon, hogy elindultunk a városba olcsó albérelti szobákat keresni, és szépen sorban kiköltözködtünk.

A diploma megszerzése után én a békéscsabai lapot választottam. Nem tudom már, hogyan, de valószínűleg segített nekem a döntésben az is, hogy a Békés megyei Jókai Színház akkor nyitotta meg kapuit – 1954 ősze volt –, és én színikritikus szerettem volna lenni.

Érdekes, hogy mi hárman, barátok, mennyire különbözőképpen éltük meg a forradalmat. Amikor ugyanis kitört az őszi vihar, Papp Zoli felköltözött a padlásra, és amikor vége volt, Zoli leköltözött, visszament a szerkesztőségbe, és csinálta tovább ott és úgy, ahogy abbahagyta. Ezzel szemben Németh Feri belekerült a forradalom első vonalába. Németh Feri bele is került a nagy szegedi perbe, ahol a másodrendű vádlottat ki is végezték, Kovács Jóskát. Feri barátom öt évet harácsolts össze magának. Aztán valami ládagyárba került dolgozni, hosszú időn keresztül. Végül a Reform olvasószerkesztője lett.

Hogyan is lehettem én akkoriban újságíró? A káderezés azokban az években nagyon alapos volt, mert teljesen azon múltott, hogy megkapja-e az illető a megpályázott állást, vagy sem. Ez a bizonyos káderezés már az utolsó évben elkezdődhetett. Ezt arra alapozom, hogy a félév felé közeledvén többször hivatalosak voltunk egy-egy beszélgetésre. Kiderült ezeken a tárgyalásokon, hogy például tanári kart akarnak frissíteni a Rendőrtiszti Főiskolán, és a kiszemeltek köztünk vannak. A következő kört a Külügyminisztérium „csinálta”, mivel a külföldi képviseltek személyzetét ugyancsak friss káderekkel akarták dúsítani. De ugyanez történt a jogászokkal, az orvosokkal is, nemcsak a bölcsészekkel. Minden fakultáson ez volt az eljárás. Engem bizonyára azért választottak ki, mert a káderminősítem anyám második házassága révén – mint az már említettem – igen jó volt. Egyszóval megvolt a helyem Békéscsabán, a Viharsarok Népe kulturális munkatársa lettem. Darvas József aláírásával a papír is a kezemben volt, Darvas József volt akkor a népművelési miniszter, hozzá tartozott a sajtó.

Megérkeztem Békéscsabára felvenni a munkát, de mivel nagyon korai volt még az idő, kerestem egy újságosbódét a Fő téren, és megvettem a Viharsarok Népét. Elszörnyedtem a primitívségén. Aztán a megadott időpontban bevonultam a megyei párbizottság épületébe, az úgynevezett pártkatedrálisba, mivel akkoriban a lapok szerkesztőségei ugyanebben az épületben üzemeltek. A főszerkesztő egy Máté László nevű hírhedt pártfunkcionárius volt. Nagyon vonalas pasas volt. Ilyennel eddig én még nem találkoztam. A primitívség és a bolsevik gőg sajátos elegye volt, akinek emberi gyöngéitől sokat szenvedtem. Mintha postás lett volna a foglalkozása, mindenesetre az ő helyettese, bizonyos Cserei Pál, aki nekünk adáz ellenségünk lett a forradalom alatt, cipészsegéd volt Szarvason. Az első utunk nem a munkatársakhoz vezetett, nem a rovatvezetőkhöz, hanem Frank elvtárshoz, az első titkárhoz mentünk. Vele nem sok dolgunk akadt, mert őt hamarosan – valószínűleg – a Szovjetunióba vitték, és csak néhány év múlva tért vissza Békéscsabára: az MSZMP egyik vezére lett '56 után.

Közölték velem, hogy a kulturális rovat cakli-pakli az enyém. Nehéz volt rövid idő alatt ismeretségekre szert tenni, és a megye kulturális életébe bekapcsolódni, de elkövettem mindent, hogy ez sikerüljön. Hamarosan ismeretségi körömhöz tartozott Kohán, aki Gyulán élt száműzetésben. Írtam is Kohán monumentális alkotásairól. Aztán Orosházán megismertem Kerti Károlyt, a grafikusot. És persze Féja Gézát, aki Békéscsabán élt. Ami Ovidiusnak Tomi, Mikes Kelemennek Rodostó, az volt Féja Gézának Békéscsaba, több mint tizenegy esztendeig. A vele való ismeretség nagyon nagy szerepet játszik a továbbiakban. Ettől kezdve én, a huszonhárom éves fiatalember, az ő szárnyai alatt nevelkedtem. Amikor Géza bácsinak bemutattak a Vavra cukrászdában, mely Géza bácsi törzshelye volt, már olvasott tőlem kritikákat, tárcákat. Tanácsokat adott, s figyelmemet olyan dolgokra irányította, amelyekről az egyetemen mi nem is hallottunk. Nem volt olyan hét, hogy legalább háromszor nem ültünk volna le a Vavrában, de volt úgy, hogy minden este. Ekkor még csak egy szűk baráti kör volt körülötte. Bár Géza bácsi tartózkodó volt és vigyázott, mégis mindenfelől megfigyelő akciók irányultak feléje. Ehhez a kompániához tartozott egy Iványi Gergely nevű tanárember és Tímár Máté is, akik komoly szerepet játszanak majd a forradalomban.

1956 októberének forradalmi napjaiban a viharsarki nép – érthetően – várta Féja Géza szavát. A fővárosból – főleg a rádión érkező – zavaros információk káoszában mindenki tisztábban szeretett volna látni. Ezeknek a napoknak szinte minden órájában volt látogatója Féja Gézának.

Néhány mondattal, úgy érzem, kötelességem idézni Féja Géza szellemét és emlékét, különösen ilyen zaklatott időkben. Zimonyi Zoltán 1989-ben leírta egy újságcikkében, hogyan került városunkba Féja Géza... Püski Sándor menekítette ide a fővárosból a szervezett politikai indulatok elől, 1945 márciusában. Azt állította róla ugyanis – teljesen megalapozatlanul – az egyik újság, hogy kétszáznál is több munkaszolgálatos haláláért felelős, s népbírói eljárást követelt Géza bácsi ügyében a szerkesztő. Vármai Zseni, meglátva őt az utcán, lefasisztázta. Féját tehát végzetessé váló atrocitások fenyegették Pesten, annak ellenére, hogy nem követett el népellenes vagy háborús bűnöket, melyek miatt felelősségre kellett volna vonni. Erről aztán hivatalosan is nyilatkozott a nyomó-

zóhatóság. A szellemi élet egy része azonban nem fogadta ezt el. Megfosztották az írói hivatástól, száműzték a szellemi életből.

Így lett számára Békéscsaba, amely akkor még átmeneti menhelynek tűnt, évtizednyi száműzetés színhelye. De ő nem érezte magát száműzöttnek a városban. Talált értelmes, a közösség javát szolgáló feladatot: 1945. május elején megkezdte a Békéscsabai Városi Könyvtár szervezését, melyet 1945 júliusában már meg is nyitottak. Összegyűjtötte a környék elhagyott kastélyaiból a barbár pusztítás után megmaradt értékes könyveket. Helyi baloldaliak, kommunista és szociáldemokrata vezetők álltak ki mellette, saját országos központjukkal szemben, s védték meg a rendőri zaklatásoktól. Ezt a tiszteletet és védelmet az 1937-ben megjelent Viharsarok című szociográfiájának köszönhetette, amely többiek között Békés megyéről szól: feltárta e táj népének rettenetes szegénységét, nyomorú sorsát, s a kibontakozás útját pedig a demokratikus és gyökeres társadalmi fordulatban jelölte meg. Békéscsabán ismerték a valódi Fėja Gézát.

Várták tehát ezekben a napokban logikus helyzetelemzéseit, okfejtéseit és következtetéseit, melyek gyakran órákon belül igazolódtak. Egy alkalommal ismerőseinek szélesebb köre kereste fel, majd arra kapacitálták, hogy tevélegesen is kapcsolódjon be a helyi forradalmi események alakításába. Válasza – azt kell mondanom – fennkölt volt.

– Karácsony vigiliáján – mondta – nekem az ötvenhatodik gyertyámat gyújtják, már nem lehetek néptribun. A sors más utat jelölt ki számomra, azon kell mennem. De tudom, mivel tartozom a csabaiaknak, hiszen nekik köszönhetem, hogy nem voltam hontalan a saját hazámban. Készülök kilépni az évtizedes hallgatásból, első szavam az övék lesz...

Így is történt, de erről majd később.

Tehát 1955–56-ban vagyunk, ezekben a különösen vészterhes években. Igyekeztem magam képezni, ismereteimet gyarapítani, ahogy csak tudtam. A helyi Újságíró Szövetségben Szolcsányi Ferenc foglalkozott a fiatal tollforgatókkal. Közénk tartozott Obersovszky Gyula is Debrecenből, és ha jól emlékszem, ő is a megyei lapnál volt kulturális munkatárs. 1955-ben aztán végeszakadt az átmeneti enyhülésnek. Keményedik a diktatúra, ott, a Viharsarokban túlságosan is. Bármerre jártam a megyében, éreztem, mennyire feszült minden, mennyire növekszik az ellenállás a fennálló rendszerrel szemben: Szeghalmon, Sarkadon, Orosházán, Dobozon vagy Eleken, mindegy. Igaz, inkább az értelmiségiek körében volt érezhető, hogy ezt így nem lehet tovább csinálni. Az életszínvonal rettenetesen mélyre süllyedt, de a Viharsarok Népe című lap tele volt ennek az ellenkezőjével.

Mondanom sem kell, hogy én voltam az egyetlen párton kívüli a házban. '55-ben már úgy könyveltek el, hogy erre a fiatalemberre rá vagyunk szorulva, szükségünk van rá, nem mutat ugyan „politikus” arculatot, de talán nem ártalmas. Hát, ebben nagyot tévedtek. Elvégeztem a szerkesztőségben a munkát, ahogy elvárták tőlem, de valódi életemet egy másik körben éltem.

Már nem emlékszem pontosan, hogy '55 vége volt, vagy '56 eleje, amikor Békéscsabára került Győrből egy Kiss Béla nevezetű fiatalember, rovatvezetőnek. Aktuális rovatnak nevezték ezt a területet akkor, és engem áthelyeztek hozzá. Emberileg is vonzódtunk egymáshoz. Éreztem, hogy rajtam keresztül szeretett volna bekerülni abba a körbe, melynek vezetője Iványi Gergely volt, s

főhadiszállása a megyei TIT. Iványi Gergely a helyi leánygimnázium latin–magyar szakos tanára volt, nagyszerű ember. Ő adott nekünk külön helyiséget, ahol a Féja Géza-féle társaság hetente többször találkozott, egy demizson bor mellett. Ezek a beszélgetések nem jelentettek feltétlenül politizálást, sok másról is szó esett, nőkről, sportról stb.

Ehhez a körhöz tartozott akkor már Fekete Pál tanár is, aki a Megyei Forradalmi Tanácsnak lesz majd az elnöke. Itt, ebben a TIT-ben alakult ki az a szellemiség, az a közösség, amely azután készen állt arra, hogy a forradalom eseményeit helyileg kibontakoztassa és összefogja úgy, hogy annak még egy elcsattant pofon se legyen szégyenfoltja. A Viharsarok hatalmasságai a személyi kultusz évtizedeinek szégyenletes versenyfutásában országosan is az elsők voltak. Sehol sem múlták őket felül kíméletlenségben. Így aztán érthető, hogy amikor mi az akkori lapunkat, a Viharsarok Népét olvastuk, nyomát sem leltük annak az „enyhülésnek”, ami az országban már nagyon sok helyen érezhető volt – a sajtóban is. Bármennyire is csendőrködött a kommunista párt agit-prop. osztálya a sajtó fölött, nem tudta útját állni a reformtörekvéseknek.

Mi volt nálunk, Békésben ez a reformtörekvés? A Megyei Írószövetség összejövetelén tisztújításra került sor. Ott voltam, jelen voltam. Természetesen ki voltak jelölve azok a személyek, akiket a kommunisták funkcióban akartak látni, nem őket választották meg. Azok kerültek a vezetésbe, akik azonosították magukat a Petőfi Kör nézeteivel, Déry, Háy nézeteivel. A Megyei Írói Munkaközösségnek – ha jól emlékszem, ez volt a pontos neve – én is tagja lettem. A város különféle értelmiségi körei – elsősorban a műszaki értelmiségi – bátorságot merítettek a megyei írók vitáiból. De nemcsak ők, hanem a jogászok, a színészek, a pedagógusok is. Iványi Gergely bácsi kigondolta, hogy a budapesti, szombathelyi és más vidéki értelmiségi találkozók mintájára, ő is összehoz egy gyűlést. A Balassi Kultúrházat választottuk ki erre a célra, és meghívtuk előadónak a Nagy Imre Körhöz tartozó Újhelyi Szilárdot. Ő akkor a Filmfőigazgatóság vezetője volt. Úgy alakult a dolog, hogy Újhelyi Szilárd nem tudott lejönni. Széll Jenő érkezett meg helyette, aki a Népművelési Intézet igazgatóhelyettese volt. A Losonczi Géza és Friss István között lezajlott, Szabad Nép-beli sajtópolémia részleteit elevenítette fel. Ott voltam én is a gyűlésen, és megbeszéltem Kiss Béla rovatvezetővel, hogy ennek az ankétnek tudósítás formájában meg kell jelennie az újságban. Én felvállalom és megírom, az ő dolga az, hogy bele is kerüljön a lapba. Nem telt el egy hét sem, amikor húsz-huszonöt fiatal értelmiségi, a DISZ-bizottság békéscsabai tanácstermében hosszú eszmecsere után úgy döntött, hogy beválasztanak engem a megyei Petőfi Kör vezetőségébe. Ezekben a hetekben, talán szeptember végén, megeresztettem egy kéthasábos cikket, melynek az volt a címe: „Mikor?”. Ebben igen éles támadást indítottam a képzetlen, primitív párt- és tanácsi vezetők ellen, akiknek a kulturális életben meghatározó szerepük és ellentmondást nem tűrő parancsszavuk volt.

Már októbernél tartunk, a szerkesztőség munkatársi gárdája egyre markánsabban kettéválik. Végül a főszerkesztő, Cserei Pál – a kommunista érzelmű újságírók nyomására – hatalmasan vetett véget a vitának az én személyem és írásom elmarasztalásával. Ekkor azonban énreám már nagyon sokan hallgattak Békéscsabán is, és a megyében is. Közismert, elfogadott ember voltam.

A Pártbizottság agit.-prop. osztálya ezekben az időkben különböző cselekekhez folyamodott annak érdekében, hogy a fővárosból érkező reformújságok standra kerülését megakadályozza, nehogy azoknak kezébe kerülhessenek, akiknek ezeket szánták. Ilyen volt elsősorban az Irodalmi Újság. Az ezzel kapcsolatos aggályaimat október 23-án írtam meg a Viharsarok Népeben.

Másnap óriási izgalom volt a szerkesztőségben, Pesten forradalom van... A főszerkesztő és néhány munkatárs állította, hogy ez a fasiszta csőcselék ellenforradalma csak... Nem volt vitás, hogy Békéscsabán is megmozdulás lesz. Mi fegyveresen nem indíthattunk volna el semmit, mert fegyverrel nem rendelkezünk. Akkor még nem tudtuk, hogy a pártszékház, a pártkatedrális tele van fegyverrel. Ezek után nem írtunk egy sort sem. A főszerkesztői csapat meg állandóan a pártbizottságra futkosott, ahol „K-vonal” kötötte őket össze a pártközponttal. Innen állítólag Nógrádi Sándor üzent nekik, hogy senki nincs a fedélzeten, csak egyedül ő. És hát: „Védjétek a pártot!”. Az újságíróknak meg azt adták feladatul, hogy menjenek ki a megyébe, és keressenek, gyűjtse- nek olyan személyeket, akik elítélik a budapesti fegyveres fasiszta csőcselék harcát.

Amikor 25-én bementem a szerkesztőségbe, nem akartam hinni a szememnek: golyószóró állt az íróasztalomon, s egy-egy katona ült az én, illetve a kolléganőm székén. Benyitottam Kiss Béla szobájába, ahol hasonló látvány fogadott. Emlékszem, elfutottam Féja Géza bácsihoz, s beszaladtam a TIT-be is. Féja Gézát én mindennap megkerestem ezekben a napokban, ő nemigen mert otthonról kimozdulni. Géza bácsi megjósolta, hogy nagy robbanás lesz. Arra hívta fel a figyelmünket, hogy: „Gyerekek, vigyázzatok, ismerjük a Viharsarok népét, az elnyomás erejét, nehogy nagy tragédia legyen!”

A békéscsabai forradalom meghatározó napja október 26. és 27. volt. Az események a színészektől indultak el. Ekkor már én magam is főleg a színészekkel tartottam a kapcsolatot: Füzesi Ottóval, Bíró Jóskával, Stefanik Irénnel, Kovács Marival stb. A dramaturg Kaskó Pistával, aki később a forradalomban jelentős szerepet vitt, nem rokonszenveztem. Talán azért, mert Moszkvában tanult, mert olyan tovarisos volt a modora. Aztán ott volt Szerencsi Hugó, Apor László. Igen jó barátságban voltam az ügyelővel is, aki futárkapcsolatot tartott a színészekkel. 26-án este a Jókai Színházról, a Színészklubtól indult a társaság, nemzetiszínű lobogóval, jelszavakat skandálva. Kifejezték azt az érzésüket, hogy nemcsak szolidárisak a pestiekkel, hanem azonosulnak is velük. Megjegyzem, hogy ez a felvonulás a kijárási tilalom ellenére szerveződött.

Aztán október 26-án már olyan pesti egyetemisták is jöttek haza Békéscsabára, akik szemtanúi és résztvevői voltak az eseményeknek – például Hrabovszky Laci –, akik arról beszéltek, hogy csak diákrácokat és melósokat láttak a barikádokon, és hogy az oroszok lövik Budapestet. Ezen a felvonuláson a résztvevők először a 101-esek Emlékművéhez mentek, amely az egész forradalom szimbólumává vált. Ez az obeliszk egy árokba volt elföldelve, ahova az ötvenes évek elején a megyei tanács analfabéta elnöknője ásatta el, s akivel szeretnék volna kiásattatni a meggyalázott emlékművet, de persze ő köddé vált, ahogy ez szokásos volt akkoriban.

Igazán nagyszabású a következő nap volt, október 27-e. Ekkor nyomtatták ki a forradalom 16 pontos követelését, mely lényegében hasonló volt a pes-

tiéhez. Ezen a napon határozták el, hogy megalakítják minden üzemben és vállalatnál a munkástanácsokat. Nálunk, a szerkesztőségben ez már egy nappal előbb megtörtént. A Viharsarok Népe munkatársai titkos szavazással választottak ki négy embert, aki a szerkesztőség további irányítását, a lap szellemiségét meg fogják határozni. Köztük voltam én is. Én nem tudom most megmondani, hogy akkor munkástanácsnak hívtuk-e magunkat, de a későbbiekben ezt az elnevezést használtuk.

Nos, visszatérve, a forradalmi központ még mindig a Színészklub. Füzesi Ottó színművész lépéseket tett a tekintetben, hogy ki kellene szabadítani a politikai foglyokat a gyulai börtönből. Utcai hangszórók harsogták folyamatosan, hogy délben nagygyűlés lesz a Kossuth-szobornál: a Forradalmi Tanács békés úton kívánja elérni a nép követelését. Bejelentették, hogy a hadsereg és a rendőrség átállt, a nemzeti megmozdulás mellett van. Miközben a hangulat euforikus volt, megérkezett Füzesi Ottó, a Gyuláról kiszabadított politikai foglyokkal. Hatalmas termetű, szép szál férfi volt Füzesi, a mellkasán keresztben géppisztoly, karján nemzetiszínű szalag. A foglyok nem tudtak megszólalni. Később valaki bejelentette, hogy az ÁVO kezében már nincs fegyver, mert leszerelték őket békés módon, a helyi parancsnokságukon. Közben a tömeg követelte, hogy Fekete Pál tanár legyen a Forradalmi Tanács vezetője. Ez Feketének majdnem az életébe került, halára ítélték, de „csak” életfogytiglant kapott.

Hirtelen lélekszakadva rohant be Széll Laci, a mikrofon elé állt, és bejelentette, hogy Romániából Magyarország felé katonai alakulatokat csoportosítanak át, és ezt megakadályozandó, kéri azokat, akik készek erre, meg egy kicsit értenek is az ilyesmihez, csatlakozzanak, mert teherautókkal indulnak rögtön Lökősházára, és felszedik a síneket. Mondanom sem kell, hogy rengetegen beszálltak ebbe az akcióba.

Békéscsabán tehát október 27-én zajlott le az igazi, nagy forradalmi megmozdulás, amely azt jelentette, hogy a megyében is vége lett a kommunista hatalomnak.

Hittük mi!

A békéscsabai forradalmi napok atrocitás nélkül zajlottak le lényegében, és mégis, 1986-ban, amikor az 1956-os forradalom harmincadik évfordulója volt, a megyei KISZ valamelyik vezetője, pártideológusa azt prédikálta, hogy Molotov-koktéllal és lövöldözéssel fogadtuk az oroszokat, és több szovjet katona áldozatul esett.

Semmi nem igaz belőle! Semmi sem!

Ez idő alatt a szerkesztőségben is zajlottak az események. Ebben a válságos periódusban a Forradalmi Tanács oldotta meg a gordiuszi csomót azzal, hogy betiltotta a Viharsarok Népet, az MDP lapját, az elmúlt diktatórikus tizenkét év „párt-szócsövét”. Kaptam egyúttal egy üzenetet a Forradalmi Tanácstól és természetesen Fekete Páltól, hogy ők létrehoznak Kossuth Népe címmel egy új lapot, „szálljak be a szerkesztésbe”. Így is történt. Társaimnak felvettem, hogy a Forradalmi Tanács lapja mellett nem készítenénk-e egy független lapot is? Nagy volt a lelkesültség, a Forradalmi Tanács is egyetértett az elgondolással. Október 30-án kezdtünk dolgozni, ekkor jelent meg a Kossuth Népe első száma. Aztán mi négyen, akiket pár napja megválasztottak munkásta-

nácstagoknak, felkerestük a Forradalmi Tanács elnökségét, hogy új lapunkhoz megkapjuk az engedélyezési okiratot. Felvettem nekik, hogy a nyomda feletti rendelkezési jogot hivatalosan is ruházzák ránk. Ezekkel az engedélyekkel a kezünkben birtokba vettük a megszüntetett Viharsarok Népe szerkesztőségét meg természetesen a lapnyomdát. Gyűjtöttük az anyagot a Független Újság – ez volt a lap neve – első számához.

Ekkor már komoly orosz csapatmozgásokat lehetett észlelni, ezekről is adtunk tudósítást. Én pedig megírtam azt a bizonyos „Kis Nép, Nagy Nemzet” című cikkemet. Megjegyzem, hogy közben még a kommunisták megkíséreltek egy puccsot, de a hatalomváltás szerencsére csak néhány óráig tartott.

Mi pedig készültünk a következő lapszámra, mert a Független Újság napilap lett volna, de csak akkor tudtunk megjelenni, ha volt papír. Megjelentünk november 1-jén, 2-án és 3-án, de 4-én már nem juthatott ki a lap az utcára. Az ok – sajnos – közhírt.

Október végének és november legelejének néhány győzelmes és csendes napján hozzákezdtek a pártok a zászlóbontáshoz. A Petőfi Párt Tímár Mátét küldte a Viharsarokba, hogy keresse meg a régi parasztpárti vezetőket, és ők is bontsanak zászlót. Én a Petőfi Párt felé orientálódtam mindig is, oda húzott a szívem, valósággal bálványoztam a népi írókat. Tímár Mátéval a Csaba Szállóban vacsoráztunk és beszélgettünk, Máté beszélt a pesti forradalmi eseményekről, én meg csináltam belőle egy interjút, amely a november 3-i számban jelent meg. Kétségtelenül, az interjú rezüméje az volt, hogy a magyar forradalom nem más, mint egy hősköltemény. Ekkor hangzott el – október 31-én este – Féja Géza a Viharsarok Népéhez intézett szózata, az akkor debütáló Békés megyei Szabadság Rádióban. Erről a békéscsabai rádióról is érdekes és érdemes volna beszélni: amatőrök működtették ezt is, mint ahogy máshol is az országban, ezekben a hetekben.

Féja Géza beszéde így hangzott: „Polgártársaim! Magyarok! Tudatom Békés megye népével, hogy a Duna völgyében csoda történt: nemzet született! Hálát adok az egyetlen és igazságot osztó Istennek, hogy megérhettem ezt a napot. Századok óta viaskodik a magyar költő a nemzethalál rémével, a »nagy sírral, hol nemzet süllyed el...«, századok óta vártuk a Küldöttet, a nemzet megváltóját, aki visszarántja a magyart a sír párkányáról, és a világosságra vezérli. Hiába vártunk, kétségbeesésünkben önmagunkat és nemzetünket marcangoltuk. A mellem verem! Kishitűek voltunk, mert íme, a várt történelmi hős helyett egy ifjú, nagy nemzet jelent meg az utcán, a barikádokon, a magyar sors, a magyar történelem véres mezején. Régi forradalmaink Dózsa, Rákóczi, Kossuth nevéhez fűződnek, a most folyó forradalomnak a főhőse azonban nem egy lánglélek, hanem maga a lánglelkű nép. A mellem verem! Magyar szalmalángról beszélünk, és nézzétek: tűzünk bevilágítja a Földet. A magyar név ma szerte a világon a legmagasabb emberi rangot jelenti.

Soha a történelem folyamán nem volt még ennyire egy test, egy lélek ez a nemzet. Ott a barikádokon, a pesti utcán, véres nemzeti zászlók alatt tudta meg mindenki, hogy mi a feladata, nem kellett parancsszó, nem kellett biztatás, ha valaki elesett, öten nyomultak helyébe. Ugyanúgy összeforrvá egy testként, egy lélekként kell őriznünk a forradalom vívmányait, és egy csipetnyit sem szabad elalkudnunk a magyar forradalom igazából.

Vérben és kínszenvedésben született a megújhodott magyar nemzet, amint vérben és kínszenvedésben születik a kisdéd. Igazát magyar életek ezreinek vére pecsételte meg. Testvéreim! Halott hősök lelke figyel minket. Legyünk hűek hozzájuk, örökségükhöz, különben nem vagyunk méltóak a magyar és az ember nevére. A fegyverek végre elhallgattak, most a béke ideje következik. A béke harca semmivel sem kisebb, semmivel sem könnyebb, mint a fegyvereké volt. Dózsa György óta vagy vérbe fojtották, vagy elsikkasztották az igazi magyar forradalmat. Polgártársaim! Most éljük sorsunk legnagyobb próbáját: ennek a forradalomnak győznie kell, mert akik hősök és igazak voltak a harcban, azok lesznek a békében is.

Polgártársaim! Ti ismeritek az életemet. A ti szenvedésetek, elnyomottságok, megalázottságok tett íróvá engem. Tizenegy esztendeje pedig nem a kevés kiváltságosok sorsát éltem, hanem egy voltam a megtaposott milliósokkal nyomorúságban, szorongatottságban, kitagadottságban. Mégsem érzek személyes bosszút senki iránt. Sohasem törekedtem rangra, hivatalra, méltóságra, most sem törekszem. Gyarló és esendő vagyok, az én szenvedéseim eltörpülnek a magyar forradalmárok emberfeletti nagysága mellett.

Arra kérem régi bajtársaimat és Békés megye egész népét, hogy őrizze, védje a forradalom vívmányait. Se jobbra, se balra ne térjünk le a forradalom útjáról! Mi nem akarjuk visszaállítani az úri Magyarországot, de Rákosi és Gerő rémuralmát sem. Testvéreim! A mi kezünket nem szennyezheti be vér. A mi lelkünket nem terhelheti nemtelen cselekedet, személyes bosszú aljas indulata.

Békés megye népe! Hallgassatok a Forradalmi Bizottságra, mely forradalmi szívvel és felelősséggel irányít bennünket ezekben a sorsdöntő napokban. A nemzeti egység most lett élő valóság. Szélesre tárt karral várunk minden jóakarátú, tiszta szívű és megtisztuló magyart, aki vállalja a forradalom ügyét és fegyelmét. Hallgassatok ránk! Álljatok egyenrangú polgártársként, testvérként mellénk!

Ide, magyarok!"

Féja Géza nem a maga hangján szólott a Viharsarok népéhez, szövegét Stefanik Irén, későbbi Jászai Mari-díjas színésznő olvasta be a rádióban. Féja Géza az adással egy időben már útban volt Budapest felé egy páncélozott járművön, hogy a Petőfi Párt irányító testületében elfoglalja helyét Illyés Gyula, Németh László, Kodolányi János, Szabó Lőrinc, Tamási Áron, Veres Péter, Püski Sándor, Sinka István, Keresztury Dezső, Remenyik Zsigmond és Szabó Pál mellett, és hogy átvegye az Új Magyarország című lap főszerkesztését.

A páncélozott járművet Budapestről küldték érte, s olyan sietséggel kellett útra kelnie, hogy néhány perce sem jutott a csomagolásra. Ott maradt mindene...

Ezután évekig nem járt Békéscsabán... Minden személyes holmiját, ruháit, könyveit, kéziratait Sebestyén László – a Petőfi Párt ifjúsági vezetője – szállította titokban Budapestre, 1957 elején.

Féja Gézával a következő években számos alkalommal találkoztam Budapesten. Nem felejtette el a várost. Békéscsaba sem felejtette el őt.

Vasárnap, november 4-én, tudjuk, mi történt az országgal. Az oroszok itt is összelöttek mindent, behatoltak a nyomdába is, rácsaptak lapunkra, a Független Újságra is, úgyhogy csak véletlenül maradt meg néhány példány. November 4-ére virradó éjszaka megállt a házunk előtt egy Pobeda, pártbizott-

sági emberek szálltak ki belőle, és felszólítottak, hogy szálljak be, megyünk a szerkesztőségbe. Hát, ott én voltam már az utolsó. Mint kiderült, a kommunista főszerkesztő, Cserei Pál terelte össze a társaságot. Együtt volt újra az eredeti régi gárda, forradalmárok és ellenforradalmárok... A Cserei persze bujkált az egész forradalmi időszak alatt. Pártbizottsági főmuftik jöttek, és kihirdették, hogy vége a pünkösdi királyságnak. A párt él, a párt harcba indul a tömegek megnyeréséért, a pártnak lapra van szüksége, és most lehetőséget kapunk a hibák kijavítására. Mi azonban azt mondtuk, hogy nem szegődünk zsoldba újra, soha tollat a kezünkbe nem veszünk.

Cserei, a főszerkesztő kegyetlen bosszút állt rajtunk, elsősorban szegény Kiss Bélán. Közben egyik sztrájk követte a másikat, és a mi munkástanácsunk – még létezett – követelése az volt, hogy a hazug pártsajtó mellett és nem helyette jelenjen meg a forradalomban született lap, a mi Független Újságunk. Valahogy úgy gondoltuk, nem kell törődnünk azzal, hogy nincs engedélyünk, indítsuk meg a lapot illegálisan. Fogalmazzunk egy röplapot erről a szándékunkról. A nyomdászok, jó barátaink, ezt egykettőre kinyomtatták. Mire az újságért mentünk, a röpcédulákat eltüntették, mivel a pártlap munkatársai akciónkat felderítették. Nos, mi azért csináltuk a lapot, és hetenként kétszer meg is jelentünk. A december 6-án lezajlott békéscsabai tüntetésről, amelyen harmincezer ember jelent meg, természetesen én írtam a tudósítást. Bár egész decemberben szerkesztettük a lapot, állandóan borotvaélen táncoltunk.

A Békés Megyei Népujság címen újraszerveződött egykori Viharsarok Népe folyamatosan támadott minket. Januárban még kétszer meg tudtunk jelenni. Január 12-ére volt kitűzve a fiatalkorú Mányai Erzsébet és társai statáriális tárgyalása és kivégzése Békéscsabán. Pontosabban a tárgyalás három napon keresztül tartott, az ítélethirdetés és kivégzés volt 12-én. Nyilvánvaló volt, hogy mit fog írni erről a Független Újság. Így hát minket 11-én óriási apparátussal leptek meg pufajkások, karhatalmisták, oroszok és a pártbizottsági emberek. Feldúlták a szerkesztőségi szobákat. Minket akkor még nem tartóztattak le. De mindazok, akik ebben a Független Újságban aktívan közreműködtek, 1989-ig egy árva nyomtatott betűt sem adtak közre.

Én pedig elmentem az oktatási osztályra, és azt mondtam az osztályvezetőnek: Lajos, az újságírói pályám bevégeztem. Ha tudnál nekem egy katedrát adni, akkor megélhetéshez juttatnál. Szabadkígyóson kaptam egy magyartanári állást, itt húzódtam meg egy jó hónapig.

1957 márciusában aztán rám verték az ablakot egy hétvégi éjszakán. Nem nagyon találgattam, kik lehetnek az éjjeli látogatók, számítottam rájuk. Két rendőr meg egy nyomozó tódult be, házkutatást tartottak, szédültak mindent. Aztán indulás ki, a békéscsabai éjszakába. Akkor hirtelen valaki mögöttem azt mondja: „Állj!” Megdermedtem, mert a hang tulajdonosában Kukk Imrére ismertem, arra az emberre, aki még a Viharsarok Népe szerkesztőségében a pártrovat munkatársa volt, s akivel komoly nézeteltéréseim voltak. Aztán elindultunk megint, és beértünk a hírhedt ÁVO-s laktanyába, ahol egy röpké pillantást vethettem még az összevert költőre, az akkor Gyulán élő Simonyi Imrére.

Majd megálltunk, vártunk, és én arra gondoltam, hogy aki ide kerül, annak kár volt megszületnie...

Földvály Györgyi

„Nem akarok megint kurva lenni”

Az ember ifjúkorának ideáljait viszi magával az életre, az ideálok megmaradnak, ha elmúlik is a börtön, amelynek lerombolására születtek is az ideálok... de úna már mellettünk dolgozik két generáció, amelyik nem volt benne... tanácstalanul nézik elmúlt nyomorúságok elleni nekiszegüléseinket...

Móricz Zsigmond

„Elvtársak, ne bántsatok, mindent úgy mondok, ahogyan volt!” Anyámhoz jártam be a kórházba, ahol az egyik ágyban öreg, szürke hajú nő feküdt – valaha fiatal és szép lehetett –, öntudatlanul. Beszélt reggel is, éjjel is, megállás nélkül. Néha jött egy asszony, hallgatta, rendbe tette az ágyat, és elment.

A fiatal lány nagy karriert futott be a Kádár-rendszerben. Kultúrfunkcionárius lett. Sok piszkos feladatot kellett elvégeznie. Jó körülmények között, de boldogtalanul élt. Régi barátai elkerülték, idővel a fiai lekommunistakurvázták. Sokan úgy tudják, beépített ÁVO-s informátor volt.

„A salgótarjáni acélgyárba 17 évesen, 1954 őszén kerültem dolgozni mint villanyszerelő. A társaság, ami kialakult, nagyjából velem egykorú volt. Nem mozgalmi, inkább társasági élet alakult ki köztünk. Akkor kezdődött a falvak villamosítása, amit munkaidő után végeztünk. Rengeteget dolgoztunk, így jutottunk különpénzhez. Az emberek nagyon örültek, hogy villanyuk lesz. Mi, a különmunkából származó pénzekből próbáltunk magunknak kicsit jobb életet biztosítani. Ami a

fizetésünket illette, azzal a szüleinket segítettük.

Ha nem teszünk semmit, azt mondták volna, *lumpenek, jampecek* vagyunk, viszont ha mindent megcsinálunk, élmunkások. Mindnyájan álmodoztunk, szerettünk volna spórolni, jobb életet. Motorkerékpárt meg hasonlókat szerettünk volna. Abban az időben nem volt könnyű az össze-jövetel, jó buli, tánc. Estélyi ruhában a lányok, a fiúk meg sötét ruhában, csokornyakkendőben, Elvállaltunk kommunista szombatokat is. Be akartuk bizonyítani, szerettük, amit csinálunk.

Nagyapám, amikor bejöttek az oroszok, minden vagyunkat elmulatta. Azt mondta, megváltozik az élet, úgyis elvesznek tőlünk mindent.

Többször volt összetűzésünk az ÁVO-val. '56 tavaszán kitiltottak a művelődési házból, az öltözködésünk miatt. Anyagilag megengedhettük magunknak, hogy pl. Pesten csináltattunk cipőt, ruhát. Szombat esténként följártunk Pestre. Megpróbáltunk dacolni a nagyfokú elnyomással, terrorral szemben. Nap mint nap ki volt ragasztva a kirakatok üvegére, hogy X. Y.-t elkapták, mert kém! Találtak nála

4 dollárt, 5 kg cukrot stb. Tudtuk, sok ártatlan embert megvádoltak, eltüntettek. Pl. a házáat ki akarták tulajdonítani. Ez közvetlenül a jegyrendszer után volt, még a forradalom előtt. Fiatalon ezekbe a dolgokba belelátani nem volt kellemes. A salgótarjáni sortűz, dec. 8-án – amely a forradalom leverése utáni egyik legnagyobb megtorlásnak számít – volt a jel, hogy mindenki húzódjon vissza, mert nem fognak kesztyűs kézzel bánni velük. Marosán, a Buci Gyuri is megmondta: elég volt a szóból, a beszédből, most már legyen a fegyvereké a szó.”

Jászberényben, Bokányi népbiztos parancsára a vörösörség parancsnoka riadót fúvatott. Az elbújtatott vöröskatonák előrohantak és lövöldözni kezdtek. A nép egy szűk utcába szorult, se előre, se hátra nem menekülhetett... az utca bejáratánál sorakozó vörösök sortűzet adtak le a tömegre, több mint nyolc halott volt, és rengeteg sebesült. (1919)

„Emlékszem, az orosz kiskatonának adtunk kolbászt. Először nem merték elfogadni, úgy haraptunk bele előttük, és csak akkor kezdték enni, óvatosan, nehogy a parancsnokuk észrevegye. Cigaretta adtunk. Azt hatalmas slukkokban szívták, hogy a feljebbvaló ne vegye észre. Keveset tudtunk oroszul, kérdeztük, minek jöttetek ide? Mink ugyanolyan melós emberek vagyunk, mint ti voltatok. Menjetez szépen haza. A kiskatonák, akik ették a kolbászt meg a zsemlét, féltek. Később sok olyant is hallottunk, hogy Budapesten az orosz tiszt lőtte agyon a kiskatonát.

Salgótarján után az egész országban véresen megtorolták a forradalmat. Magyarországot hosszú évtizedekre megfélemlítették. Vagy nagyon

megverték embereket, vagy agyonverték őket. A pufajkások teljesen fel voltak hatalmazva, nem kellett elszámolniuk emberrel, azt hitték, a statárium azt jelenti, bírósági ítélet nélkül, a legkegyetlenebb módon kinyírhatnak bárkit. A környéken, Nógrádban a megtorlás december közepétől nagyon erős volt. Kivétel nélkül minden faluban összeverték valakit. Azért is megverték, ha gyertyát gyújtott a templomban.”

1956. november 5-én egy Szilágyi Erzsébet névre hallgató – de általában csak Szöszinek becézett – 18 éves utcalány a Nyugati pályaudvarnál, a volt Ilkovicz előtt, összezsavart kézigránatokkal a derekán, egy orosz tank elé vetette magát. Felrobbant. Kamikazeugrása előtt azt mondta a társainak: Nem akarok megint kurva lenni!

„Köztünk Girtl Emma volt egyedül nő. Sajnos már nem él. Az acélgyárban dolgozott a villamosközpontban mint villanyszerelő. Idősebb volt, mint mi. Decemberben valamelyik rokonához menekült.”

Amennyiben a munkástanácsokkal sikerül leülni tárgyalni, és meg egyezésre jutunk, azoknak az ellenforradalmároknak, akik nem vettek részt nyilas és más vadállati tettekben, amnesztiát ígérhetek a forradalmi munkás-paraszt kormány nevében. (november)

„Hitt Kádárnak. Hazajött. Rögtön elkapták. Nő létere nagyon megkínnozták. Diszkosz és gerelyvető, nagydarab nő volt. Jó fizikummal rendelkezett. Először a rendőrök, majd a pufajkások vették kezelésbe. Anyaszült meztelenül ütlegették gumibot-

tal. Mondták, többször elájult közben. Hallottuk, meg is erőszakolták. Februárban, a tárgyalásra tanúnak voltunk beidézve. Nagyon meg volt félemlítve. Beszélünk vele a tárgyalás szünetében, Emma nem célzott rá. Szabályszerűen remegett. Teljesen tönkretették. Halált követeltek rá. Három év két hónapot ült börtönben.

Az acélgyári Nemzetőrség végleges leszerelése nov. 17-én történt. Akkor adtuk le a fegyverek egy részét. Hargitay azt mondta: fiúk, ennyi puská, géppisztoly, lőszer, kézigránát, amit le kell adnunk. A többi marad.

Hargitay Lajost és Hadady Rudolfot, a két parancsnokunkat bírósági ítélet nélkül, kegyetlen, embertelen kínzások után kivégezték. A kínzások olyanok voltak, talán a Hitler-lágerekben nem csináltak ilyesmit. A heréknél fogva fölakasztották őket, a fülük leszakadt, ahol érték, bottal verték őket. Az orvosi jegyzőkönyvben leírták, milyen sérüléseik voltak. Rengeteg lövést is kaptak. Ma is csak sejteni lehet, hol vannak elásva. Három alma-

fa közé, száraz fűcsomók alá. Hargitai felesége a kórházban feküdt, gyereket várt. A kórházba bevittek egy másik nőt, aki elmondta, mi történt a két férfival, Márta megszült.

A maradék fegyver a központ padlásán volt elrejtve. Leszakadt. A fém-szerkezetből kilógott egy gépfegyver. Pillanatok alatt kiürült a villamosközpont. Hárman maradtunk bent.

Öt perc nem telt bele, megérkezett két kőműves, és elkezdtek vakolni.

Mi hárman kiszedtük az összes fegyvert.

Kb. egy óra múlva mindenki visszajött, addigra már le is volt megszelve.

Áprilisban egy munkatársunk feladott bennünket. A saját bőrünkön tapasztaltuk, mire képesek a pufajkások.

Plusz ötven fillért kapott, és MSZMP tagságot. Ma már tudjuk, hogy beleőrült."

*Egy forradalmár vallomásaiból
lejegyezte Földváry Györgyi*

NŐVÉREK

Ircsik Vilmos

A vértanúk dala

Amikor elkezdődött az 1957-es iskolaév, egyszerre vezér és játék nélkül maradtunk. Viktort, aki egy évig itt lakott a nagyszüleinél és velünk járt iskolába, visszavitték Pestre. Nélküle pedig elképzelhetetlenek voltak az utcai tankcsaták, amelyekben a gépállomás kiselejtezett traktorai, pótkocsijai, vetőgépei jelentették a ruszki tankokat, bennünket pedig bölcs vezérünk két részre osztott: a traktorokra, pótkocsikra, vetőgépekre kerültek a ruszkiak, míg a többiek a sors és Viktor kiszámíthatatlan szeszélyéből magyarok lehettek, és vízzel telt üvegpalackokat hajigálva a kerekek alá, rohamra indultak, mire az ellenség fejvesztetten menekülni kezdett a járművekről. A csata mindig kíméletlen kezítusával végződött, és ebben a végső szakaszában általában messze túllépte a játék határait. Viktor, nagyon is jól kiszámíthatóan, mindig magyar maradt, és Ausztriába disszidált apjára gondolva – aki állítólag harckocsis tiszt volt, de átállt, és azért kellett szöknie, mert felakasztották volna – vadul, igazi ökölcsepásokkal püfölte a neki jutó ellenfelet, sőt Görbe egyszer benzint szerzett, titokban azt töltötte a palackba, amit egy körmös traktor hatalmas vaskerekéhez vágott, egy marék gyufával meggyújtotta a kiömlő folyadékot, ám a hatalmas lobbanásra mindkét fél gyáván megfutamodott, a tüzet pedig a gépállomás udvarosa, Stefi bácsi oltotta el egy kézi poroltó készülékkel. Egyszer pedig, Viktor útmutatása alapján, az egyik zöld pótkocsi oldalára fehér festékkel, hatalmas betűkkel azt írtuk rá: RUSZKIK HAZA – az ügyben még nyomozás is kezdődött, aminek következtében a gépállomás igazgatója nemkívánatos személynek nyilvánított bennünket a gépek körül, Stefi bácsi pedig dohogva, bűdös kölyközve most a felirat levakarásával piszmogott el hosszú napokig, de addigra már augusztus vége lett, Viktor visszament Pestre, nélküle pedig úgyszemint ment volna a játék, hiszen igazi hadvezérhez illően csak ő tudhatta, ismerhette csatáink színhelyét, a harci terepet: a Hét kerületet meg a Nyolc kerületet, a Széna téret, amely legalább ismerősen hangzott a mi falusi fülünknek is, a Corvin közt, a Nagykörutat, csak ő tudta, ki, kivel van, ki az ellenség és ki a barát, és hogy kit és mit kell megtorolni. Mert azokban a napokban, amikor Viktor állítólag kilőtt tankokon ugrált, mésszel leöntött, temetetlen halott orosz meg magyar katonákat látott, és igazi, dobtáras gitárt is talált – nálunk csak annyi történt, hogy a szovjet hősi emlékműről egy rögtönzött nagygyűlés keretében leverték a vörös csillagot, az éj leple alatt bedobálták a párttitkár, a tanácselnök meg a körzeti megbízott ablakát, aztán az október végi ködben néha egy-egy géppisztolyos, viharkabátos ember suhant végig a főutcán, mi pedig könyveinkből kivágtuk a sarló-kalapácsos, búzakoszorús címert, és ki tudja honnan előkerült porcelán vagy bádoggal Kossuth-címereket tűztünk kabátunk hajtókájára.

Szóval Viktor elment, és mi vezér és játék nélkül maradtunk. Többé már nem tudtuk követni Görbét, akinek vezérletével azelőtt nyár elejétől ősz utójáig gyümölcsfákat, kerteket fosztogattunk, sem Vitézt, akinek egy ideig ereje miatt kénytelen-kelletlen engedelmességtünk, de még nem csapódtunk Vakihoz

sem, aki kivált közülünk, és az őt elhagyni készülő gyerekkoron bosszút állva, először hátrafésülte a haját, majd fuldokolva rászokott nem a cigarettára, hanem a cigarettázásra, végül pedig a lányok után kezdett koslatni.

Aztán egy szép októberi napon eljutott hozzánk az első szputnyik fellövésének híre, mire nemcsak az újdonsült falusi párttitkár húzta ki magát, és kezdett a szokottnál is fenyegetőbben, peckesebben járni, hanem a mi gyerekvilágunk hierarchiája is fokozatosan átszerveződött. Viktor elárvult és immár betölthetetlennek látszó helyére egymás közötti hallgatolagos értékrendünkben egyszer csak, önmagától és a világ legtermészetesebb módján, Kari került, aki a Verne-regényektől kezdve, Jókain át, az apjának járó Élet és Tudományig minden fellelhető szakirodalmat elolvasott, sőt kellő fantáziája is volt az úrutazáshoz, illetve annak mindennapi játékainkra való alkalmazásához.

Így aztán játékainkban, Kari jóvoltából, kezdtek helyet kapni a kozmikus elemek. Persze ezekhez nem voltak olyan valóságos segédeszközeink, mint a focihoz a labda, a vívásához a kardnak szolgáló botok, mint verekedéseinkhez a mindenkori ellenfél feje, orra, gyomorszája, kalandozásainkhoz a kiszemelt kertek vagy madárfészkek. Éppen ezért kellett Kari, aki nemcsak Vernén nevelkedett, hanem azzal is tisztában volt, hogy a kozmosz meghódításának egyik következő lépése a holdutazás lesz, amelyre egy alapos terepszemle után aztán lázasan készülödni is kezdtünk.

Új vezérünk a gépműhely mögötti hatalmas salakdombot jelölte ki a Hold felszínének, és a domb közvetlen közelében lévő kalyiba tetejére való felmászással a start, a leugrással pedig a repülés és a landolás bonyolult folyamatait is megoldottnak tekintette. A tekintélyében alaposan megfogyatkozott, fantáziátlan Vitéz és Görbe csak ímmel-ámmal állt kötélnek, de amikor látták, hogy eljárt felettük az idő, ők is beadták derekukat. Próbaújtjaink elkezdéséhez azonban legelőször is meg kellett nyernünk, jobban mondva vissza kellett szerezniünk a kalyiba lakójának, a gépműhely éjjeliőrének, udvarosának és egyben mindenesének, Köszörús Stefi bácsinak jóindulatát, aki magányos, fiatalabb korában állítólag kalandos természetű ember volt, és valamikor még Amerikát is megjárta. Onnan visszatérve vándorköszörűsként tengette életét, a környékbeli falvakban kódorogva elégítette ki kalandvágyát, innen kapta, mint valami bolyongó homéroszi hős, a keresztneve előtti állandó jelzőt. Valódi vezetéknevét talán senki sem tudta, kivéve a gépműhely néhány irodistáját, akiktől a hónap elején vékony kis papírcsik kíséretében megkapta fizetését.

Köszörús Stefi olvasott ember volt. Nappal alig lévén munkája, a többnapos vagy többhetes késéssel hozzá került újságokat, a ki tudja, honnan szerzett könyveket böngészte, bújta, és nem egy olyan regényt, útleírást, indiántörténetet ismert, amelyekről mi is beszélgettünk egymás között. A végtelenség bódulatát ezekből, no meg Amerikából szippantotta magába, ahonnan távoli harangzúgásként kongó angol szavakat, mondatokat hozott haza, például azt, amivel gyakran tréfásan ránk is köszönt:

– What is the matter with you? – ami csak annyit tesz, hogy hogy ityeg a fityeg, és akár hisszük, akár nem, így kell leírni, ni, azzal kék munkászubbonnyának felső zsebéből tintaceruzát véve elő, megmutatta. Mert az angol az már csak ilyen népség, máshogy írja és máshogy mondja, ami még csak hagyján,

de ráadásul még máshogy is gondolja. A kalandvágy, a magány, a léha kódorgás, az olvasás erreféle olyan megbocsáthatatlan bűnnek számított, hogy Stefi bácsi nevének hallatán mindenki csak legyintett: mert az ilyenek, ugye, nincs ki a négy kereke, ez egy szerencsétlen flótás, aki még Amerikából is szegényen jött haza, és most még fedél sincs a feje fölött, se kutyája, se macskája, nincs senkije, aki főzzön rá vagy kimossa a szaros gatyáját, szóval bolond az öreg, méghozzá nagy bolond, és minél inkább vénül, annál inkább megy el az esze, a végén még az se lesz, aki majd tisztességesen elkaparja, pedig már most is csak hálni jár belé a lélek, nem is csoda, hiszen úgy él abban a kalyibában, mint Toldi Miklós lova a szemétdombon.

Korábbi kulturális kapcsolataink meg Stefi bácsi felnőttön kívülsége most igazán hasznára vált annak a jószolgálati útnak, amelyet Kari vezetett egyenesen a kalyibába, és amelynek eredményeként az öreg nemcsak abba egyezett bele, hogy hajlékának lapos tetejét úrutazási célokra felhasználhassuk, hanem a maga módján még részt is vett játékainkban, leginkább azok elméleti előkészítésében. Figyelemmel hallgatta Kari magyarázatát a személyzet öltözékéről, az út időtartamáról, veszélyeiről.

– Ha én egyszer oda feljuthatnék, téged okvetlenül magammal vinnélek – mondogatta Karinak. – Sőt annyi földet mérnék ott ki neked, amennyit csak akarnál.

– Mit kezdenék én ott a földdel, Stefi bácsi? A Holdon ráadásul nincs se levegő, se víz, nincs semmiféle élet...

– A föld az mindenhol föld, még a Holdon is. Aztán ott legalább nem vennék el... Én tudnék mit kezdeni vele, csak jussak egyszer oda. Meg aztán, hogy nincs ott élet, hékás? Hát akkor hogy kerül oda az a rőzsehordó ember, akit minden teliholdkor látni, mi? Éppen úgy viszi hátán a fát, mintha csak innen, a sarvalyi erdőből hozna egy terű tűzrevalót.

A világűr, a földtől való elrugaszkodás ugyan beleépült játékainkba, anélkül azonban, hogy megbolygatta volna a bennünk uralkodó természetes egyensúlyt valóság és képzelet között. Minket minden fertőzéstől megvédett a gyerekkor hathatós oltóanyaga, Köszörús Stefi azonban védtelennek bizonyult az általunk behurcolt járvánnyal szemben. Az Irodista János éjszakánként már eddig is mgtréfálta néha az öreget. Hol fehér ponyvába burkolva sétált el a kalyiba előtt, hol a drótkerítéssel körülvett, nagy szabadtéri raktár körül ólálkodott, mintha lopni akarna az ott tárolt benzineshordókból. Egyszer meg egy pecsétes, gépirásos levelet lobogtatva azzal rontott be nagy lelkesedve a kalyibába, hogy na, Stefi bácsi, most aztán megfogta az isten lábát, nézze! Június harmincegyedikére be van idézve a központba. Akkor van az ÉMU. Még azt sem tudja, hogy az mi? Hát az éjjeliőrök, udvarosok meg mindenesek napja. Éppen olyan, mint a traktorosnap, a vasutasnap vagy a bányásznapi. Ki fogják tüntetni, de ki ám! – Az öreg a június harmincadikát követő napon szépen be is ballagott a központba, ahol elolvasták a levelet, aztán közölték vele, hogy minden igaz, csakhogy elkésett, ma már július elseje van, és a kitüntetést bizony egy másik éjjeliőr, mindenese és udvaros kapta, aki éppúgy rászolgált, mint ő, de ne búsuljon, négy év múlva biztosan megint rá esik a választás, mert ezt a magas elismerést csak minden szökőévben ítélik oda.

– Nézzétek csak! Itt az írás! – fogadott bennünket egy szép napon, soron következő úrróbankon Stefi bácsi. – Ki fognak próbálni. – Azzal, mint a legilletékesebbnek, átnyújtott Karinak egy gépelt papírlapot.

„Jelentkezésére válaszolva közöljük, hogy folyó hó huszonharmadikán az úrröpülésre való alkalmassági vizsgát tartunk. Az ügyben szakemberünk személyesen keresi fel munkahelyén, délután 16 órakor” – olvasta Kari.

– Aláírás és bélyegző – figyelmeztette az öreg.

– Az aláírást nem tudom kiolvasni. A bélyegző az valami... Ü. B.

– Az hát! Úrhajózási Bizottság! Az Irodista János már elmagyarázta. Szóval huszonharmadikán, tizenhat órakor. Az ilyen helyeken nagyon fontos a pontosság, ezért is írtak tizenhat órát, nehogy hajnali négyre várjam azt a szakembert. Jól megjegyeztem magamnak, most nem fogom eltéveszteni, nem én. Ezt a madarat nem ereszttem ki a markomból!

– De Stefi bácsi! Nálunk nincs is Úrhajózási Bizottság! Legfeljebb az amerikaiaknál vagy az oroszoknál...

– Bolondokat beszélsz! Biztosan azért esz a fene, hogy nem téged választottak.

Közben a többiek is kézbe vették a papírt, és hirtelen valaki halkán, pusmogva megjegyezte:

– Hiszen ez az Üzemi Bizottság bélyegzője, apám az ÜB-titkár, jól átverték az öreget – mire mind hangos hahotára fakadtunk.

Stefi bácsi, akinek megvolt az a különleges képessége, hogy csak azt hallotta meg, amit akart, és néha a legnagyobb csendben, a lehangosabb szó is elment a füle mellett, most dühösen felcsattant:

– Adjátok vissza azt az írást, aztán hordjátok el innen magatokat, de rögtön!

Nem kellett kétszer mondani! Talán nem is az ijedtség, hanem inkább a részvét parancsolt el bennünket. Nem kértünk többet a csúnya heccből, amivé játékunk fajult. Kari ugyan tett még egy reménytelen kísérletet, de csak azt érte el vele, hogy az öreg még jobban dühbe gurult, és végül botját felemelve kergette el.

Az alkalmassági vizsgára sem voltunk kíváncsiak, de mint a hazug világ megannyi értelmetlen komédiája, ez is áthatolt ösztönös védekezésünk gyenge burkán, és akarva-akaratlanul mindenről értesültünk:

– Azt látni kellett volna, ahogy az öreg a létrán felmászott a tetőre, abban a maskarában, egy olajos, szakadt overallban, amit szakfandernek mondtak...

– Hát még az ugrás a salakra! Csak úgy nyekkent!

Aztán... Aztán meg felültették Stefi bácsit az elevátor gumiszalagjára, a gépet többször beindították, majd hirtelen leállították, mikor pedig a szalag felért vele a csúcsra, letről ráparancsoltak, hogy csússzon vissza. Utána egy hatalmas betonkeverőbe ültették – amely éppen kéznél volt, mert a gépműhely bővítésén már hosszú ideje kőművesek dolgoztak –, rácsukták a fedelet, és hosszú percekig pörgették, majd a fedelet kinyitva leborították a földre, mint egy misung betont. A meghívott szakember az Irodista János valamilyen ismerőse volt, és azzal szerzett magának tekintélyt meg hitelt az öreg, no meg a szelíd októberi délutánon szép számmal összegyűlt, a munkáját éppen bevégző más bámsz népség előtt, hogy vadonatúj Moszkviccsal érkezett.

Azt az októbert szokatlanul hosszú és hideg, kemény tél követte. Már november elején leesett a hó, és amikor hetedikén az iskolából kivezényeltek minket koszorúzásra a hevenyészve helyrepopozott szovjet hősi emlékműhöz, meglepetésünkre ott láttuk toporogni Stefi bácsit is, aki velünk együtt képezte az ünneplő tömeget, és hallgatta a hátát az emlékműnek vető párttitkár mekegését-makogását. Mellette balról, prémes kucsában, hosszú köpenyben egy szovjet tiszt állt, aki az egész beszédből szemmel láthatóan egy kukkot sem értett, jobbról pedig a tanácselnök, őt viszont a beszéd közepén a bádogkisbírónak nevezett helyi hangosbemondón keresztül hivatalos ügyben haladéktalanul a község házára kérték. A tanácselnök a párttitkár előtt ellépve futó kézfogással elbúcsúzott a tiszttól, közöttünk pedig, a kíséretünkre kirendelt iskolaigazgató és egyben úttörő csapatvezető minden igyekezete ellenére, felbomlott a rend, mert mindenki tudta, hogy összegyűlt az ivókompanyia és a kártyatársaság, amely sürgős esetekben így szokta összetoborozni tagjait.

Csak áprilisban tavaszodott ki igazán, és a negyedikei ünnepségen ugyanolyan körülmények és díszletek között találkoztunk ismét Stefi bácsival, csupán annyi eltéréssel, hogy a tanácselnököt ezúttal nem szólították el hivatali kötelezettségei, a szovjet tiszt pedig prémes kucsma helyett tányérsapkát, hosszú köpeny helyett pedig rövid zubbonyt viselt.

A május elsejei felvonulásra, a sör meg a virsli reményében, jóval nagyobb tömeg gyűlt össze. Most már nem is csodálkoztunk rajta, hogy a menet végén ögyelgő sör- és virslielőkkel ellentétben – akik úgy festettek, mint a gyászmenetben az illendőségből hátul kullogó távoli ismerősök –, az élen velünk, hivatalból kirendelt ünneplőkkel együtt ott lépked Stefi bácsi is, kezében hatalmas táblán egy ismeretlen, öltönyös, nyakkendő kopasz ember képével. És mivel a november hetedikéi és április negyedikei egy helyben zajló, statikus ünnepséggel ellentétben most végigvonultunk a falu főutcáján, normális ember pedig ilyenkor beszélgetéssel üti agyon az időt, Stefi bácsi a hosszú harag után szóba is elegyedett velünk.

– Nem haragszom ám már rátok! Tudjátok, nagy újság van, nagy bizony! A nyáron repülök! Vagy a Föld körül, vagy a Holdra. Persze, én a Holdra szeretnék. János meg a barátja mindent elintézett. Innen viszik a benzint a rakétába. Mert abból egy részt nekem kell állnom. Utána persze majd kamatostul visszakapom. Tudjátok, abban a szép autóban viszik el, marmonkannákban.

– De Stefi bácsi, a rakéta meg az úrhajó nem is benzinnel működik, ahhoz egész speciális üzemanyagot használnak...

– Rád sem haragszom. Persze hogy szívesen lennél a helyemben, de te még túl fiatal vagy hozzá. Az alsó korhatár harminc év, a felső hatvan, még éppen hogy belefértem. De amit ígértem, azt állom. Annyi földet méretek ott ki neked, amennyit csak akarsz. Azt mondták – azzal az autó platóján transzparenst lobogtató János felé biccentett –, hogy három feltételnek kell megfelelnem. Az egyik a fizikai állóképesség, hát, azt a próbát kiálltam, meg se kottyant, tudtók róla, ugye? A másik az erkölcsi feddhetetlenség. No hát, én világeletemben istenfélő ember voltam, nem lopok, nem káromkodok, nem kívánom felebarátom házáat vagy mezejét, pont úgy, ahogy az a tízparancsolatban meg van írva. Nekem még a négerekkel sem volt bajom Amerikában. A harmadik, az a világnézeti megbízhatóság, az a legfontosabb, mert ugye a repülést az oroszok

intézik, azok viszont kommonisták, én meg nem. Szerencsére János kitalálta, hogy ha a három sátoros ünnepükön kivonulok, akkor ez is meg van oldva. Ezt a képet is azért kell vinnem, mert ez az illető, aki rajta van, valami nagy göré az oroszoknál, ő dönti el a dolgokat, János le is fényképezett a táblával együtt, jól fog jönni, ha valaki esetleg akadékoskodna.

Azon a júniusi vasárnapon éppen fociztunk. Egy ideje ismét forrongásban voltunk, ismét új értékrendek kezdtek közöttünk kialakulni. Valahol messze, Svédországban, világbajnokságot rendeztek, és most bandánk legjobb futbalistája, Simon lett a főkolompos, ő szabta meg játékainkat. Idegen hősöket bálványoztunk, a magyarok közül nem volt kit. Simon az ördögösen cselező svéd Hamrin szerepét foglalta le magának, és a gyakorlat mellett elméleti fölényét is bizonyítandó, másnap már betéve fújta a magyarokat szégyenszemre kettő-egyre legyőző walesiek összeállítását, amely épp olyan ritmusban kezdődött, mint a A walesi bárdok:

Kelsey, Williams, M.Charles, Hopkins

A második sor egy kicsit megdöccent:
Sullivan, Bowen

Aztán a harmadik megint tökéletesen egyezett a Hadd látom, úgymond mennyit ér ütemével:

Medwin, Hewitt, John Charles, Allchurch

Csak a negyedikben árválkodott egyedül az, hogy
Jones.

Merthogy ő rúgta a magyarok sorsát megpecsételő gólt.

Egy ilyen nevű ország létezéséről először az irodalomórán értesültünk, és akkor tudtuk meg azt is, hogy népét az angolok leigázták, megalázták, az ellenálló walesi bárdokat pedig Edward király parancsára máglyán elégették. Szám szerint ötszázat. Az ő szomorú történetükbe bezzeg Simon mindig csúnyán belesült, akárhányszor is kérdezték ki belőle. Az első versszakon még valahogy átevickélt, a másodikban sem okozott neki gondot a folyó, a föld, a legelő, a fű, a megöntözés, sőt, meghitt ölelésükben elemében érezve magát, valósággal megtáltosodott, szinte szárnyalt, az utolsó sor viszont már sehogyan sem fért fűzős bőrlabdán edzett fejébe. Itt általában még sikerült kisúgnunk, de amit ő abból kihámozott, az minden volt, csak nem pártos honfivér, és az elhallásai nyomán felharsanó gúnyos nevetés tovább tépázta önbizalmát, mire nagy nehezen elkezdte a harmadik strófát a néppel, az istenadta néppel, ám ettől kezdve annyi csapda és kelepce akadt az útjába, hogy a helyzet teljesen reménytelenné vált, semmiféle sugás nem segíthetett rajta vagy rajt'?. Mert ez és az ehhez hasonló dilemmák okozták többnyire vesztét. A rajt ugyanis az ő gondolatvilágában csak olyan összefüggésekben élt, mint a rajt-cél győzelem, vagy a futóverseny előtti Felkészülni! Vigyázz! Kész! Rajt! figyelmeztetés. Ám

ezeket sehogyan sem tudta elképzelni a boldog szó társaságában, ezért aztán dicstelen szereplései rendszerint így fejeződtek be:

– S a nép, az istenadta nép,
Oly boldog-e rajta,
Mint akarom, s mint a barom...

Itt megakadt, mondta is volna meg nem is, aztán az újabb megszegyenüléstől tartva megmakacsolta magát, és felfortyant: – De hát ez nem akar rímelni! – mire végképp kitört a botrány, ő pedig feladta.

Szóval Simon Hamrint alakított és a walesiek összeállítását szavalta, Görbe és Vitéz brazil névvel ékeskedett, sőt újfent megnőtt a tekintélye bandánk egyetlen cigány tagjának, Fekete Felhőnek is – akit még indiánjátékaink idején ért az a szerencse, hogy eltérő bőrszínével nemcsak magunk közé fogadtuk, hanem egy ideig ezen a néven vezérünk is volt – most pedig senki, még Simon sem vitathatta el tőle az új csillag, a Fekete Gyöngyszem, Pele szerepét. Én a legszívesebben a francia gólkirály, Fontaine szerettem volna lenni, de Simon a svéd balszélső, Skoglund szerepére kárhoztatott. Így töltöttem, ki rajtam a bosszúját amiatt, hogy alulmaradt Fekete Felhővel szemben, amit ugyan nem vallott be senkinek, másrészt pedig, ahol ő jobbszélső volt, ott ellenpólusként a bal oldalra is kellett valaki, még hozzá egy nála gyengébb. Fontaine pedig nem került be a csapatba. A hatalmától megfosztott és a futballt különben is mélyen lenéző Kari a kapus magányos, kiszolgáltatott posztját kapta, onnan figyelte sztoikus nyugalommal öldöklő viaskodásunkat, és elmélkedett a szerencse forgandóságán.

Egyszer csak a Kari kapuja mögötti ösvényen Stefi bácsi tűnt fel. Ritkán járt erre, a falu túlsó végén, a gépállomástól messzire eső pályán. Talán ő szólította meg Karit, vagy Kari őt, az unalmas kényszerkapuskodás közben. Nekünk csak a szentségtörés tűnt fel, hogy ki mert lépni a játék misztériumából, és szóba áll holmi földi halandóval, mintha a színész odaköszönne a páholyban ülő ismerősének. A játék félbe is szakadt, mindannyian számonkérően Karihoz rohantunk, Stefi bácsi pedig most már felénk fordulva folytatta, hogy velünk is megossza azt, amit Karinak kezdett mondani:

– Azt hiszik, hogy engem csak úgy elküldhetnek, mint bangát a mennyországba! De én nem hagyom annyiban, nem én. Elmegyek akár a világ végére is, megkeresem az igazamat. Hát tehetek én arról, hogy az a moszkvai góré, tudjátok, akinek május elsején a képét vittem, megharagudott a magyarokra? Emiatt aztán fejébe vette, hogy a Holdra se mehet magyar, csak valami más náció, román, lengyel, német vagy cseh, teljesen mindegy, csak magyar ne legyen. Az Irodista Jánossal mentem el a központba, ahová a levél jött. Azt írja benne, hogy nagyon köszöni, amiért vittem a képét, meg hogy a három feltételnek is primán megfeleltem, de a Holdra, oda mást küld. Amiatt a Nagy Imre végett. Az nagyon megharagította. Volt benne még egy felszólítás is, hogy ennyi meg ennyi benzinköltséget térítsek vissza, aztán még ez, ni! – Azzal tarisznyájából kihalászott egy újságot, belelapozott, és egy hatalmas, fekete betűs címre mutatott: „ÍTÉLET NAGY IMRE ÉS TÁRSAI PERÉBEN”

A kezembe nyomta. Jó olvasó hírében álltam, angol mondatait is velem szokta olvastatni. De most megijedtem ettől a sűrű, fekete betűrengetegtől, a könyvekben, füzetekben máshoz szoktam, ott kisebbek voltak a címek, és a betűk feketeségébe mindenhol beragyogtak a sorok közötti fehér tisztások. Csak szánalmasan makogtam. Az öreg, látva riadalmamat, rámszólt: – A végét olvasd, ott van a kutya eltemetve! Ahol az áll, hogy a Legfelsőbb Bíróság...

– népbírósa tanácsa mérlegelve a bűncselekmények súlyát, a súlyosbító és enyhítő körülményeket, a lefolytatott tárgyalás alapján a vád tárgyában tett cselekményben a vádlottakat bűnösnek mondta ki, és ezért Nagy Imrét, Maléter Pált, doktor Szilágyi Józsefet halálra...

– Felakasztották őket, hát ezért orroltak meg rám is...

Furcsán hallgattunk, én zizegve földre ejtettem az újságot. Játékainkban sokszor játszottunk szemtől szembe halált, fakarddal leszúrva, pisztolyt formáló tenyérrel lelőve, ipiapaccsal kioltva, leolvasott számmal elvéve a mindenkori ellenfél életét, de akasztani soha nem akasztottunk. Arra csak a magányos, sötét nézésű Detyű vetemedett, aki mindig egyedül csatangolt, unalmában összefogdosta a kint kódorgó macskákat, és a kertjükben egy zsineggel felakasztotta őket.

– Akkor talán Viktor se hazudott – szólalt meg végül Görbe, akit annak idején éppen Viktor szorított ki a hatalamból, ezért, a bukott vezérek gőgjével, ahol csak tehetett, pocskondiázta, és egyetlen szavát se hitte el a tankokról, az apjáról, a Hét meg a Nyolc kerületről, a Nagykorútról, a Corvin közről meg a Széna térről.

– Csakhogy én nem hagyom annyiban, nem én! A központban rögtön felmondtam, kikértem a munkakönyvem meg a fizetésem, ki is adták, csak a benzint vonták le belőle. Na de indulok, mert a pesti gyors tizenennyolc harminckor érkezik, azzal megyek, odafent vagy igazságot szolgáltatnak nekem, vagy olyat teszek, hogy magam is megbánom.

Azzal elindult, keresztül a pályán, az állomás felé. Összeszedtem az újságlapokat, utána kiáltottam, de ő, meg sem fordulva, tagadólag visszalegyintett. Megfordítottam a hatalmas, fekete betűs lapot, és megnéztem a másik oldalát. Itt egy kicsi, jóval barátságosabb méretű tudósításban az állt, hogy Négyes községben hármás borjúikreket ellett egy tehén, fel is olvastam, nevetni próbáltunk rajta, nekem közben az jutott eszembe, hogy talán nincs is Négyes nevű falu, és a tehének soha nem ellenek három borjút. És ha véletlenül mind a kettő, a hármás borjúikreket meg a Négyes község külön-külön igaz is, együtt szemenszedett hazugság az egész. Még írtak a tegnapi meccsről is, hogy az első percek magyar rohamokat eredményeztek, de a helyzetek kimaradtak, aztán a 33. percben végre eredményes volt a támadás, és gólt hozott. A második félidőben viszont a védelem kétszer is megingott, a csatárok pedig az öltözőben felejtették góllövő cipőjüket. Az ellenfél nyugodtabban játszott, és ha hozzátesszük, hogy lelkesedésben és akaratban is felülmúlta a magyarokat...

– Hát miért idegeskedtek, és miért nem akartak? – kérdezte valaki, de senki nem válaszolt. Laponként összegyűrtem az újságot, a galacsinokat beledobáltam a szélbe, Simon elkapta őket, és maga elé dobálva, kapásból, hol jobbal, hol ballal, hatalmasakat rúgott beléjük. Kétlábás volt. Még egyszer az állomás felé pillantottam, amerre Stefi bácsi alakja lassan beleveszett az utat két oldal

ról szegélyező sűrű hársfasor távolban összefutó sötétjébe. Soha többé nem láttuk.

– Most akkor játszunk, vagy nem? – kérdezte váratlanul Kari.

Simon hóna alá vette a sárga bőrlabdát.

– Ha akarásban is felülmúlták őket, akkor minek....

Vitéz megérezte, hogy ismét eljött az ő ideje.

– A Papkertben most érik a cseresznye. Megnéztem. Ketten, a biztonság kedvéért, őrt állnak a bejáratnál, mi meg hátulról bemászunk a kerítésen. Nem kell majrézni, hétkor valami csendes gyásmise lesz meghalt szülőkért. A pap, egy pár vén csoroszlyával legalább nyolcig ott lesz. Reggel templomban voltam, akkor hirdette. Na, jöttök?

És kelletlenül elindultunk utána, vissza a boldog együgyűségbe.

Szegény, öreg, bolond köszörűs!

Ha a mindig derült októberi égboltra nézek, vagy a dús júniusi fűben fekszem, te jutsz eszembe!

MAGYAR KULTÚRA ALAPÍTVÁNY

1014 Budapest, Szentháromság tér 6.

Tel: (36-1) 224-8100 Fax: (36-1) 375-1886

E-mail: mka@mail.datanet.hu Honlap: www.mka.hu

A Magyar Kultúra Alapítvány székháza a Budai Vár szívében, a Mátyás-templom szomszédságában található. Az Alapítvány rendezvényeket szervez a magyar–magyar párbeszéd érdekében.

Alapítványi feladataink pénzügyi forrását vállalkozói munkával termeljük meg. Különböző méretű termünk kongresszusok, konferenciák, fogadások, hangversenyek, előadóestek, bemutatók méltó helyszínei. Az épület díszes aulájában képzőművészeti és üzleti, szakmai kiállításokat rendezünk.

A kétszintes, tizenhat szobás, Hotel Kulturinnoban a szobákhoz zuhanyzó, telefon, minibár tartozik; vendégeinket svédasztalos reggeli várja. Ha velünk dolgozik, a magyar–magyar kapcsolatokat is támogatja!

Novemberi közönségrendezvényeinkből

November 13-ig: Mendel Péter, hat éves amerikai-magyar tehetség „Gyerekszemmel?” c. festészeti kiállítása

November 7., 21. 18:30 óra: Tűzzománc Egyesület rendezésében előadások

November 9. 15. 29.: Magyar Emlékekért a Világban Egyesület rendezésében előadások

November 10. 17 óra: Ausztrália Magyar Baráti Köre találkozója

November 14–december 4.: Gui Demeter festőművész kiállítása

November 17. 18 óra: Pomogáts Béla könyvbemutatója

November 14–30.: A Gyimesi Iskola kiállítása

Mindenkit szeretettel várunk!

Benke László
Hang a föld alól

*Abogy tekergetem
fáradt nyakcsigolyám,
nem is olyan mélyen,
hallom, abogy ropog.
Fölsejlik, emlékszem:
a hóhér markában
roppant ilyen szépen.
Nem kiáltottam fel?
Nem is emlékszem.
Az undor fogott el.
Kivert a verejték,
abogyan hátulról
a lécen átölelt.
A nyári hőségben
bűdös volt a karja,
izzadt, mint a barom.
De azért a nyakam
gyorsan és ügyesen
végleg kicsavarta.
Szívemre figyeltem,
nem felejttem soba:
vert, aztán csak megállt.
Kicsit még remegett.
Milyen rémült szemmel
álltak körülöttem
a sötét angyalok!
Megvettem őket,
lelkem szinte örült.
Nem kértem kegyelmet.
Letettem a nemzet
kezébe sorsomat.
Azon járt az eszem,
Uram, te tudhatod,
bogy az én népemnek,
ami tőlem telik,
fölemelt fejemmel
még valamit adok.
Majd azután kicsit
kényelmesebben is
kinyújtózhatok.*

Táj- és testmotívumok

Balogh László művészetéről

Szentendre csodálatos iskola volt: a szemlélődőt megtanította *látni*. Ahogyan Nagybányán, itt is – amannak ígézetében és folytatásaként – táj és ember egybenőtt. Áthullámozott egymáson. A templomtornyok nem csupán az eget szűrték át, boldogságélményt – a hit boldogságát – kínálva a (magyar és szerb ajkú) népek, de mert a *szem*, a *szín*, a *forma* így akarta – legkivált szolgálatosai, a megannyi festő –, ellentétező szigorúsággal a földbe is fúródtak.

Korniss Dezsőtől Bálint Endréig, Vajda Lajostól Barcsay Jenőig tudta ezt minden klasszikus. Még az is, aki nem föltétlen a konstruktivizmus mint megváltó – a huszadik századi művészetet ugyancsak megpezsdítő – eszme felé vette az irányt. Hiszen ewel a „billentéssel” – tükörképnek is nevezhetnénk, ha a földbe fúródó toronynak volna *látható* folytatása – a város szerkezete, házfalainak égő némasága, a zugok, boltívek, hajlatok, tetők, lépcsők artisztikus homálya *aktivizálódott*.

Munkába fogta a szemet, a kezet, az érzékelés motorjává tette a képzeletet. Motívumok egész sora kelt így életre, hogy – sok-sok egyedi megközelítés-kimunkálódás nyomán általánossá válva – kifejezője legyen egy világképnek, egy érzésnek. Akár a modern magyar művészet – legalábbis Vajda és Korniss erre törekedett – kozmoszának is. Amely legkisebb értéktermő gesztusában – lásd a *couleur locale* fölszikkrazását – ugyancsak egyetemességre tört.

És Barcsay Jenő kemény fegyelmű zárkózottsága, munkamorálja, anyagszeretete, statikusságukban is forrongó alakjainak-bábuinak *életessége* (testhálóikban a táj – az új és ama régi [Erdély] – bordázata feszült), a vászon drámai mélységéből is kitetsző arány, rend, harmónia, a színválasztás tüze, melankóliája és végzetlen keserősége (*fekete*) is mind-mind hatással volt a követőkre.

Legkivált arra a két festőművészre, akik Barcsayban mesterüket tisztelhették. A két őshonosról, Deim Pálról és Balogh Lászlóról van szó. (Az értéktermő hullám természetesen továbbrezgett – nem itt a mód kifejtteni, hogy miképp –, és valahol Aknay Jánosnál kötött ki.)

Deim is és Balogh is úgy nézett föl az utolérhetetlen példaképre, hogy bár az *alaptörvényt* – konstruktivitást mint léteesszenciát – megtartva, de valamelyest elfordult tőle. Deim a bábukat, sokszor vonalas anygallá téve, kiszabadította testbörtönükből (nem szobraitra értem a „nyitást”!). Amennyire lényei *absztrahálódtak*, annyira különböznek is Barcsay alakjaitól. Fenségük a teremtett, a sajátos motívumoktól átlégiesített közegben még inkább kitűnik.

Balogh organikus konstruktivizmusa – mintha dráma nem, csak *fölszabaldult szépség* érezné az egész világot – fényt gerjeszt (sokszor a kontúr is fényforrás) a testmotívumokra (hajlás- és dőlésszögekre, a vállra, kebelre, csípőre, tomporra stb.) épülő alakokban. Ezzel a gesztussal hajdani konstruktív városképei valaminő érzeki testmértanná szelídültek. Az ívek, félkörök, egymásba behatoló pajzs-, lencse- és a női test ezer zegét-zugát organikus tájélményként visszaadó alakzatok – mert a szín- és formakombinációk egymásba átcsapnak – a teltség, az érzékiség képzetét keltik.

A vonalas rajzok erotikája – Balogh László kitűnő grafikus is – az akril festményeken (az alap ritkán farost, többnyire vászon), épp az elveszejtett síkkal, vagyis az egymásba fordulás aktusával valaminő térélmény illúzióját keltve, megnő; lány idomok zenéjét közvetítve keretbe alig fogható élménnyé duzzad. *Test és test*, ha nem élő (emberi) testről van is szó, az egymáshoz fordulás – kiteljesedhet-e egyik a másikban – elomló, ritkábban drámai viszonylatában lesz az, ami: egyensúlyt kereső létvalóság.

Messziről kellene indulnunk, hogy Balogh László „szentendreiségének” minden éltető mozzanatát – táj- és városszeretetét, a dombhajlatokban (és azok élő cserjéiben is) lüktető érzékiségét, a harmóniában zengő, végső soron valaminő fölfokozott szeretet-élményben megtestesülő tisztaságát, az otthoniasság és a jó kedély festményről festményre duzzadó láncszemeit – megnevezzük, Magam is meglepődtem – annak ellenére, hogy öt év előtti, ugyancsak jubileumi kiállítását nyitottam a Vigadó Galériában –, hogy a jelenleg hetvenöt éves *ifjú* hová fejlődött.

A szentendrei múzeum Skanzen Galériája végtelenül egységes képet mutat. Bölcs tiszta, harmonikus, a színek és formák találkozásában érzelmi térképet (is) adó tárlat jelzi, hogy az aszúvá érés nemességének és valamiféle belső megcsendesedésnek vagyunk tanúi. Új motívum, vagy legalábbis ami az életműből ne következne, nem szerepel a palettán, viszont a „régiek” át vannak szellemítve. Avval is, hogy a festőművész újra és újra előveszi őket, és sokadszori nekifutásra – egyetlen vágyott cél: a tökély – megpróbálja sikeres vagy kevésbé sikeres énjét színharmonizációs *dramolettben* a lehető legjobban és a lehető legnagyobb nyíltsággal kifejezni.

Ebben a festői *confiteorban* a büszkeség és az esendőség is együtt van. Ez utóbbi épp abban mutatkozik meg – magam sem értem, hogy mi, miféle „kozmosz” mértanok sarkallják a művészt –, hogy a nagyobb formáknak akar létjogot szerezni, holott – a nagyméretű, 2005-ös fríz (*Asszonyok*) előzménye bizonyítja – kisebb művében is ott, jól látható drámaisággal, a *monumentalitás*. Ki tudja, hogy mitől él – talán épp az első, az intimebb formában való megjelenítés révén – a szín- és formakombinációkban léttapasztalatokat (szeretet, együvé tartozás stb.) is involváló festmény. A fegyelmezett kompozícióban, jól lehet a festőművészt szinte csak ez mozgatja, az absztrakt világ akarva-akaratlan kitágul, és olyan érzelmi és hangulati elemek is szerepet kapnak, amelyek csak növelik a szemet elkápráztató igazmondás hitelét.

A *Bontakozó formákban* (2004) és az *Organikus formákban* (kettő is van belőlük, mindkettő 2005-ben született) érhető tetten – bár didaktikusan nincs ki-mondva, csupán a szín- és formakáprázat telítettségében jelenik meg – a szülés, születés, növekedés organikus mértan ellenére is érzéki sugallatú misztériuma. Balogh itt eléggé elszakadt hajdani mesteréről – avval is, hogy nem öltötte magára a kivonulás, a megsebzettség utáni önfeladás maszkját –, mégis jó. S ahol Barcsay tisztaságeszményét, a kompozícióban is megnyilvánuló sugárzó erkölcsöt hangsúlyozza (*Asszonyok – Hommage à Barcsay*, 2003), ott ugyancsak erős.

Egy festői korszak *őszikéit* látjuk, de nem a búcsúpillanatot. Ettől az érzéki táj- és testmotívumok megóvnak. Azonban az *Együtt* (2003) egymásba bújó alakpárja jelzi, egyre nagyobb szükség lesz a szövetségre.

Szakolczay Lajos

**ASSZONYOK
(HOMMAGE À BARCSAY)**

ORGANIKUS FORMÁK

KÜZDELEM

ELMOZDULÁS

ASSZONYOK

KISVÁROSI FÉNYEK

(FRÍZ)

ORGANIKUS FORMÁK

ÉRINTÉS

ELMÚLÁS

Kérész Gyula

Csillaghullás

Személyek

Angéla
 Zsuzsanna, a testvére
 Mária, az anyjuk
 József, távoli rokonuk
 Judit, Mária barátnője
 Dániel, a fia
 Péter, a Labirintus őre

Történik Budapesten 1956-ban.

ELSŐ FELVONÁS

Első jelenet

Kispolgári lakószoba egy présházból átalakított, földszintes családi házban 1956. október 7-én, vasárnap. Három fal látszik, három ajtóval, nem látjuk, hogy hova nyílnak. A jobb oldali falon lévő 1. ajtó az előszobába, a bal oldali fal két ajtaja közül a hátsó – 2. ajtó – a konyhába, a 3. ajtó a lezárt kishálószobába vezet. Kevés, kopott bútor. Balra komód, tetején a következő tárgyak: olcsó ún. néprádió, amelyen csak hazai állomások foghatók, régi, fekete telefonkészülék, állóóra, a rádió tetején rádióújság. A szoba hátsó falán ablak, balra tőle két fénykép: az egyik a fiút, a másik az elhunyt apát ábrázolja. Az ablaktól jobbra asztal, három székkal. A falakon néhány népművészeti tárgy: szóttas, cseréptányér. A színpad süllyesztője pincelejáró, elöl nyíló csapóajtóval. Az előtérben lábhajtású varrógép, Judit (közelebb az ötvenhez) éppen egy női ruhát varr vele.

JUDIT *(mintha magának mondaná)*
 Mindjárt itt vannak, és még nem vagyok készen. Ez a bűdös masina mindig akkor romlik el, amikor sietek. *(a csapóajtó felé)* Még jó, hogy sikerült helyrepopofoznod. Mennyi az idő?

DÁNIEL *(kidugja fejét a szoba közepén lévő pincenyíláson, 24-25 éves nagyvárosi fiú, magyarságát a paraszti kultúra tárgyaival és nyers szóhasználatával hangsúlyozza)* Nyugi, Mama, nyugi! Ne kapkodj! Felpróbálok rájuk a ruhát, aztán azt mondd, hogy igazítani kell egy kicsit. Varrás közben meg szóval tartod őket. Észre sem veszik, hogy várakoznak.

JUDIT Azt mondtad: igazítani? Ne fess az ördögöt a falra, mert megjelenik! A föld alá süllyedek szégyenemben, ha éppen az övékét rontom el.

DÁNIEL Ide süllyedsz mellém, Mama?
 JUDIT Ne fess már azt az ördögöt! Miből élnénk, ha nekem is bujkálnom kellene? Így is rettegek, hogy valamelyik tanítványom egyszer észrevesz valamit.

DÁNIEL Nem kellene inkább fordítanod? Vállalnám a szótárazást.

JUDIT Hiszen próbáltam. Ne tégy úgy, mintha nem tudnád. Szépirodalmat nem kapok, a műszaki szövegeket meg magyarul sem értem. Neked meg nem hozhatok se finnt, se észtet, mert rájönnek.

DÁNIEL Be kéne valakit avatnunk!

JUDIT Jól van, de most ne tartsál fel!

DÁNIEL Tegyéél két széket a varrógép mellé!

JUDIT *(két széket a varrógép mellé tesz, háttal a pincelejárónak)* Amikor méretet vettem náluk, mindenféle jóval kínálgattak. Szedtem nekik egy kis szőlőt. Még jó, hogy van ez a kis lugas.

DÁNIEL Jól tetted, Mama. A szőlőt szemenként kell enni. Telik vele az idő. Fordítsd erre a székeket!

JUDIT *(nevetve)* Na, persze! Azt hiszed, nem tudom, hogy min jár az eszed? Nagy kópé vagy te. *(hirtelen lehervad róla a mosoly, rémült tekintettel a fiú felé fordul, szinte szuggerálva mondja)* Nehogy eszedbe jusson! Tudod, mit kockáztatsz, ugye, tudod...

Megszólal az ajtócsengő.

Jesszusom! Itt vannak!

Felugrik, a lejáró csapóajtóját a fiú fejére nyomja, az ajtóra ráhúzza a szőnyeget (siettékben csak a nyílás elülső széléig, így meg lehet emelni az ajtót), azután az 1. ajtón ki. A nyitott ajtón behallani:

Szervusztok, szervusztok, hű, de pontosak vagytok! Kerüljetekek beljebb!

A nem túl szemre való Angéla és a rendkívül csinos, sudár Zsuzsanna lép be az 1. ajtón (Angéla 18 éves, a középiskola utolsó évét végzi, Zsuzsa

egy évvel fiatalabb, de ő a magasabb, Angéla harcias, szókimondó, Zsuzsa szelíd, kislányosan affektál egy picit), Judit bejön utánuk, de rögtön vissza is fordul.

(kintről) Azt hittem, nem zártam rá. Sok erre a... a kétes elem. *(be)* Könnyen idetaláztatok?

ANGÉLA Nem mondanám, hogy könnyen, de nem kellett kérdezősködnünk. Betanultuk az útvonalat. Jó a levegő errefelé.

JUDIT A város szélére szorultunk. Kértek szőlőt? Saját termés.

ANGÉLA *(Zsuzsához)* Kérsz?

ZSUZSA Hát, nem tudom...

ANGÉLA Akkor *egy* tartózkodással...

ZSUZSA és köszönettel...

ANGÉLA elfogadjuk.

JUDIT Mindjárt behozom, addig próbáljátok fel a ruhákat! *(kezükhöz ad két gyapjúsövet ruhát)* Kerek bubigallér és széles tűzés, ahogy kértétek. *(a 2. ajtón ki, az ajtó erősen nyikorog)*

Dániel megemeli a csapóajtót, és kiles alá. A lányok levetik a felső (mintás) ruhájukat, és felveszik az újat, Angéláé piros, Zsuzsáé fehér.

ZSUZSA Hátul nem húz egy kicsit? A derekamnál?

ANGÉLA Mindig a derekaddal van bajod. Istenien áll rajtad! Az enyém milyen?

ZSUZSA A fiúk el fognak tőled ájulni.

ANGÉLA Legközelebb ebben megyünk színházba.

ZSUZSA Mit akarsz megnézni?

ANGÉLA A Csodálatos Mandarint az Operában vagy a Don Juant az Erkel Színházban.

ZSUZSA A Mandarin és a Don Juan olyan rámenős férfiak, ugye?

ANGÉLA Mi ez a szál itt? *(a lábára mutat)*

ZSUZSA Muti! Az alja még csak fércelve van.

ANGÉLA Ne szólj, biztosan észreveszi.

ZSUZSA A csudába! Kínos lesz neki, hogy várakoznunk kell.

ANGÉLA Majd szóval tartjuk. Bíz csak rám!

Judit, kezében egy tál szőlővel és két kistányérral a 2. ajtón be, az ajtó nyikorog, nem csukja be teljesen. Pár lépés után észreveszi, hogy fia a csapóajtó alól nézi a lányokat. Amikor elmegy a csapóajtó előtt, észrevétlenül belerúg, de a fiú nem húzza le. A pincelejáró túlsó oldalánál hátranyúl a lábával, és ránehezedik az ajtóra. A lányok kezébe adja a szőlőt, azután elmegy a harmadik székért, és ráteszi a csapóajtóra. Ráül, és oda szól a lányoknak:

Forduljatok felém! (bólogat) Jó, most sétáljatok egy kicsit!

(Zsuzsa úgy járkal, mint egy modell, Angéla tréfásan eltúlozza a gesztusokat)

Hallottátok? Bécsben ismét divatba jött az etonfrizura...

ANGÉLA Mi az, hogy eton?

JUDIT A húszas években olyan rövid haját viseltek a nők, mint Etonban a fiúk. Ott van Anglia leghíresebb fiúnevelő intézete. Nem szoktatok keresztretjvényt fejteni?

ZSUZSA Anya kitérne a hitéből... Tanulni, tanulni, tanulni...

ANGÉLA Nye vütyányúli repku...

JUDIT Az mi?

ANGÉLA Egy orosz népmese: nem húzták ki a répát. Sajnos, oroszból mindketten rosszul állunk. Lőttek az egyetemnek.

JUDIT Ha nem volna kötelező, nektek is jobban menne. Pedig micsoda íróik vannak!

ANGÉLA Azt is elképzeltem, hogy Szibériába visznek, de így sem akart rám ragadni...

JUDIT A Zsuzsáé, úgy látom, jó. (Angélához) Ugye, jól áll neki?

ANGÉLA Mintha rászabták volna!

JUDIT (nevetve) Miért, ki másra szabták? (Zsuzsához) Akkor te át is öltözhetsz. (Angélához) A tiéden még igazitanom kell egy kicsit. Úgy látszik, nőttél, mióta méretet vettünk. Amíg elkészülök, eszegetsetek! (leül, és elkezd varrni)

Zsuzsa átöltözik, Angéla nézelődik. Időnként bekapnak egy-egy szőlőszemet.

ANGÉLA Kik azok a férfiak?

JUDIT Milyen férfiak?

ANGÉLA A fényképeken, ott, a falon.

JUDIT Ja! A fiam és a férjem.

ZSUZSA Érdekes. A férje olyan szomorú, a fia meg csupa vidámság.

JUDIT A férjemről akkor készült a kép, amikor kiment a harctérre. (dúdol) „Volt egyszer egy hadnagyocska, fiatal volt és bohó, mikor kiment a harctérre, barna kislányt szeregett.”

ZSUZSA És most hol van?

JUDIT Kicsoda?

ZSUZSA Hát a férje.

JUDIT Meghalt.

ZSUZSA Apa ismerte?

JUDIT Hogyne ismerte volna. Együtt jártak iskolába. Nálatok búcsúzkodtunk, amikor kivezényelték őket az orosz frontra. Mi énekelgettünk, ti meg az apátokat nyúztátok.

ZSUZSA A férje is hadmérnök volt?

JUDIT Nem, ő nem volt diplomás. Egy postán dolgozott, ahol az anyukátok. Csak hát be kellett vonulnia.

ANGÉLA Hogyan halt meg?

JUDIT Egy szovjet fogolytáborból jöttek haza, évekkal a világhábo-

rú után... Mindannyian ki voltak éhezve, neki ráadásul még dizentériája is volt. A határon ennivalóval várták őket. Ő is evett, pedig nem lett volna szabad. Élet-halál között vitték a szegedi kórházba. Megkérte egyik bajtársát, aki Pesten lakott, hogy értesítsen engem. Elküldte vele a vésett gyűrűjét, és írt is pár szót, hogy ne legyen kétségem. A háborút követő hónapokban az a pár óras út vonaton egy hétig tartott oda, egy hétig vissza. Mire leértem, már el is temették. A dizentériája miatt egy évig nem lehetett agnoszkálni.

ANGÉLA Mi az a dizentéria, és mi az, hogy agnoszkálás?

JUDIT A dizentéria az vérhas. Azért hívják így, mert hasmenéssel jár, és rendszerint véres a széklet. Antibiotikummal gyógyítható, de 45-ben nemigen lehetett beszerezni. Diétáznia kellett volna.

ANGÉLA És mi az az agnoszkálás?

JUDIT A halott kilétének megállapítása. Tudni akartam, hogy valóban a férjem nyugszik-e a sírban. Egy év múltán exhumáltattam, na, megint egy idegen szó, szóval kiásattam, és egy budapesti temetőbe, a Kerepesibe hoztattam át.

ZSUZSA Borzasztó lehetett. Nézegetni egy foszló hullát. Hu!

JUDIT (*maga elé*) Azt mondták, nem kellett volna annyit ennie. Az, hogy harctérre vitték, táborba zárták, beteg lett, és nem kezelték, az csak olyan mellékkörülmény, pusztán véletlen. Mindenről maga tehetett: minek evett olyan sokat? És ki tudja, hogy evett-e egyáltalán, amikor megérkezett? Annyi mindent hazudtak, miért pont a férjemről mondtak volna igazat... Az is lehet, hogy váltóláza volt, és hazaküldték meghalni.

ANGÉLA A „málenyikj robot” az egy kis munka, nem értem, hogy miért...

JUDIT Azt mondták, hogy egy kis munkára viszik az embereket... évekig dolgoztak, mint a rabszolgák... Sokan nem éltek túl.

ZSUZSA Apa se jött vissza.

JUDIT Férjem azt írta abban a levélkékben, hogy apátokat hastífusz vitte el. Nyilván ő is elcsapta a hasát. Mások szerint kiütéses tífuszt kapott, mert ragyás lett az arca. Pedig micsoda fess ember volt! Lehet, hogy nem is akart tovább élni. A szép emberek sokkal nehezebben viselik a testi romlást, az öregséget, mint akik nem születnek szépnek. És ő aztán igazán jóképű volt! (*Zsuzsához*) Hasonlítsz rá.

ZSUZSA Az anyukám is nagyon csinos volt.

JUDIT Nemcsak volt, még most is nagyon szép. Pedig már negyven is elmúlt.

ANGÉLA Hogy hívják Judit néni fiát?

JUDIT Dániel.

ANGÉLA Azon a képen csupa derű. Minek örült ennyire?

JUDIT Akkor vették fel az egyetemre.

ANGÉLA Milyen szakra?

JUDIT Magyar és finn... Észtül is tanult, de csak úgy magánszorgalomból.

ANGÉLA Miért pont észtül?

JUDIT Azt mondta, ott van a világon a legtöbb meteorit-kráter...

ANGÉLA Érdekli a csillagászat?

JUDIT Csak költészetileg. A csillaghalás mint metafora...

ZSUZSA Egyik ismerősünk azt mondta: Magyarország szovjet gyarmat, Észtország viszont ennél is rosszabb: szovjet tartomány...

JUDIT Hát igen. Néma tartomány. Észtül tanulni: optimizmus.

ANGÉLA Mindig ilyen életvidám a fia?

JUDIT Igen, az... Az volt. Nagyon szórakoztató tudott lenni.

ANGÉLA Ó is meghalt?

JUDIT Nem, dehogyan, nem! Disszidált.

El kellett mennie. Az egyetemen belekeveredett valamibe.

ANGÉLA Miibe?

JUDIT Röplapokat gyártottak.

ANGÉLA Miféle röplapokat?

JUDIT Hát... például... az egyiken Hitler-bajusszal ékesítették Sztálint.

ZSUZSA És szokott írni a fia?

JUDIT Nem, nem ír... vagy ír, de nem kapom meg.

ZSUZSA Nem is üzent?

JUDIT Semmi hír. *(a csapóajtóra néz)*

Néha felelőtlen egy kicsit.

ANGÉLA Mikor volt az a röplap-dolog?

JUDIT Három éve.

ANGÉLA Hogy tudott megszökni?

JUDIT A barátja még fel tudta hívni, mielőtt elvitték.

ZSUZSA *(a 3. ajtóra mutat)* Az ott egy másik szoba?

JUDIT Igen, Dániel szobája. Mióta elment, nem nyitottam ki.

ZSUZSA Nem tetszik félni egyedül?

JUDIT Nem vagyok... Nem vagyok félős. És van egy... van egy macskám.

ZSUZSA Hol van a cicus?

JUDIT Nem tudom, talán valamelyik bútor alatt.

ANGÉLA Anya azt mondta, hogy egy kórusból ismerik egymást.

JUDIT Igen, a háború előtt ugyanabban a kórusban énekeltünk. Én voltam a kórustitkár. Anyátok elkeresztelt Nyüzsi mamának, mert annyit nyüzögtem. Én meg elneveztem őt Madonnának, mert olyan szenvedő arccal tud nézni, mint Szűzanya a halott fiára. Rá aztán illik a Mária név.

ANGÉLA Ha Anya kér valamit, és mi nem ugrunk rögtön, mindig így néz... Mint egy mártír...

ZSUZSA Mi is énekeltünk. Az iskola kórusában. Angéla az altban, én meg a szopránban. Csak elutunk,

hogy folyton mozgalmi dalokat kellett énekelnünk. A Bunkócskát meg ilyeneket.

JUDIT A Bunkócska népi forradalmi dal. Még a cári időkben. Csak manapság cseng hamisan ... *(énekl)* „Aki ellene van, az a fűbe harap, van még bunkócska, van még ezerszám...” Nem elég az, hogy „munkásoköl: vasököl, oda csap, ahova köll”, le is kell bunkóznia az áldozatot... Na, mindegy! Ne politizáljunk! A falnak is füle van. *(Angélához)* Tudod-e, hogy ott voltam a keresztelődön?

ANGÉLA Bőgttem?

JUDIT Nem, nagyon aranyos voltál.

ZSUZSA Példát vehetnél magadról.

JUDIT Aznap volt a születésnapom, és a keresztelő után... *(hirtelen elhallgat, úgy tesz, mintha elhárpana egy cérnaszálat)*

ANGÉLA Mi volt utána?

JUDIT Hát, ha jól emlékszem... Elmentünk hozzátok. Énekeltünk.

ANGÉLA Mikor van a születésnapja?

JUDIT Holnap.

ANGÉLA Holnap? De hát holnap csak 8-a van, én meg 23-án születtem, október 23-án.

JUDIT *(zavarban)* Ó, de ostoba vagyok. *(fejére üt)* Hiszen az nem te voltál, hanem egy másik gyerek... egy másik barátnőm gyereke... nem születhetél a keresztelő után. Összevissza beszélek! Nem tudok kétfelé figyelni. Na, meg is vagyok. Próbáld fel újra!

ANGÉLA Az én keresztelőmre nem tettszett elmenni?

JUDIT A te keresztelődre? Nem is tudom. Nem, nem voltam ott.

ZSUZSA Köszönjük a szőlőt, nagyon finom volt.

A lányok a varrógépre teszik a tányérokot. Angéla fejére húzza a ruhát.

Dániel megemeli a csapóajtót, feljebb-feljebb, mígnem felbillen rajta a szék. Judit felsikolt, Angéla lekapja a ruhát. A csapóajtó vissza.

JUDIT (a feldőlt székre néz) A fenébe... A fenébe ezt a macskát, a frászt hozza rám. Sicc! (becsukja a 2. ajtót, nyikorgás)

ZSUZSA Milyen fura hangja van ennek a macskának!

JUDIT Öreg már. Rossz a szeme. Mindig nekimegy a széknek! Majd kap a fejére... egy borogatást.

A lányok nevetnek. Angéla felveszi az új ruhát.

Azt hiszem, jó lesz. (Zsuzsához) Tetszik?

ZSUZSA Olyan benne, mint egy színésznő.

JUDIT (Angélához) Akkor leveheted. Mindjárt hozok valamit, amibe beletehetjük. (1. ajtón ki)

A csapóajtó ismét feljebb. Angéla a fiúnak háttal vetkőzik és öltözik, Zsuzsa segít neki, Angéla megfordul, és észreveszi, hogy a csapóajtó alól leselkedik valaki. Dániel ajkára teszi az ujját. Angéla bólint, a fiú fényképre néz, aztán ismét a fiút nézi, Judit bejön két nagy papírral és egy darab spárgával, a csapóajtónak háttal csomagol, közben beszélgetnek.

ANGÉLA Mi volt ez a ház azelőtt?

JUDIT Prэшáz. Csak megtoldottuk egy kicsit. El kellett jönnünk a belvárosi lakásból.

ZSUZSA Judit néni, hogyan ünnepli a születésnapját?

JUDIT Sehogy. Az én koromban a születésnap már csak az idő múlására emlékeztet, úgyhogy meg fogok róla feledkezni.

ZSUZSA De azért ugye nem baj, ha sok boldogságot kívánunk...?

ANGÉLA Meg egészséget... meg szabadságot... és azt, hogy mielőbb visszatérhessen a fia.

JUDIT (mosolyogva) Köszönöm, kisasszonykák! Nagyon kedvesek vagytok.

ANGÉLA Kérhetek valamit?

JUDIT Aranyat? Tömjént? Mirhát?

ANGÉLA Szeretném, ha eljönne a születésnapomra.

JUDIT Hát, nem is tudom... Tartózkodom. Meg kell beszélnem anyáddal.

ANGÉLA Egy rokonunk azt ígérte, hogy hoz gitárt. Énekelni fogunk.

JUDIT Hú, de csábító! Ez nagyon csábító...

ANGÉLA Akkor meg is állapotunk. (erősen hangsúlyozva, a csapóajtó felé) Tehát 1956. október 23-án. Délután 5 órakor megfelel?

JUDIT Hát jó, ha annyira akarod. Pusztítatom anyádotkat.

Dániel magára húzza a csapóajtót, Judit átadja a csomagokat a lányoknak, jobbra kikíséri őket, elköszön tőlük, visszajön, becsukja az 1. ajtót, megáll, arcáról eltűnik a mosoly, kisül benne a feszültség; a csapóajtóhoz megy, lekapja a széket és a szőnyeget, felrántja az ajtót, és lekiabál:

Mondd, fiacskám, elment a józan eszed?

Sötét.

Második jelenet

Kispolgári lakószoba egy bérház emeletén, 1956. október 23-án, kedden délután. Itt is három fal látszik, három ajtóval. A jobb oldali falon két ajtó, a közelebbi – 1. ajtó – az előszobába, a távolabbi – 2. ajtó – a nem látható másik szobába s az

abból nyíló konyhába vezet. A két ajtó között családi kép: a szülők és a két gyerek. A hátsó falon két ablak, köztük egy kétajtós ruhásszekrény. Tetején bőrönd. Az ablakok alatt egy-egy kisméretű íróasztal, mindkettő tükrös (házálag barkácsolva), így féssülködőasztal is. Előttük egy-egy szék. A bal oldali falon lévő 3. ajtó a fürdőszobába vezet, előrébb könyvállvány könyvekkel, hanglemezekkel, mellette alacsony asztal és két fotel, az asztalon rádió és gramofon. A színpad előterében két heverő. A jobb oldali ágy és íróasztal Zsuzsáé, a bal oldali Angéláé. Zsuzsa az egyik fotelben ül, és levelet olvas. Az új fehér ruha van rajta.

MÁRIA (45 év körüli, csinos asszony, bejön a 2. ajtón, tesz-vesz, mintha dolga lenne, időnként Zsuzsára sandít) Ki írt?

ZSUZSA (zavarban) Nem tudom. Se feladó, se aláírás. Szerelmes levél.

MÁRIA Biztosan valamelyik osztálytársad...

ZSUZSA Nem hiszem. Azt írja, hogy látott az új ruhámban. Az iskolából még senki sem látta.

MÁRIA Egyáltalán látott benne hím-nemű személy?

ZSUZSA Talán József... Igen, ő látott.

MÁRIA Kérd meg, hogy írjon valamit, és hasonlítsd össze a két írást.

ZSUZSA És ha valaki más írta helyette?

MÁRIA Badarság. A levélben nincs még valami... valami támpont?

ZSUZSA Csak az, hogy ne szóljak róla senkinek.

MÁRIA Semmi más?

ZSUZSA Csak a külsőről és az érzelmeiről ír.

MÁRIA Én is azt mondom: ne szólj róla senkinek. Hátha csak egy rossz tréfa. Veszek neked egy emlékkönyvet, az jó ürügy, hogy írás-

mintákat szerezz... Ha megtudsz valamit... és tanácsra van szükséged... szóljál. (megsimogatja a lánya fejét, aztán a 2. ajtón el, rögtön visszalép) Az is lehet, hogy valaki a szomszéd házból. Látcsóvel nézeget, mint a filmekben. Majd tudakozodom. (ismét ki)

Zsuzsa tükröt vesz elő, és úgy tartva, hogy őt ne lássák a szomszédból, szemügyre veszi a szemközti ház ablakait, Mária ismét be.

Arra is fel kell készülnöd... az is elképzelhető... hogy egy lány írta. Egy lány nem írhat nevet.

Zsuzsa közben innen-onnan nézelődik, Mária mosolyogva nézi, majd ismét kimegy, Zsuzsa belenéz a tükröbe, és különböző csábos fejtartásokat, arckifejezéseket próbál ki. Még egyszer elolvassa a levelet, visszat teszi a papírlapot a borítékba, s a levelet a szekrényen lévő bőrönd alá csúsztatja. Megszólal az ajtócsengő. Zsuzsa ki az 1. ajtón. Józseffel tér vissza. József 19 éves falusi fiú, városinak, modernnek igyekszik mutatkozni, de beszédén, viselkedésén érződik a származása. Masnival átkötött doboz és egy fotóstáska van nála.

JÓZSEF Még senki?

ZSUZSA Én senki vagyok?

JÓZSEF Te egy angyal vagy.

ZSUZSA Angéla késni fog, valami halaszthatatlanul sürgős dolga akadt.

JÓZSEF Lehet, hogy a tüntetést szervezi.

ZSUZSA El akartunk menni, de Anya megtiltotta. Azt mondta, veszélyes, és különben sem hagyhatjuk itt a vendégeket.

Leülnek a fotelekbe. József az asztalra teszi a dobozt és a táskát.

JÓZSEF Kik jönnek?

ZSUZSA Angéla néhány osztálytársa, akikkel együtt énekeltünk a kórusban, és Judit néni, anya barátnője. Nem hoztál gitárt?

JÓZSEF Nem akartam feleslegesen cipelni. Mindjárt mennem kell. Hivatalos vagyok a tüntetésre.

ZSUZSA Nem baj, majd legközelebb. *(papírt, ceruzát vesz elő az íróasztalából)* Addig is írd fel néhány számot, amit el tudsz játszani.

JÓZSEF *(papírlapot vesz elő a zsebéből)* Itt van az összes, legépeletem.

Zsuzsa nézi a papírt, aztán leteszi. Mária lép be a 2. ajtón, kezében egy tálca sütemény, az asztalra teszi.

MÁRIA Egy kis előétel... Azt hittem, hogy Angéla jött. Ki hallott már ilyet: késni a saját születésnapjáról. *(Józsefhez)* Te József, mondd csak, hogy is vagyunk mi rokonok?

JÓZSEF Húha! Hogyan is?... Zsuzsa édesapja és az én apám második unokatestvérek, de csak félig, mert a nagyapám kétszer házassodott... Mondjuk úgy, hogy félvérrokonok vagyunk.

MÁRIA Jársz valakivel?

JÓZSEF Kedves Mária! Ha a bibliai Józsefre gondolsz...

MÁRIA Ne csacsiskodj! Válaszolj szépen: kinek teszed a szépet?

Az előszobában szól a telefon. Zsuzsa kimegy az 1. ajtón.

JÓZSEF Még csak két hónapja vagyok Pesten...

MÁRIA És otthon?

JÓZSEF Semmi komoly. Hajtottam, hogy fölvegyenek...

ZSUZSA *(visszajön)* Szegény Angéla! Nem jönnek az osztálytársai. Lemondták. Ők is a tüntetésre mennek.

MÁRIA *(Zsuzsához)* Miért, ki megy még?

ZSUZSA *(Józsefre mutat)* Ő. Mindjárt mennie kell. *(kézbe veszi József papírját)* Itt vannak a jelszavak, amiket kiáltozni fog: „Munkát, kenyeret! Vesszen az iskola!”... Ott kellett volna tartanunk a születésnapot, a tüntetésen.

MÁRIA Angéla is megy?

ZSUZSA Egy szóval se mondta.

Megszólal az ajtócsengő. Zsuzsa ki az 1. ajtón.

MÁRIA *(Józsefhez)* Én a helyedben meggondolnám! Ki tudja, hová fajul ez a tüntetés.

JÓZSEF Én csak fotózni akarok, meszsziról.

MÁRIA Légy óvatos! A pesti srácok könnyebben meglépnek. Ismerik az utcákat, az átjárókat...

Zsuzsa és Judit be az 1. ajtón, kölcsönös üdvözlés, Judit kezében tömött szatyor.

JUDIT *(Máriához)* Hoztam egy-két kottát a könyvtárból. *(sorban veszi ki őket a szatyrából)* A tavalyi „Dal- és Táncalbum”. Egy daloskönyv, az a címe, hogy „Népek dalai”. Ez pedig egy régi nótáskönyv, ez a sajátom. „101 magyar népdal.” Emlékszel, ebből énekeltünk, amikor behívták őket. A búcsúesten.

JÓZSEF Megnézhetem a táncdalokat?

JUDIT Tessék. *(átadja a kottát)*

JÓZSEF Köszönöm. *(belenéz)* Nem kaphatnám meg pár napra? Csak pár napra...

JUDIT Elviheted, de ha késel, te fizeted a büntetést.

JÓZSEF Jótett helyébe jót várj. *(betejszi a táskába)* Sajnos, nekem most mennem kell. Vár a tüntetés. Ezt a kis dobozt Angélának szántam. *(Máriának adja)* A jókívánásokat

majd utólag. *(Zsuzsának)* Ezt add át neki, légy szíves! *(jobbról, balról megpuszilja)*

MÁRIA Velem nem küldesz neki? *(kínálja a süteményt)* Legalább egyél valamit!

JÓZSEF *(megpuszilja)* Így is rohanom kell! *(elvesz egy süteményt)*

MÁRIA Csomagolok neked néhány szendvicset. Ki tudja, mikor érsz haza. Tedd be a fotóstáskádba!

JÓZSEF *(felveszi a fotóstáskát)* Sajnos a gépem allergiás a szendvicsekre.

Elköszönnek. Mária és József az 1. ajtón ki.

ZSUZSA *(a szatyorra mutat)* Ugye, nem valami drága ajándék?

JUDIT Csak egy játék. Nagylány koromban kaptam. Nekem nincsen lányom, akinek kellene. Vártok még valakit?

ZSUZSA Már csak Angélát. A vendég-sereg inkább tüntetni ment. Szegény Anya! Egész nap készült.

MÁRIA *(be az 2. ajtón, Judithoz)* Gyere, hozd azt a szatyrot, itt a sok szendvics, sütemény, ne maradjon a nyakamon.

Mindhárman ki a 2. ajtón. Ajtócsengő. Mária és Angéla be az 1. ajtón.

MÁRIA Azt hittem, te is tüntetni mentél. Minden vendéged tüntet. Csak Judit van itt. Hiába készültem.

ANGÉLA *(fél térdre ereszkedve)* Üdvöz légy, Mária... áldott vagy te az aszszonyok között...

MÁRIA Ne butáskodj!

ANGÉLA Nem butaság. Angyali üdvözlét. Azt hallottam... egy fiútól... hogy születőben a forradalom.

MÁRIA Nagy jóstehetség lehet! Egy felvonulás még nem forradalom. Hol a csudában voltál?

ANGÉLA Megnéztem az anyakönyve-met...

MÁRIA Mit néztél meg? *(szünet után, döbbsenten)* Akkor hát... tudod?

ANGÉLA Tudom.

MÁRIA Miért pont ma?

ANGÉLA Ma lettem nagykorú.

MÁRIA Majd megbeszéljük, de ne most.

ANGÉLA *(szomorúan)* Nincs mit megbeszelnünk. Hálás vagyok, hogy felneveltél. *(sír)*

MÁRIA *(kínlódva)* Ne szólj róla senkinek! Kérlek!

ANGÉLA Nem szólok... csak elérékenyültem. A születésnapomtól. *(könyveit törölgetve)* Sírva vigad a magyar.

MÁRIA Gyere, együnk valamit!

ANGÉLA Mindjárt megyek, csak rendbe hozom magam.

JUDIT Vedd fel az új ruhádat!

Mária a 2. ajtón ki, Angéla kapkodva szépítkezik, azután átöltözik az ablak előtt, Zsuzsa be a 2. ajtón, keze hátul, az egyikben virág, a másikban egy doboz bonbon.

ZSUZSA Hol voltál?

ANGÉLA Egy fiúnál.

ZSUZSA *(kántálva, a mondat utolsó szavát elnyújtva)* És megfogantál a te méhedben...

ANGÉLA *(felszabadultan nevet)* Na, azért ott még nem tartunk.

ZSUZSA *(tovább kántál)* És ki legyen a választott férfiú... az a szerencsés... flótás?

ANGÉLA Azt nem árulhatom el. Hadi-titok.

ZSUZSA *(tovább kántál)* Akkor engedd meg nekem..., hogy boldog születésnapot kívánjak..., és ebből az ünnepi alkalomból... átnyújtsam neked... ezt a virágcsokrot... *(átnyújtja)* és ezt a doboz csokit. *(átnyújtja, közben megnyalja a száját, jelezve, hogy kóstolót vár, feláll, felveszi az asztalról József ajándékát, és átnyújtja)* Ezt meg

a tüntető József küldi. Azt hiszem, röplapok... vagy valami bomba. Két pusztit is küldött. Ez az enyém. *(két pusztit ad)* Ez meg a Józsefé. *(távolról ad egy pusztit)* Ja! Később lesz még dízsorsótűz és tűzijáték is.

JUDIT *(be a 2. ajtón, átnyújt egy szép nagy babát, énekelve)* Boldog, boldog születésnapot!

Sötét.

Harmadik jelenet

Juditék lakása – az első jelenetben látott szín – 1956. október 26-án, pénteken, a forradalom és a Szovjetunió elleni szabadságharc kitörése után három nappal, az állóóra szerint 14 óra nyolc perckor. Csupán annyi a változás, hogy az asztal és a székek közelebb állnak a színpad széléhez, az asztalon lábos, tányérok, evőeszközök. Judit és Dániel a komód előtt áll és a Kossuth rádiót hallgatja, amely magyar nyelven fegyverletételre szólítja fel a fiatalokat. Judit rág valamit, Dániel kezében evőeszköz. A híradás vége előtt lekapcsolják a rádiót, visszamennek az asztalhoz, s folytatják az étkezést.

DÁNIEL Ez igen! Eddig „ellenforradalmi banditák”, most meg „fiatalok”. Csak nem tojtak be?

JUDIT Ne örülj korán! A szovjet csapatok még nem mentek ki.

DÁNIEL Milyen műsor van most a rádióújság szerint?

JUDIT *(leveszi a rádióról a Magyar Rádió friss számát)* A Kossuthon Időjárás- és vízállásjelentés, a Petőfin Halló, itt Moszkva!, valami szovjet esztrádműsor.

DÁNIEL Ha ettünk, felhozom a pincéből a nagy rádiót, és meghall-

gatjuk, hogy mit mondanak a nyugati állomások.

JUDIT Még ne hozd fel...

Megszólal a telefon. Judit a komódhoz megy, felveszi a kagylót.

JUDIT Halló!... Tessék hangosabban...

Egy pillanat! *(befogja a kagylót, Dánielhez)* Fel akar jönni.

DÁNIEL Kicsoda?

JUDIT József. Angéla születésnapján találkoztunk. A rokonuk. Valamilyik egyetemen tanul. Azt hiszem, hogy a...

DÁNIEL *(súgva)* Jól van, ne kárálj anynyit! Mondd neki, hogy jöjjön!

JUDIT *(a kagylóba)* Itt vagyok... Persze. Szívesen látom, csak vigyázzon, mert lőnek! *(ismét befogja, Dánielhez)* Az utcáról telefonál, itt van a közelben. *(a kagylóba)* Ne nagyon siessen, egy kis rendet kell raknom. *(Leteszi, Dánielhez)* Bújj el hamar!

DÁNIEL Minek?

JUDIT Minek, minek? Pár napig még kibírod, amíg eldől, hogy mi lesz. *(kapkodva pakolja az edényeket)*

DÁNIEL Ha nem úgy alakul, kimegyünk Párizsba.

JUDIT Miért nem Amerikába? Ott könnyebben érvényesülhetsz.

DÁNIEL Amerikában törtetőnek tartják a magyarokat. Azt mondják, hogy a magyar utánad megy be a forgóajtón, és előtted jön ki.

JUDIT Jól van, maradj idefenn, de ne beszélj neki a pincérő! Még ne! Mondjuk azt, hogy most érkezted Ausztriából.

DÁNIEL *(Egy kenyérdarabbal kitörli a tányérját, teli szájjal)* Jól van, Mama, azt fogom mondani, hogy én vagyok az osztrák császár. Az élet császára. *(pózba vágja magát)* A II. Józsefet mondjam vagy a Ferenc Józsefet?

Ajtócsengő.

JUDIT Most éppen egy József jön, úgy hogy ezt hagyjuk. *(Dániel kezébe nyomja az edényeket)* Inkább vidd ezt ki! *(az 1. ajtón ki)*

DÁNIEL *(pincér módra egyensúlyoz az edényekkel)* Igenis, asszonyom, hozom a desszertet. *(a 2. ajtón ki, nyikorgás)* Meg kell oltározni ezt a macskát.

József és Dániel egyszerre lép be, József kezében egy tokba zárt gitár, Dániel kezében egy tányér sült krumpli. A két fiú szellemességben igyekeznek felülmúlni egymást.

JÓZSEF Szevasz!

DÁNIEL Isten hozott. Fegyvered van?

JÓZSEF *(kiveszi a gitárt a tokból)* Hát ha ez lőni tud...

DÁNIEL Automata?

JÓZSEF Az. Hangtompítós.

JUDIT *(jobbról be, kezében egy vekni kenyér, Dánielnek felmutatja)* Virágcsokor helyett kaptuk... Hadd mutassam be az urakat egymásnak! Dániel *(tenyerét kifordítva rámutat)* és József. *(rámutat, Józsefhez)* Dániel a fiam, nemrég érkezett Ausztriából... Jé, milyen véletlen! A két bibliai álmofejtő: József és Dániel.

JÓZSEF Arra a Dánielre tetszik gondolni, akit Dárius király az oroszlánok vermébe vettetett, és sértetlenül megúszta?

DÁNIEL Igen, Dárius megúszta. A Dáriusok többnyire megússzák.

JUDIT Érdekes. A Józsefet meg egy száraz kútba vagy ciszternába vették a testvérei, ahonnan Egyiptomba került...

DÁNIEL És Putifárné asszony börtönbe csukatta, mert nem feküdt le vele.

JÓZSEF Milyen kár, hogy nincsenek testvéreim!

DÁNIEL Nomen est ohne...

JUDIT Omen... Nomen est omen. Ez latin. Szó szerint: a név a végzet. Az „ohne” az német szó, valaminek a hiánya.

JÓZSEF Ha valaki Ausztriában él, csak tudja, mit jelent az, hogy „ohne”...

DÁNIEL Józsefnek nincs testvére, tehát ohne testvér. Ez meg a hiány társadalma. Ohne szabadság, ohne jog. Hiánycikkek, hiánytestvér...

JUDIT Tudjátok, mit álmodtam?

JÓZSEF Mit tetszett álmodni?

JUDIT Egy előkelő helyen ebédeltem, és fekete volt a leves. Szerintetek ez mit jelent?

DÁNIEL Hamisították a tintahallevest... Vettek valami hasonló állagú tengeri herkentyűt, medúzát vagy ilyesmit, és megfőzték tintában.

JÓZSEF Lehet, hogy bajt jelez. Tetszik ismerni annak a szólásnak a történetét, hogy hátra van még a feketeleves?

JUDIT Úgy nagyjából...

DÁNIEL Mondd el!

JUDIT 1541-ben megtámadták Budát a németek. A törökbarát magyarok segítséget kértek Szulejmán szultántól. Azt hitték, hogy a szultán betartja szavát, s az országot megtartja a magyaroknak. A törökök megverték a németeket, azután vendégül látták a magyar urakat. Amikor az urak el akartak menni, azt mondták nekik, hogy várják meg a feketelevest. Eközben a várba beszivárgó janicsárok lefegyverezték a várőrséget...

JÓZSEF Lehet, hogy a feketeleves csak mese, de az biztos, hogy Török Bálintot, a várparancsnokot a konstantinápolyi Héttoronyba vitték. Ott is halt meg. Buda 125 évig volt török kézen.

DÁNIEL Mama, csomagolhatunk. A rusz-
kik lépre fogják csalni a magyarokat.

Csend.

JUDIT Hívjuk fel a Parlamentet! (*énekel*) „Vigyázz, kocsis, lyukas a kas, kiugrik a pulykakakas.”

JÓZSEF (*Dánielhez*) Hallottam, hogy mi történt veled. Nem jöttél vissza túl korán?

DÁNIEL El se mentem. (*észbe kap*) Körül akartam nézni a városban, de anyám féltette az ebédet.

JÓZSEF Úgy értem: külföldről.

DÁNIEL Adódott egy gépkocsi. A Szabad Európa Rádió nagyon biztató híreket mondott. Egyébként keveset tudok, tőled várom a híreket.

JUDIT Mi lenne, ha leülnénk? József elmondja majd, hogy miért jött, de előbb beszámolót kérünk. Mit láttál, merre jártál az elmúlt napokban?

DÁNIEL „Üdvöz légy, idegen, szívesen fogadunk; legelőször Végy lakománkban részt, azután mondd el, mi a célod.”
(*a sült krumplit kínálja*)

JÓZSEF Mi ez?

DÁNIEL Sült krumpli.

JÓZSEF Azt látom. Honnan idéztél?

DÁNIEL Odüsszeusz fia, Télemakhosz mondja a férfiként megjelenő Pal-
las Athénének...

JÓZSEF Magyarul?

DÁNIEL Persze. Devecseri Gábor fordításában. Odüsszeusz magyar volt.

JÓZSEF Úgy tudom, hogy csak apai ágon. Valami Erdész vagy Lángész vagy ilyesmi.

JUDIT Láertész. (*kínálja a krumplit*) Inkább meséljen!

JÓZSEF Tényleg meséljek?

DÁNIEL (*kisbabásan*) Mesélj!

JUDIT Nem látja, hogy csüngünk az ajkán?

JÓZSEF Na, jó. Ott kezdem, hogy szeptemberben Budapestre jöttem, hogy elkezdjem az egyetemem. A közgazdaságit. Az első honvédelmi órán az oktató tiszt hátat fordított, s valamit írni akart a táblára, én meg az első padból ráfogtam a gyakorló puskát a seggére. A nagy röhögésre hirtelen megfordult, s amikor felmérte a helyzetet, elkezdett hisztizni, hogy hagyjam el a termet, és hogy nem fogja aláírni az indexemet. Szerencsére kitört a forradalom. A Rádió ostromakor odajött hozzám egy srác valami puskafélével, hogy tudom-e, hogyan kell kezelni? Mondom neki: öregem, engem kitiltottak a honvédelmi órákról. Fél óra múlva behoznak egy vérző fiatalembert a kötözőhelyre. Nézem, hát az a srác az. Bár nem esküszöm rá, mert az arca csurom vér volt. A szájából és a melléből véres buborékok jöttek, ahogy lélegzett. Ha vérszomjas lennék, akkor is elment volna a kedvem a lövöldözéstől. Így aztán most egy igazi gitárral álcázom magam szabadságharcosnak.

DÁNIEL Hogyan kerültél a Rádió épületéhez?

JÓZSEF Ott van a kollégiumunk, egy köpésre. Amikor elközöntem Angéláéktól, a Parlamenthez mentem. De nem vártam ki a tüntetés végét, mert nagyon éhes voltam. (*Judithoz*) Hülye fejvel nem fogadtam el a szendvicset. Szóval beszaladtam a kollégiumba, a Makarenkó utcába. Szobatársaim azzal fogadtak, hogy valami balhé van a Rádiónál, nézzük meg! Gyorsan bekaptam valamit, és szaladtam utánuk. Az utca felinél jártunk, amikor a keresztutcában hirtelen feltűnt egy fegyveres, egyenruhás ürge, és se szó, se beszéd közli-

bénk durrantott. Egy idősebb páca is jött velünk, azt találta el, a combján. Két srác felkapta a palit, és bevitte az egyik házba, mi meg futás haza. A többiek az orrukat se dugták ki többet, én azonban, később, odapofátlankodtam a Rádióhoz, nézőnek. Sikerült zsákmányolnom emlékbe egy csomó letépett parolit meg sapkacsillagot. Reggel ismét odamentem, de akkor már ott álltak a kiskörúton a szovjet páncélosok. Az egyik tank tornyából előbújt egy manus, na, mondom: Ave caesar, a végcézár, a halni indulók köszöntenek, de baj nélkül sikerült beiszkolnom egy közeli kisállatboltba.

DÁNIEL Mama, nehogy kijavítsd, a végé is átírás, ugyanúgy, mint az ohne...

JÓZSEF *(Dánielhez)* Öregem, abban a boltban már megvalósult a szabadság: a halak kinn a földön, az aranyhörcsögök szanaszét, egy angóramacska éppen kajálta őket. Egyszer csak érzem, hogy olyan furcsán hideg a nadrágom...

JUDIT Bepisilt?

DÁNIEL A szar nem hűl ki olyan hamar.

JUDIT Ne légy ilyen drasztikus!

JÓZSEF Másnap elmentem fotózni a ledöntött Sztálin-szoborhoz. Sikerült szerezni belőle egy darabot. Íme! *(elővesz egy darab bronzot)*

DÁNIEL A nadrágjából törték le...

JUDIT Miből gondolod?

DÁNIEL Húgyszaga van.

JUDIT Vizeletszaga. *(megszagolja)* Csakugyan! Ezt levizelték.

JÓZSEF *(elővesz egy zsebkendőt, beleteszi a bronzdarabot, és zsebre vágja)* Van diavetítőtök?

DÁNIEL Megvan még, Mama?

JUDIT Én nem dobtam ki. *(Józsefhez)* Diaképeket készített?

JÓZSEF Ne tessék rémüldözni, csak pár darab van nálam.

JUDIT *(Dánielhez)* Nézd meg a komódbban!

DÁNIEL *(kinyitja a komód ajtaját)* Itt van! Húzzátok be a függönyt!

Közben Dániel előveszi a diavetítőt, az asztalra teszi, és beirányozza az ablak jobb oldalára, a vetítő dugaszát a konnektorba dugja. Judit behúzza a függönyt, majd visszaül. József előveszi a kabátja zsebéből a diákat, egyet a vetítőbe helyez, a kép erősen homályos, kiélesíti.

Ez egy hulla?

JÓZSEF Nem. Ez a ledöntött Sztálin-szobor.

JUDIT *(fejét rángatva énekel)* „Ma nekünk ragyog már a napfény, Ma versenyben áll föld s a gyár, És ujjongva zeng mind a dal szép az élet,

S az ember is boldog ma már.”

JÓZSEF *(beteszi a következő diát)* Ez meg a csizmája, a talapzaton.

DÁNIEL Ez a csizma-dia.

JUDIT Mekkora csizmák!

DÁNIEL 56-os méret.

JÓZSEF Hallottam egy viccet. Ki várja legjobban a Mikulást?

JUDIT Kicsoda?

JÓZSEF Sztálin, mert már októberben kirakta a csizmáit.

JUDIT Előbb is kirakhatta volna!

DÁNIEL Olyan ez a csizma, mint egy műalkotás. A zsarnok lényege.

JÓZSEF A munkásosztály művészete.

DÁNIEL És mégis van szocialista realizmus!

JUDIT Így kellene hagyni!

JÓZSEF Én befestném pirosra. Vörös csillag, vörös csizma. *(kiveszi a diát)*

JUDIT *(énekel)* „Zöld erő harmatát, piros csizmám nyomát hóval lepi be a tél...”

DÁNIEL Good bye, Sztálin! Isten veled!
 JUDIT Na, ne ízetlenkedj!
 JÓZSEF *(másik diát tesz be)* Csak azt ne mondd, hogy „vizontlátásra!”
 JUDIT Ez is a Sztálin?
 JÓZSEF Nem, ez egy szovjet katona hullája.
 JUDIT Szerencsétlen ember. Lehet, hogy nem is akart lőni...
 JÓZSEF Nem volt ráírva. De voltak, akik átálltak... *(kicseréli a diát)*
 JUDIT Ez hol készült?
 JÓZSEF A Nemzeti Színháznál. A főbejáratánál nézelődtem, amikor megjelent két szovjet tank. Egy csomó felkelő volt rajtuk, meg a magyar zászló, a magyarok haverkódtak a ruszikkal, ha egyáltalán ruszvik voltak. Én az egyik tank csöve alatt álltam, s megkértem valakit, hogy fotózzon le. Az exponálás pillanatában lövést hallottam az EMKE kávéház felől. Valakit, gondolom, zavart a fraternizálás. Az én tankom csöve ráfordult a nyitott emeleti ablakra, és durr! Elterültem a légnyomástól. Amikor feltápáskodtam, a fotózó hapsi állt mellettem, és tátogott. Biztos mondott is valamit, de én egy kukkot sem hallottam. Odaadta a gépet, és felmutatott. A nyitott ablak helyén nagy üreg tátongott, dőlt belőle a füst meg a por.
 JUDIT És mi lett a fülével?
 JÓZSEF *(bal fülét mutatja)* Ezen már hallok. *(kicseréli a diát)*
 DÁNIEL *(József jobb fülébe kiabál)* Ez hol van?
 JÓZSEF A Nemzeti Múzeum leégett szárnya előtt. Elmentem megnézni, hogyan verik le a vörös csillagokat. A múzeum sarkánál szóltak, hogy ne menjek át az utcán, mert a kiskörút felől lőnek. De akkor már álldogált ott egy csomó civil, köztük két csinos csaj az első

évfolyamról. Mire én, a hősök hőse, átszaladtam... A túloldalról integettem, hogy jöhetnek nyugodtan. Nem lőnek. Szerencsére nem jöttek. Amikor visszafelé jöttem, ez a civil ruhás nő ott feküdt az úttest közepén. Szép nyugodtan. Valahogy obszcénnek hatott rajta a piros cipő...

Csend.

JUDIT Hogy bírja fotózni ezeket a szörnyű dolgokat? Nekem a fényképtől is hányingerem van.

JÓZSEF Fotózás közben a technikára gondolok. A képbeállításra, a fényviszonyokra, a mélységélességre...

JUDIT Van mit enniük a kollégiumban?

József kiveszi a gépből a diát, az ablakhoz megy és elhúzza függőnyt, Dániel a komódra teszi a vetítőt, kihúzza a dugaszt.

JÓZSEF Mentőautóval szállítjuk az ebédet a menzáról. Így tudtam hozni a kenyeret. Megmaradt.

DÁNIEL *(Józsefhez)* Nem kérsz még krumplit?

JÓZSEF *(bekap egy krumplit, Dánielhez)* Hogyan élsz külhonban? Jól megy? *(megszagolja a kezét, fintorog)*

DÁNIEL Semmi érdekes. Sok a munkám. Éjszaka dolgozom.

JÓZSEF Meglátszik rajtad, úgy nézel ki, mint egy albínó.

DÁNIEL Éjfél tájt szoktam futkosni kicsit. De csak ritkán.

JÓZSEF Ne hajszold magad, nem minden a pénz.

JUDIT Sajnos nem keresett annyit, hogy folytassa az egyetemem.

JÓZSEF És hol élsz?

DÁNIEL A császárvárosban.

JUDIT Pontosabban: Bécs mellett, egy kis faluban.

DÁNIEL Angéla és Zsuzsa milyen rokonod neked?

JÓZSEF Elég távoli. *(Judithoz)* Nem is kíváncsi rá, hogy miért jöttem?

DÁNIEL Féltünk, hogy kérni akarsz valamit. Se pénzünk, se paripánk, se fegyverünk.

JÓZSEF *(Judithoz)* A kottát hoztam vissza. *(kiveszi a tokból, és átadja)*

JUDIT Ilyenkor? Elment a jó dolga?

DÁNIEL *(Józsefhez)* Jó, hogy seggbe nem lótték.

JUDIT De Dániel!

JÓZSEF Ó, én egész nap a várost járom.

DÁNIEL Angéla is?

JÓZSEF Ő nem. Mióta kitört a forradalom, talán ha egyszer volt kinn. A születésnapján. Mária úgy vigyáz a lányaira, mint egy Cerberus...

DÁNIEL Angélát nem lehet könnyű otthon tartani. Nem nagyon illik rá a neve...

JUDIT Kicsi korában olyan volt, mint egy angyal. Sohase bőgött. Mintha be akart volna illeszkedni a családba...

JÓZSEF *(Judithoz)* Mária mondta, hogy szólózni is tetszett a kórusban, nem énekelne valamit?

JUDIT Hol van már az én hangom...

JÓZSEF Én az életemet kockáztatom, a szólista meg húzódozik.

DÁNIEL Mama, rajta! Most kitörhetsz az ismeretlenség homályából.

JÓZSEF *(a nézőtérre mutat)* A dalest közönsége már türelmetlen.

JUDIT Jól van, énekelek. *(Dánielhez)* Két feltétellel. Ha citerázol hozzá, és ha... és ha József megígéri, hogy senkinek nem beszél arról, hogy látott téged, amíg fel nem oldozzuk a titoktartás terhe alól. *(Józsefhez)* Megígéri?

JÓZSEF *(kezét mellére teszi)* Hallgatók, mint a sír.

DÁNIEL Megvan még a citerám?

JUDIT Benn van a szobádban. Mindjárt kihozom. *(Józsefhez)* Tudja, a harmadik ajtó mögött vannak a Kékszakállú herceg kincsei.

JÓZSEF És hol vannak a régi asszonyok?

JUDIT Én vagyok a régi asszony. *(kulccsal kinyitja a lezárt 3. ajtót, bemegy, s odabenn kezdi mondani)* Olyan itt, mint a Csipkerózsika szobájában. Mindent ujnyi vastagon fed a por. *(kijön, kezében a citera, átadja Dánielnek)*

DÁNIEL *(elérzékenyülve veszi kézbe)* Azt sem tudom már, hogy melyik oldalán kell játszani! *(Józsefhez)* Nem akarsz gitározni?

JÓZSEF Én az impresszárió leszek.

Judit feláll, arccal a nézőtérnek, Dániel és József egy-egy székre ül eléje, segítenek elkezdeni a sorok éneklését, Dániel citerázik (playback).

JUDIT *(akár egy diáklány)* Kedves közönségünk! A szólista hattyúdal estje következik. *(énekel)*

„Elindultam szép hazámból, Híres kis Magyarországból,
Visszanéztem fél utamból, Szememből a könny kicsordul.

Bú ebédem, bú vacsorám, Boldogtalan minden órám,
Nézem a csillagos eget, Sírok alatta eleget.

Jaj, Istenem, adjál szállást, Már meguntam a járkálást,
Idegen földön a lakást, Éjjel-nappal a sok sírást.”

JÓZSEF Kedves közönségünk! Dániel kilépőjét hallották.

JUDIT „Megyen már a hajnalcsillag lefelé,

Az én kedves galambom most megyen hazafelé.

Lábán van a csizmája, lakkos szárú kis csizma,

Rásütött a hajnalcsillag sugára.”

JÓZSEF Ezt mostanában úgy éneklük, hogy megyen már a vörös csillag lefelé.

DÁNIEL „Hulló csillagok.” Írta: Csepeli Munkás Ököl.

JUDIT „Fölszállott a páva Vármegye házára,

Sok szegény raboknak szabadulási-sára.

Röpülj, páva, röpülj Vármegyeházára

A szegény raboknak szabadulására.”

József tapsol, sötét.

Negyedik jelenet

Mária lakása – a második jelenetben látott szín –, 1956. október 31-én, szerdán. Zsuzsa az ágyában fekszik és olvas, Angéla újságot lapozgat az egyik fotelben.

ANGÉLA (Zsuzsához) Nem láttad a régi fotóalbumot?

ZSUZSA Minek kell?

ANGÉLA Egy képet keresek.

ZSUZSA A bőröndben van. (leteszi a könyvet, és az oldalára fordul)

*Angéla a szekrényhez megy, leveszi a bőröndöt, s véletlenül lehúzza vele egy levelet, felveszi, forgatja, hátrapillant, kibontja és elolvassa, majd a bőröndöt és a levelet is visszarakja, ahol volt. Visszaül a fotelbe, és mereven maga elé mered. Szünet. Zsuzsa ismét kézbe veszi a könyvet. Angéla felkapcsolja a lemezjátszót. Cavaradossi le-
véláriája kezdődik. „Tiszta csillagos éj volt...” Megszólal az ajtócsengő. Egyik lány sem mozdul. Amikor az ária ahhoz a részhez ér, hogy „az ajtó halkan nyílik”, Mária a könyökével kinyitja a 2. ajtót.*

MÁRIA (a 2. ajtóban) Angéla, nyiss ajtót, nekem tésztás a kezem.

Angéla ki az 1. ajtón, Zsuzsa ásít, nyújtózkodik, József be az 1. ajtón, Angéla kinn marad.

JÓZSEF Szia, Zsuzsa, hallom, beteg vagy.

ZSUZSA Csak egy kis hőemelkedés. Ismered anyámat, rögtön az ágyba dug. Agyonfölt bennünket. Mióta kitört a forradalom, az orrunkat sem dughatjuk ki.

JÓZSEF (vesz egy széket, Zsuzsa ágya mellé teszi, és ráül) Angéla mitől borult ki, vagy rám haragszik valamiért?

ZSUZSA Miért, mit csinált?

JÓZSEF Olyan a képe, mintha beöntést kapott volna.

ZSUZSA Az előbb még bolondozott.

MÁRIA (be a 2. ajtón) Szervusz, Jóska. Hol a csudában voltál tegnap? Tudod jól, hogy most te vagy az egyetlen támaszunk. (Zsuzsa ágyára ül)

ANGÉLA (be az 1. ajtón) Oltalmazd, uram, a gyenge nőket! (írásztalához megy, szépítkeznek)

MÁRIA (a lányokhoz, szemrehányóan) A felkelés előtt rajokban jöttek hozzánk a fiúk, most meg színüket sem látjuk. József pedig, éppen most, amikor szükség van rá...

ANGÉLA ...legyűrheti a konkurenciát.

MÁRIA (Angélához) Állítsd le azt a gramofont!

ANGÉLA (lehalkítja a zenét) Egyszer van forradalom!

MÁRIA Kérlek, kapcsolj ki!

ANGÉLA És ha lehallgatnak bennünket?

MÁRIA Akkor megtudják, hogy bablevest főzök lángossal.

ANGÉLA (lekapcsolja) Bablevest? Ilyen időkben? Nem vagy elég óvatos... Anya.

MÁRIA (Józsefhez) Hol a csudában voltál?

ZSUZSA Ugyan, Anya! Hiszen az életét kockáztatja. Nem is mertük neked elmondani... amikor a tüntetésről hazament, egy barátjának átlótték mellette a combját. Behúzta a fiút egy kapualjba, és az ingével átkötötte a sebét, hogy el ne vérezzen. Egyszer meg, amikor hozánk jött, a Nemzeti Múzeumnál átment az úttesten, és az utána jövő nőt eltalálták. Ő visszakúszott, de már nem volt segítség... A nő lábáról leesett az egyik cipő, egy piros cipő, József visszahúzta rá...

MÁRIA *(Józsefnek)* Jaj, nehogy valami bajod essék!

JÓZSEF Az a fiú, akit meglótték, nem volt a barátom.

MÁRIA Akkor még szebb! Igazi felebarátai szeretet!

JÓZSEF A Köztársaság téren voltam tegnap, a Pártház ostrománál. Nem harcoltam, csak fényképeztem. Egy francia fotóst eltaláltak mellettem, nem hiszem, hogy túléli. Elmentem, hogy orvost kerítsek, de nem tudtam szerezni. Mire visszatértem, már minden lezajlott. A védők egy részét meglincselte a tömeg.

MÁRIA Majd ez lesz a hivatkozási alap... a beavatkozásra. Gyilkol a csőcselék.

JÓZSEF Eddig olyan tiszta volt minden... nem rabolták ki a betört kirakatokat, nem vitték el a mártírok családjának gyűjtött pénzt a járdáról, pedig senki nem őrizte...

ZSUZSA És mi volt a lincselés után?

JÓZSEF A felkelők viszonylag kevés védőt találtak az épületben. Valaki azt mondta: lehet, hogy van egy föld alatti kijárat is. Mások ezt már úgy adták tovább, hogy a tér alatt börtöncellák és foglyok vannak, többszintes labirintus. Néhányan

segélykiáltásokat is véltek hallani a föld alól. Azt is mondják, hogy a labirintus másik bejárata az Erkel Színház díszlettárából nyílik. A felkelők mindent átkutattak, de nem találtak semmilyen bejáratot. Akkor felülről, exkavátorral kezdtek ásni, de semmi eredmény...

MÁRIA Mi a csudának fotózol ilyen veszélyes helyeken, nem vagy te fotóriporter!

JÓZSEF Mária, drága, ezeknek a képeknek egyszer még történeti értéke lesz.

MÁRIA Ha a csizmák eltiporják a forradalmat, akkor bajba sodorhatsz valakit...

JÓZSEF Ha visszajönnek a szovjetek, tűzhalál lesz sorsuk. A fotóknak.

MÁRIA Be kell fejeznem az ebédet. József, neked is jut.

ANGÉLA Édes József, légy vendégünk!

JÓZSEF Köszönöm, de ettem már.

MÁRIA Biztosan fér még beléd! Csak olyan gyorsétel: mirelit húsgombóc és karfiol. *(a 2. ajtón ki)*

JÓZSEF *(utána szól)* Az előszobában hagytam egy vekni kenyeret.

ANGÉLA Képzeltétek, azt álmodtam, hogy le akartak köpni, *(Józsefhez)* de te gálánsan közbeugrottál. Szerinted ez mit jelent?

JÓZSEF Azt, hogy az előző életünkben te voltál én...

ANGÉLA Jaj, ne! És ki voltál te?

JÓZSEF *(dühösen)* Az édesanyukád!

ANGÉLA Jaj, ne!... Ez fáj... Hú, de belém trafáltál... *(letöröl egy könny-cseppet)*

József értetlenül nézi, aztán elhúzza száját, s ujját forgatva a saját homlokára mutat.

ZSUZSA *(Józsefhez)* Megfájdult a derekam a fekvéstől, nem masszíroznád meg? *(lerúgja magáról a takarót, és hasra fordul)*

ANGÉLA (Józsefhez) Na látod, máris beadta a derekát. Most boldog vagy?

ZSUZSA József egy szent.

ANGÉLA Szent József.

JÓZSEF A nénikéd. (vadul masszíroz)

ZSUZSA Ne olyan vadul!

JÓZSEF Igenis, úrnóm. (simogatja)

ZSUZSA Ne simogasd, hanem nyomkodd!

JÓZSEF Igenis, úrnóm!

ANGÉLA Józsefünk igen készsleges masszőr!

JÓZSEF (Angélához) Állítsd le magad!

ANGÉLA Igenis, uram!

JÓZSEF Bal lábbal keltél ma? (Zsuzsához) Így jó?

ZSUZSA (minden szótagot hangsúlyozva) Kitűnő! Uram, önt ezennel felvettük.

ANGÉLA Ezt úgy érted, hogy engem is kell majd masszírozni? Nekem a fenekem fáj.

JÓZSEF Zsuzsa fejedelmi többes számot használt.

ANGÉLA Tartozol nekem a születésnapi puszikkal. Napi száz százalék kamatot számítva az anyyi, mint...

JÓZSEF Mi vagy te, uzsorás?

ANGÉLA Ha sokallod, beválthatjuk valami keményebb dologra...

JÓZSEF Látod, ez nem rossz ötlet. Veszek helyette nyalókát.

ZSUZSA Hova gondoltad a puszt, a fenekedre?

ANGÉLA (Józsefhez) Tudsz valami jobb helyet?

ZSUZSA (énekel) „...miről álmodik a lány?”

JÓZSEF Miről álmodik az éhes...

ANGÉLA Házállat? Köszönöm a bókot. Ez igazán kedves volt tőled.

Te aztán tudsz bókolni!

JÓZSEF Az igazság az, hogy...

Angéla feltesz a lemezjátszóra egy másik lemezt, a tűt nem az elejére teszi. Kodály Zoltán Psalmus Hungaricus című kórusművéből ezt a szóló részt halljuk: „Egész ez város rakva haraggal, Egymásra való nagy bosszúsággal, Elhíresedett az gazdagsággal, Hozzá fogható nincsen álnoksággal.” A kórus ezt követő jajgatását Angéla egy idő után felerősíti, azután íróasztalához megy, és egy papírlapra ír valamit. József lehalkítja a gramofont, majd visszaül, Angéla ismét felerősíti a hangot, majd az 1. ajtón ki. A kórus most ezt énekl: „Mikoron Dávid nagy búsultában Baráti miatt volna bánatban, Panaszkodván nagy haragjában, Ilyen könyörgést kezde ő magában...” József lehalkítja.

MÁRIA (kintről) Angéla, gyere, segíts tálni, kész az ebéd! (a 2. ajtón be) Angéla, süket vagy?

JÓZSEF Angéla kiment. Majd én segítek. (lekapcsolja a lemezjátszót)

MÁRIA (benéz a 3. ajtón) Hova a fenébe tűnt?

JÓZSEF (Angéla íróasztalára mutat) Valamit írogatott...

MÁRIA (felveszi a papírt, elolvassa) Jóságos isten!

ZSUZSA Mi az?

MÁRIA A felkelőkhöz ment. Azt írta alá, hogy „A fekete angyal”. Istenem, az a halál angyala, a halál angyala... (hisztérikusan) Utána kell mennem! (kifelé indul)

JÓZSEF Várj, ne rohanj, mint egy örült, majd én utána megyek. (feláll)

MÁRIA Hozd vissza!

JÓZSEF (ki az 1. ajtón) Visszahozom. A föld alól is visszahozom. Élve vagy... a hajánál fogva.

MÁSODIK FELVONÁS

Ötödik jelenet (közjáték)

A színpad elején az Erkel Színház díszletraktárának fala. Néhány díszletfal van nekitámasztva, József mint díszletmunkás a fal előtt bejön, benézeget a díszletek mögé, ide-oda rakosgatja őket.

JÓZSEF (kihúzza egy bokrot, lefekteti a földre, majd felkiált a páholyok felé) Az egyik megvan! (félre teszi a bokrot, tovább keresgél, hiába, ismét fel) A másikat nem találom. (az egyik díszlet mögött egy ajtót talál, kilincssel és kulccsal a zárban, ismét fel) Nem is tudtam, hogy itt ajtó van, lehet, hogy bevitték a másik bokrot? (Egy kicsit vár, aztán ismét fel) Itt vagy még?

Csend. Lenyomja a kilincset, nem nyílik, elfordítja a kulcsot, próbálja nyitni, nem nyílik, rázza a kilincset, majd a vállával megtaszítja az ajtót, amely középső, függőleges tengelye körül elfordulva belöki Józsefet, és bezárul mögötte. (Kívül most nincs kilincs.) Sötét.

Hatodik jelenet

Sötét. Egy fénycsóva előbb körbejár a falakon, hogy a bezártságot érzékeltesse, majd sorban megvilágítja a színpadon lévő tárgyakat. Három oldalon fal, melyből öt ajtó nyílik a nézőtérről nem látható – kerengőhöz hasonlatos – folyosóra. A két oldal falon egy-egy fekete függönnyel takart ajtónyílás (jobbra az 1. ajtó, balra az 5. ajtó), a jelenet kezdetekor a függönyökön egy-egy nemzetiszínű zászló függ, közéjük ki van vágva a szoujet mintára készült címer.

A hátsó fal közepén lévő 3. ajtó a harmadik jelenetben látott szekrény, ajtaja csukva, így nem látszik, hogy nincsen hátfala, most belül van a két fogantyúja. A hátsó falon, a szekrénytől balra és jobbra, egy-egy felfelé nyíló tolóajtó (jobbra a 2. ajtó, balra a 4. ajtó), ezek egy csigaszerkezet által egyetlen mozdulattal felhúzhatók és leejthetők. Amikor csattanva lezuhannak, olyan hatást keltenek, mint egy guillotine. (Leeséskor zajkeltő eszköz léphet működésbe.) A teremben kevés tárgy: néhány matrac, a süllyesztő mellett egy szék. A fénycsóva a mozdulatlanul fekvő Józsefre vetődik, majd Angélát követi, aki – fekete ruhában, álarcosan, balettcipőben, csipkeszerű fekete szárnyakkal – az 1. ajtón be, balerina módjára szökellve, karját szárnyként lengetve József mögé megy, a forgóajtó helyén a közönség felé fordul, kezét egy pillanatra előrenyújtja, mintha kulcsot venne ki a zárból, utána szökellve az 1. ajtón ki. A fiú támolyogva feláll, tarkóját dörzsöli, a színpad előterébe megy, ahol a raktár fala volt (a fény követi), két tenyerével pantomimszerűen elkezd tapogatni a nem létező falat, úgy tesz, mintha a kilincset rángatná, öklével döngeti a fal helyét.

JÓZSEF (a közönség felé) Hahó! Van itt valaki? (hallgatózik, ismét tapogat, kiabál) Nyissátok ki az ajtót! (hallgatózik, megfordul)

Sötét. Hirtelen kivágódik a 3. ajtó (a szekrény ajtaja). A nyílásban – csontvázjelmezbe öltözve, koponyaálarccal – Dániel áll, a csontváz (UV-fényben) fehéren világít. A szekrény bezárul. Sötét. Felszalad a 2. ajtó, a folyosón, az ajtónyílás előtt, balról jobbra, hóhérnak öltözve, fe-

jén csuklyával Mária halad el (hátsó megvilágítás), Józsefet nézi. Az ajtó leesik. Sötét. Felszalad a 4. ajtó, a folyosón, az ajtónyílás előtt Péter – ördögjelmezbe öltözött, álarcos férfi – áll (hátsó megvilágítás). Neki – egyelőre – nincs valóságos megfelelője, elképzelt alak. Sötét. Kinyílik a szekrényajtó, a folyosóról, térdmagasságban, udvaribolond-jelmezbe öltözve, álarcosan Zsuzsa kukucskál be. Piros cipő van rajta.

JÓZSEF (azt hiszi, hogy a munkatársai ugratják) Hol szedtétek a jelmezeket?

Nincs válasz. Zsuzsa befelé nézve elvonul, majd visszatér, és az ajtó másik oldalánál kandikál be.

(Zsuzsához) Szóalj már meg! Nem láttatok egy bokrot?

Zsuzsa – ujjával ajkára mutatva, kezét forgatva – jelzi, hogy nem tud beszélni. El.

DÁNIEL (haláljelmezben be, a szekrényajtóban állva, Józsefhez) Emlékszel arra a férfira, akinek átlótték a combját? Elszaladtál. Hagytad, hogy elvérezzen. Sorsára hagytad... sorsára hagytad... sorsára hagytad...

JÓZSEF Ezt meg honnan veszed?

Dániel válasz nélkül beljebb lép, a szekrény mellé.

MÁRIA (hóhérnak öltözve, ugyanott be, Józsefhez) Emlékszel a piros cipőkre? A nőre, aki az úttesten feküdt? Miattad történt... miattad történt... miattad történt...

JÓZSEF Miket beszéltek!

Mária válasz nélkül beljebb lép, a szekrény másik oldalára. Péter, ördögjelmezben, ugyanott be.

JÓZSEF (integet neki) Huhu!

PÉTER (Dánielhez) Kapjuk el!

Megragadják Józsefet, hátrahúzzák a karját. József szabadulni próbál.

(Máriához) Vedd ki a zárból a kulcsot!

MÁRIA (odamegy, ahol a forgóajtó volt) Nincs itt a kulcs.

JÓZSEF Srácok, most már elég a hülyeskedésből. Eresszetek el!

PÉTER Nézd meg a zsebeit!

MÁRIA (átkutatja József zsebeit) Nincs nála!

PÉTER Vetkőztessétek le!

Vetkőztetni kezdik, József birokra kel velük, de legyűrik, alsóneműben áll.

MÁRIA Lehet, hogy lenyelte.

JÓZSEF A kurva életbe! Ki találta ki ezt a baromságot?

PÉTER (Józsefhez) Mondd meg, hol van a kulcs?

JÓZSEF A zárban hagytam.

PÉTER Ültessétek a székre, és kötözzétek meg!

Józsefet kíméletlenül a székhez vonszolják, és egy vékony kötéllel a székhez kötik. Péter eléje áll.

Ki küldött?

JÓZSEF A színpadmester. Kell neki a bokor.

PÉTER Miféle bokor?

JÓZSEF Ne játszd a hülyét! A díszlet. A másik megvan.

PÉTER Milyen másik?

JÓZSEF A másik bokor.

PÉTER Úgy látszik, nem akar szót érteni. Adunk tíz percet. Gyertek!

Mind ki. Az ajtók bezárulnak. Sötét. József előtt felvágódik a csapóajtó. Fénycsóvában Judit emelkedik ki a nyílásból.

JÓZSEF (meglepetten felkiált) Judit!

JUDIT Jesszusom! József! Hogy került ide, ahol a madár se jár?

JÓZSEF Itt dolgozom a színházban. Díszletmunkás vagyok. Egy bokrot kerestem, és ezek az idióták idekötöttek a székhez.

JUDIT Miféle idióták?

JÓZSEF Hát a munkatársaim. Jelmezeket húztak, és most játsszák az eszüket.

JUDIT Ezek az emberek nem a színház dolgozói.

JÓZSEF Hát akkor kicsodák?

JUDIT A rendszer foglyai, akiket ide zártak, a föld alá.

JÓZSEF Micsoda? Akiket az exkavátorral kerestek?

JUDIT Igen, ők.

JÓZSEF És mióta vannak itt?

JUDIT Nem tudom. Napok óta, évek óta.

JÓZSEF Akkor már értem. Azért kell nekik a kulcs, hogy kimehessenek.

JUDIT Persze. Biztosan azt hiszik magáról, hogy az őrség tagja, és valami rosszban sántikál. Ha jó szándékkal jött volna, előveszi a kulcsot, és kiengedi őket.

JÓZSEF Én a zárban hagytam a kulcsot.

JUDIT Ott nincs. Gondolkozzon! Gondolkozzon, hová tette?

JÓZSEF Fogalmam sincs.

JUDIT Az baj. Mielőtt bemegy egy ajtón, nem árt, ha tudja, hogy vissza lehet-e menni. Hogy került az Erkel Színházba?

JÓZSEF Kirúgtak az egyetemről.

JUDIT De hiszen nem csinált semmit.

JÓZSEF Megtalálták nálam a sapkadíszeket meg a Sztálin-darabkát.

JUDIT Biztosan a szag után mentek.

JÓZSEF Magát mikor hozták ide?

JUDIT Semmikor. Most jöttem, magamtól.

JÓZSEF Milyen furcsa, hogy egyszerre tévedtünk ide. Ez is egy kijárat?

JUDIT Ahogy vesszük. Én erre jöttem.

JÓZSEF Nem oldozna ki? Már zsidbad a kezem.

JUDIT Ne haragudjon, de rohannom kell, el kell érnem az utolsó földalattit. Beszéljen velük! *(Eltűnik a süllyesztőben. A csapóajtót nyitva hagyja.)*

JÓZSEF *(utána kiált)* Nem látta Angélát?

Nincs válasz. József megpróbálja elrágni a köteléket. a 4. ajtó fel, a nyílásban Mária mint hóhér, tenyere élével a nyakára mutat. Ajtó le. A 2. ajtó fel, a nyílásban Dániel mint halál, hüvelykujjával lefelé mutat. Ajtó le. A 3. ajtó kitarul, a nyílásban az ördögjelmezes Péter áll.

JÓZSEF Hé, Ördög úr, van még egy kijárat.

PÉTER Hol van?

JÓZSEF Itt, előttem.

PÉTER *(odamegy)* Hogy tudta levenni a kútfedőt?

JÓZSEF Miféle kútról beszél?

Fentről csörömpölés. Leereszkedik egy vödör, és megáll a nyílás fölött. Péter megfogja a vödröt, belenéz, ki vesz egy papírt, elolvassa.

PÉTER *(a szekrény felé kiabál)* Gyerekek ide!

Dániel és Mária (jelmezükből) a 3. ajtón be, fenyegetően körülveszik Józsefet.

Azt írja, ma nem küld ételt. Halálán van.

JÓZSEF Ez az étellift?

PÉTER *(Józsefhez)* Ha nem adod ide a kulcsot, éhen döglünk, de te is velünk együtt.

JÓZSEF *(a kútra mutat)* Itt az előbb feljött valaki, egy régi ismerősöm.

PÉTER Na, ne mondd! Egy fantom? Biztosan az Iluska volt, a János Vitézből. Éltre kelt a habokban.

Nézz csak ide! *(leengedi a vödröt, loccsanás hallatszik, felhúzza, s a benne lévő vizet József képébe önti)* Még mindig azt mondd, hogy kijárat?

JÓZSEF Értse már meg, hogy segíteni akarok.

PÉTER Akkor add már ide azt a kulcsot!

JÓZSEF Nem tudom, hol van. Azt hittem, hogy a munkatársaim hülyülnek, de az a hölgy, aki kijött innen, mondta, hogy...

PÉTER Elég a hantából. Ne felejtse el: mi tudjuk, hogy milyen módszerekkel dolgoztok...

ANGÉLA *(álarcosan be a 3. ajtón)* Várjatok! Biztosan képzelődött a sötétben. Nem kell az erőszak. Van egy ötletem.

PÉTER Mi az?

ANGÉLA Bízjátok rám! Hagyjatok velem egyedül!

PÉTER Rendben van. Ha végeztél, kiabálj!

Péter, Dániel, Mária ki, ajtók be.

ANGÉLA *(szájára teszi az ujját, kioldozza József kötelékeit, kézen fogja)* Gyere! *(az egyik matrachoz vezet)* Ül le!

JÓZSEF *(megtörli magát az ingével, felöltözik, leül, dörzsölgeti csuklóját)* Belém vajt ez a rohadt kötel.

ANGÉLA Nagyon fáj a derekam, kérlek, masszírozd meg egy kicsit. Attól helyrejön a kezed.

JÓZSEF *(masszírozza)* Így jó?

ANGÉLA A fenekemet is!

JÓZSEF *(simogatja)* Máshol nem kell?

ANGÉLA Mivel tartozom?

JÓZSEF Ismerős a hangod.

ANGÉLA *(megfordul, leveszi az álarcát)* Fel vagy véve.

JÓZSEF Angéla! Hogy kerülsz ide?

ANGÉLA Elfogtak, és idehoztak.

Az 1. ajtón tántorogva bejön Zsuzsa mint udvari bolond, a közeli matraca roskad, hanyatt fordul, egy-két rángás és vége.

JÓZSEF *(Angélához)* Mi történt veled?

ANGÉLA Meghalt.

JÓZSEF Ez nem lehet igaz! Levegycsomót az álarcát?

ANGÉLA Ne vedd le!

JÓZSEF Miért ne?

ANGÉLA Ráégett az álarc.

JÓZSEF Hogy mi?

ANGÉLA Klórmeszet öntöttek az arcára. Azt hitték, hogy meghalt.

JÓZSEF Borzasztó!

ANGÉLA Csak nyökögni tudott.

JÓZSEF Az a nő... a piros cipőben... *(odamegy Zsuzsához, összekulcsolt kézzel és olyan hanghordozással, mintha imádkozna)*

Fél szeme nyitva még, résnyi blendenyílás, egy felvételt az Úrnak, fekete-fehérben.

ANGÉLA Mi volt ez, valami imádság?

JÓZSEF Nem. Csak jelek. A veremből. *(Angélához megy)* Nem szoktam imádkozni. Kunyerálni nem akarok, nem szeretem, ha kivételeznek, az Úr, ha valóban mindenható, úgyis tudja, mit kell tennie. A dicsérgetést pedig rühellem, nem szeretem a talpnyalást. Ha én volnék az Isten, kikérném magamnak. Ha szólnék hozzá, szóvá tenném a közönyét. Én, ha látom, hogy egy gyereket vernek, megpróbálom megvédeni, ő, akinek minden eszköz a rendelkezésére áll, nem avatkozik bele. Akkor én jobb vagyok, mint az Isten? Előre tudta, hogy ez a nő meg fog halni. Megmenthette volna...

ANGÉLA Káromkodással nem mégis semmire!

JÓZSEF Én magamat áldoztam volna fel, nem a fiamat...

ANGÉLA Te József, te neheztelsz a szeplőtelen fogantatás miatt. De hát Jézus nem a te fiad!... Úgy értem: te nem az a József vagy!

JÓZSEF Nem szeretem a megszállókat.

ANGÉLA Azért nem mindegy, hogy a Szentlélek vagy az ördög száll meg valakit.

JÓZSEF Senki se szálljon meg... a beleegezésem nélkül.

ANGÉLA Jézus azt mondta, hogy az Isten iránt érzett feltétlen szeretet a legfőbb parancs, és embertársainkat is szeretni kell. Ez a szeretet törvénye.

JÓZSEF Utasításra nem lehet érezni. Se szeretni, se gyűlölni. Ha valaki pusztá szórakozásból kinyomja a gyermeked szemét, hiába próbálsz szeretni. Ez pszichológiai képzetlenség. Vagy képmutatás.

ANGÉLA Aki megdob kövel, dobod viszsza kenyérrel!

JÓZSEF A lövöldöző tankot dobáld meg kenyérrel!

ANGÉLA Gandhira gondold!

JÓZSEF Az Alkotás utcában, a Vérmezőnél ledobtak egy kenyeret az emeletről, mire egy szovjet páncélos célba vette az ablakot... A szobában két házaspár tartózkodott, isten csudája, hogy életben maradtak.

ANGÉLA Fogalmazd meg a tanaidat, és tűzd ki a wittenbergi kapura!

JÓZSEF Ne haragudj, nem szoktam megsérteni mások vallásos érzéseit. Elragadott az indulat. Ha akarod, mondjál egy imát felette. Hátha feltámad.

ANGÉLA (Zsuzsához megy)

Talpra magyar, hí a haza!

Itt az idő, most vagy soha!

Zsuzsa nem mozdul.

JÓZSEF Próbáld meg újra!

ANGÉLA (Zsuzsához) Nem hallod? Kelj fel és járj!

Zsuzsa nem mozdul. József leveszi az 1. ajtóról a lyukas zászlót, és ráteríti.

Képzeld, azt álmodtam, hogy a lyukas zászlót keresztre feszítették, azután elégették, nehogy feltámadjon. Egyszer csak valami ismerős zenét hallottam, és a tüzes hamuból kiröppent egy madár...

JÓZSEF A fönix a megújuló élet jelképe...

ANGÉLA Nem, nem fönix... Gyűrű volt a csőrében...

JÓZSEF A Hunyadi-címer hollója... Levelet fogsz kapni... „Ki kopog? Mi kopog? Egy fekete holló! Nála még a levél, Vagy ahhoz hasonló.”

ANGÉLA Nem lehetett holló. Hosszú farka volt. 45 centi.

JÓZSEF Várjál, gondolkodom. (töpreng)

ANGÉLA Na, mi lesz?

JÓZSEF Nem szarka volt?

ANGÉLA Szarka?... Hát persze! A Tolvaj szarka nyitánya!

JÓZSEF Angéla, drága, a művészetben nem kell mindent kimondani.

ANGÉLA Megéheztem, nem hoznál egy kis kenyeret?

JÓZSEF Honnan?

ANGÉLA Kintről. Tessék, itt a kulcs! Jössz érte három puszival. (nyújtja a kulcsot) Hagyd benn a zárban! És ne nézz vissza, kérlek!

József döbbsenten nézi. Sötét.

Hetedik jelenet (közjáték)

A díszletraktár fala, ahogy a negyedik jelenetben maradt. József a fal előtt be. Két hóna alatt egy-egy vekni kenyér. Megáll ott, ahol az ajtó volt. Most semmi sem látható a falon.

JÓZSEF (kiabál) Angéla! Meghoztam a kenyeret! Nyisd ki az ajtót!

Nincs válasz. Várakozik. Keresni kezdi az ajtót a díszletek mögött. Nem találja. Szabad kezével döngetni kezdi a falat.

Hahó! Nyissátok ki! Angéla! Nem halljátok? (egyre idegesebben keresgél, döntögeti a díszleteket, egyikre rátesz a kenyeret, a falhoz hajol) Angéla, én vagyok az, József! Nyisd ki az ajtót! (fülét a falra téve hallgatózik, tagoltan kiabál) Kimegyek a térre, megkeresem a házat, ahonnan az eleséget küldik. Halljátok? Megkeresem a kutat meg az öröket. Jelezzetek vissza! (ismét hallgatózik, felkapja a kenyeret, és kirohan)

Sötét.

Nyolcadik jelenet (közjáték)

Két méternél magasabb bádogfal. A fal jobb szélén tábla: Köztársaság tér. Középtájt fekete vasajtó, nincs rajta kilincs. Az ajtónál házszámtábla, csak a 0 látszik rajta, az előtte lévő szám lekopott. A falon 56-os plakát: „Gyűjtsd a vasat és a fémet, ezzel is a békét véded!” Fölötte egy krétával rajzolt szoujet tank, ötágú csillaggal. Az ajtó mellett, a kulcslyuk magasságában kapucsengő. József jön a kenyerekkel, megáll, nézi a táblát. Megnyomja a csengőt. Nem történik semmi. Néhányszor megismétli. Lehajol, benéz, majd beszél a kulcslyukon.

JÓZSEF Van itt valaki?

Odabenn búgó hang. Az ajtó, amely középtájon lévő, vízszintes tengely

körül forog, alul előrenyílik, felső része hátulról megbillenti Józsefet, mire az beesik az ajtó alsó részén. A kapu ismét bezárul, de most a fölső rész van alul, a kulcslyuk magasabbra került. Sötét.

Kilencedik jelenet

Pártirodára emlékeztető szoba. Három fal veszi körül. Nincsen rajtuk sem ajtó, sem ablak. Végig beépített szekrény sor, nagyjából félszer félméteres ajtókkal. Némelyiken plakát nagyságú kép (Lenin, Sztálin), vörös zászló, vörös csillag és nemzetiszínű zászlókból kivágott két szerszámos címer. A szoba jobb oldalán nyitott kerek kút. Baloldalt két ágy (Máriáék lakásából). Az egyikken Péter fekszik, állólámpa gyér fénye világítja meg, életkora tetszés szerint, de 30 évnél idősebb. József a földön hever, ahová beesett, mellette a kenyerek. Fénycsóva vetődik a hátára. Ahogy feltápáskodik, a fény elmozdul róla, és körbejár a szobában. (A beszélgetés alatt Péter nem látja József arcát.)

PÉTER (elhaló hangon) Mit hozott az elvtárs?

JÓZSEF Két kenyeret.

PÉTER Engedje le nekik!

JÓZSEF Mit csináljak?

PÉTER Tegye a kenyereket a vödörbe, és engedje le a foglyoknak.

JÓZSEF A mindenit! (lenéz a kútba, lekiabál) Hahó, van ott valaki? (miközben húzza fel a vödröt) Hahó, gyertek a kúthoz! (csörömpöl a vödörrel, beleteszi a kenyereket) Küldök két kenyeret. (leengedi) Vegyétek ki!

PÉTER Hogy hívják?

JÓZSEF József.

PÉTER Én Péter vagyok, a Labirintus
őre.

JÓZSEF Mi baja van?

PÉTER Eltalálták a hasam.

JÓZSEF A Pártháznál?

PÉTER Nem, nem ott. Az egyik rab
felmászott a kötélre. Lelőttem,
de még volt annyi ereje, hogy ki-
csavarja a fegyvert a kezemből. A
hasamba lőtt az átkozott.

JÓZSEF És most nem mászhatnak fel?

PÉTER A kötélen csak pár kilót bír el.
Kicséréltem.

JÓZSEF Átlótt hassal?

PÉTER Én holtomig a Pártot szolgálom.
Nem vagyok Rajk László.

JÓZSEF Nem értem. A kivégzett bel-
ügyminiszterre gondol?

PÉTER Igen, rá. Egy áruló volt. De a
Pártnak ezer szeme van.

JÓZSEF Hiszen ártatlanul ítélték el,
nem?

PÉTER Lehet, hogy feláldozta magát
a Párt érdekében, de akkor sem
lett volna szabad azt mondania
a tárgyaláson, hogy márciusban
született.

JÓZSEF Ezt nem értem.

PÉTER (*diadalmasan*) Rajk László má-
jusban született. Ezzel a trükkel
olyan látszatot keltett, mintha be-
leverték volna a vallomását. Ez
szabotázs!

JÓZSEF És ha valóban beleverték?

PÉTER Akkor sem lett volna szabad
lejártnia a proletariátus vezető
erejét.

JÓZSEF Hol van az a rab, akit lelőtt?

PÉTER Ott van a szekrényben.

JÓZSEF (*értetlenül*) Hogyan? Itt a szo-
bában?

PÉTER Hagyja békén! Itt van a többi is.

JÓZSEF Milyen többi?

PÉTER Akik elhaltak odalenn.

JÓZSEF Hányan haltak meg?

PÉTER Ahány ajtót lát a falakon. Nagy-
jából.

*József odamegy a falhoz, hátulról
fényt kap, kissé megnyitja az egyik
ajtót, kiesik egy piros cipő, a fény el.*

JÓZSEF Kolumbáriumot csinált a la-
kásából?

PÉTER Tudja, hogy mit jelent eny-
nyi embert etetni? Nem adhatunk
mindig hideget.

JÓZSEF Mi volt itt korábban?

PÉTER Kocsiszín.

JÓZSEF Egyedül végzi a munkát?

PÉTER Most már csak egyedül. De teg-
nap még ketten voltunk. Kótyagos
elvtárs, a feleségem és én.

JÓZSEF Ez három személy, ha jól
számolom.

PÉTER Kótyagos elvtárs a feleségem
volt. Azért hívtam így, mert egy ki-
csit kótyagos volt. Egyszer például
péksüteményt hozott a raboknak,
kenyér helyett. Pedig pontosan ki
van számolva a fejadag.

JÓZSEF Mi történt a feleségével?

PÉTER Meghalt a lázadás előtt. Elsor-
vadt, mint a virág. Ő is ott van az
egyik szekrényben. A Munkásmoz-
galmi Panteonban akarom elte-
mettetni. Még nem jutott rá időm.

JÓZSEF Lefagyasztotta?

PÉTER Ne fecsejjen már annyit az elv-
társ! Fárasszt. Kezdje el a munkát!

JÓZSEF Milyen munkát?

PÉTER Hát nem azért jött, hogy a
helyemre álljon? Telefonáltam,
hogy küldjenek egy megbízható
elvtársat! Láthassa, hogy milyen
állapotban vagyok. Magamat sem
tudom ellátni.

JÓZSEF Hogyan lehet lejutni a Labi-
rintusba?

PÉTER Sehogy. Nem szabad lemenni!

JÓZSEF Miért?

PÉTER Eltévéd.

JÓZSEF Viszek magammal spárgát.

PÉTER Akkor se lehet.

JÓZSEF Miért?

PÉTER Tiltja a szabályzat.

JÓZSEF Mi lenne a dolgom?

PÉTER Élelmet kell hozni. De előbb nézze meg, hogy kivették-e a kenyert?

JÓZSEF *(a kúthoz megy, nem néz le)*
Kivették.

PÉTER Két napja nem ettek...

JÓZSEF Mit hozzak nekik?

PÉTER Valami hideget. Aztán majd főzhet is nekik, ha akar. Ott van a mai ellátmány a kút peremén. Vegyen rajta töpörtyűt!

JÓZSEF *(elveszi a borítékot, belenéz)*
Nem kellene magához mentőt hívni?

PÉTER Már hívtam, amikor az elvtárs beesett ide.

Szirénahang. Némi vibrálás után kialoszik minden fény.

Már megint áramszünet! Ez szabotázs!

Tizedik jelenet

Ugyanaz a bádoggal, mint a hetedik jelenetben. József jobbról jön két nagy szatyjossal. Leteszi őket a kapu előtt. Zsuzsa balról be, fehér köpeny van rajta.

ZSUZSA *(a házsámot nézve, Józsefhez)* Hogyhogy nulla van a számtáblán?

JÓZSEF Lekopott az első szám.

Egymásra ismernek, köszöntik egymást.

A mentővel jöttél?

ZSUZSA Igen, én vagyok az orvos. Te szóltál be?

JÓZSEF Nem, maga a beteg. Az imént beszéltem vele. Gyere, nyitva hagytam az ajtót. Jól le kell hajolni, mert megüti a fejed.

Zsuzsa lehajol.

Mélyebben!

Mindketten mélyen lehajolnak, József megtaszítja az ajtót, mire a fal kettéválik, és jobbra-balra kitolódik a színpadról.

ZSUZSA *(nevet)* Mindig felülök a tréfáidnak.

József felveszi a szatyrokat. Belépnek. A nyolcadik jelenetben látott garázszerű szoba, de eltűnt belőle a kút. A szekrényekre hasonló mintázatú tapéta emlékeztet. Néhány kockán Krisztust ábrázoló festményekről készült lenyomatok: az Utolsó vacsora (Leonardo vagy Tintoretto), A keresztfa fölállítása (Rubens), A sírba tétel (Caravaggio) és egy modernebb kép a feltámadásról. Az ágyon Angéla fekszik, az a ruha van rajta, amiben elment hazulról, deréktájon lyukas nemzetiszínű zászló takarja.

JÓZSEF *(döbbszenten)* Hova lett a kút?
ZSUZSA Miféle kút?

JÓZSEF *(leteszi a szatyrokat)* Az előbb még volt itt egy kút.

ZSUZSA Miért fontos ez? Hol van a beteg?

JÓZSEF Ott az ágyon. Azt hiszem, haslövése van. *(A falhoz megy, megtapogatja, a szekrényeket keresi. A képeket is elfordítja. A feltámadást ábrázoló képet hosszabban nézegeti, közel hajol, aztán távolabbról szemléli.)*

ZSUZSA *(az ágyhoz megy, felismeri a nővérét)* Angéla!

JÓZSEF *(odanéz, elhűlve)* Szűzanyám!
ANGÉLA *(tagolva, gépszerű hangon)*
A-nya, a-nya!

JÓZSEF Hívjuk ide Máriát?

ANGÉLA *(elhaló hangon)* Az igazi anyámat hívom. Az édesanyukámat...

ZSUZSA Félrebeszél. Szegény testvérem!
kém!

ANGÉLA Te vagy az, Zsuzsa?

ZSUZSA Én vagyok, a testvéred. Hogy kerültél ide?

ANGÉLA Azt hiszem, elvetéltem.

ZSUZSA Miket beszélsz! Itt a mentő, mindjárt beviszünk a kórházba.

ANGÉLA Inkább masszírozd meg a derekamat!

Sötét.

Tizenegyedik jelenet

Ugyanaz a szoba, mint az első és a harmadik jelenetben, Juditék lakásán, 1956. november 3-án, szombaton, a szoujet támadás előestéjén. Judit a varrógépnél dolgozik. Dániel a pincében van. A rádióban Kodály Zoltán Zrínyi szózata hallatszik, a „Ne bántsd a magyart!” kórusnál. Megszólal az ajtócsengő. Judit lehajtja a csapóajtót, lekapcsolja a rádiót, és kimegy az 1. ajtón. Angélával tér vissza. Dániel megemeli a csapóajtót, aztán résnyire visszahúzza.

ANGÉLA Elnézést kérek, hogy nem szóltam ide telefonon. De nem hazulról jövök. Szeretnék kérdezni néhány dolgot, amivel nem akarom anyámat, pontosabban a nevelőanyámat kínozni. A múltkor úgy vettem ki Judit néni szavaiból, hogy tudja, hogyan kerültem a...

JUDIT Ó! Remélem, nem én indítottam el a lavinát!

ANGÉLA Már rég utána akartam járni. Csak húztam-halasztottam, nem akartam tudni az igazat. Szóval kérem, mondja el, amit tud.

JUDIT *(ujjait halántékára téve töpreng)* Nem tudom, hogy jót tesz-e vele... de ha már úgyis

tudod... nem szeretném, ha elidegenednél hazulról...

ANGÉLA Judit néni ismerte az igazi szüleimet?

JUDIT Nem, nem ismertem, csak anynyit tudok, hogy Mária a szülészeti klinikán ismerkedett meg anyáddal. Valószínűleg az hozta őket össze, hogy egyiküknek sem volt férje. A nevelőapád el akarta venni Máriát, de nem tudta letenni a kauciót...

ANGÉLA Az micsoda?

JUDIT Olyasmi, mint a lányok hozománya. A katonatiszteknek bizonyítaniuk kellett, hogy a házasságkötés után elegendő vagyonuk lesz. A hadvezetés így akarta biztosítani, hogy a tiszt családok megfelelő nívón éljenek. Az alacsonyabb rangú tiszteknek, akiknek kisebb volt a fizetésük, többet kellett felmutatni, és apád csak hadnagy volt. Amikor megtudta, hogy Mária gyereket vár, megígérte, hogy kilép a katonaságtól, és összeházasodnak. A szülésig azonban nem talált civil állást, azt pedig Mária sem akarta, hogy bizonytalan helyzetbe kerüljenek. Igen ám, de a kislányuk pár nap múlva meghalt, s Mária megrémült, hogy most fuccs a házasságnak. Kapóra jött neki, hogy az igazi anyád le akart mondani a gyerekeről, vagyis rólad, a nevelőapád pedig nem tudta meglátogatni Máriát a kórházban...

ANGÉLA Én csak egy eszköz voltam, hogy Mária férjhez tudjon menni?

JUDIT Ugyan, Angéla! Mit gondolsz, hány lány csináltatta fel magát, mióta a házasság intézményét feltalálták? A saját gyerek is lehet eszköz. Attól még szerethetik. Faluhelyen olyan szokás is volt, hogy csak akkor vitték pap elé a lányt,

ha termékenynek bizonyult. Ha már rúgott benne a gyerek.

ANGÉLA A nevelőapám tudta, hogy nem vagyok a lánya?

JUDIT Tudta. Anyád, az igazi, zsarolta Máriát, kisebb-nagyobb összegeket kért tőle. Mária megsokallta, és nem adott neki többet. Erre ő írt a nevelőapádnak...

ANGÉLA Olvastam azt a levelet.

JUDIT Akkor miért meséltetted el velem?

ANGÉLA Mert az a levél csak pár sor. Valami ilyesmi *(felfelé nézve próbálja idézni)*: „Uram! Angéla nem a magáé. Szülei Máriára bízta, mielőtt külföldre távoztak, de nem jöttek érte vissza. Állítólag baleset érte őket a háború kitörése előtt, valahol Oroszországban.”

JUDIT *(énekel)* „Valahol Oroszországban, valahol Oroszországban.” *(töpreng)* Hol találtad a levelet?

ANGÉLA A szekrény tetején.

JUDIT Nem tudom, mi az igazság. Zsuzsa tud a levélről?

ANGÉLA Nem hiszem. Én nem mondtam neki.

JUDIT Akkor semmisítsd meg! Nehogy a kezébe kerüljön!

Megszólal az ajtócsengő.

Hát ez meg ki lehet? *(ki az 1. ajtón)*

ANGÉLA *(utáná szól)* Ha engem keresnek, nem vagyok itt! *(a konyha felé indul)*

DÁNIEL *(félíg kiemelkedve)* Szervusz, Angéla!

ANGÉLA Szia! Gondoltam, hogy itt vagy. Mindent hallottál?

DÁNIEL Ne haragudj, hogy hallgatóztam. Ki írta azt a levelet?

ANGÉLA Nem tudom, nem volt rajta név. Remélem, az igazi anyám írta, de írhatta más is.

DÁNIEL Nézd meg az ismerőseitek kézírását!

Judit és József kölcsönös üdvözlése kintről.

ANGÉLA A fenébe is! Ez József! Biztosan értem küldték. Lemehetek hozzád?

DÁNIEL Gyere! *(lehúzódik)*

Angéla utána megy, a csapóajtó le, Judit és József be.

JUDIT Angéla, kijöhetsz, csak József az. *(a konyhához megy, kinéz a 2. ajtón)* Jaj, istenem, nincsen itt!

JÓZSEF Kimászott az ablakon?

MÁRIA *(lassan a csapóajtóhoz megy, nézi, aztán felemeli, leszól)* Feljöhettek, a József van itt.

JÓZSEF Hű, micsoda rejtekhely!

Angéla és Dániel feljön, kölcsönös üdvözlés.

Angéla, égre-földre kereslek. Hol a csudában kódorogtál? Már az Erkel Színházban is érdeklődtem, hátha elnézted a dátumot.

ANGÉLA Képzeld, azt álmodtam, hogy megmasszíroztad a derekam.

JÓZSEF Hol?

ANGÉLA Itt, hátul.

JÓZSEF Nem úgy értem. A Holdon? Vagy a Duna jege alatt? Vagy hol? Földrajzilag.

ANGÉLA Az Erkel Színházban.

JÓZSEF A nézőtéren vagy a színpadon?

ANGÉLA A színház alatt.

JÓZSEF Sötét volt?

ANGÉLA Te kis piszok! Nem elég, hogy nem adtál puszit...

JÓZSEF Kettőt is küldtem. A Zsuzsával.

ANGÉLA Egyet elcsalt. De köszönöm az ilyen puszit.

DÁNIEL Milyen pusziról beszéltek?

JÓZSEF Angélának születésnapja volt.

DÁNIEL *(zavarban)* Ja, éppen most gratuláltam, a pincében...

JÓZSEF Sötét van a pincében?

ANGÉLA Akkor honnan tudnám, hogy virágos a tapéta, mi? Ha nem hiszed, nézd meg!

DÁNIEL *(Józsefhez)* Féltékeny vagy?

JÓZSEF Ne vicceljél!... Angéla és én vérrokonok vagyunk.

ANGÉLA Ha ez zavar, elárulhatom, hogy fogadott gyerek vagyok.

JÓZSEF *(nevetve)* Mi vagy te? *(szünet, Judithoz)* Ez igaz?

JUDIT Igaz, de Zsuzsa nem tudja, és ne is tudja meg.

JÓZSEF Ezért költöztél el hazulról?

ANGÉLA Én nem költöztem el.

JÓZSEF Miért, hol voltál három napig?

ANGÉLA A felkelőknél.

JÓZSEF Na, ne hülyéskedj!

ANGÉLA Nem hiszed el? *(vöröskeresztes karszalagot vesz elő)* Segítek ellátni a sebesülteket. Önkéntes nővér vagyok.

DÁNIEL *(Józsefhez)* Mi van a csuklódon? Megkötözték?

JÓZSEF *(megnézi a csuklóját)* Szorított az órám szíja.

JUDIT *(a falra mutat)* Nézzétek azt az árnyékot! Nem olyan, mint egy angyal?

ANGÉLA Jé, csakugyan! Minek az árnyéka?

JUDIT A lugasnak.

DÁNIEL Jaj, Mama! Azon a falon?

JUDIT Az ördög mindenre képes.

ANGÉLA Ez már olyan, mint egy abszurd dráma.

JÓZSEF *(Dánielhez)* Mi a csudával töltötted az időt annyi ideig?

DÁNIEL Észtil tanultam. Nálam maradt néhány ész regény...

JÓZSEF Ilyen optimista vagy?

DÁNIEL ...és írtam egy csomó verset is.

ANGÉLA Mondd el az egyiket!

DÁNIEL A nővér. *(Angélahoz)* Érdekel? Kórházi napló.

JÓZSEF Ha nem túl hosszú, méltányosak leszünk.

DÁNIEL Az öreg beszart, és mindenét összekente:

Paplant, párnát, papucsot, pizzamát.

„Még a pofám is szaros lett” – panaszkolta

roskatag hangon, mintha pofontól tartana.

„Már alliterálni tetszik?” – érdeklődött a nővér.

...

Éjjel keveset aludtunk.

A májrakos férfi éjféltajt fölkelt, és a komputerek túlvilági hangján apját hívogatta az ágyak között.

„A-pa, a-pa – utánozta a nővér –, a jó

cukor is aluszik:

...

A terasz falán elmosódott írás:

„Itt volt Hilbert Vilmos

színházi szabó

1910-ben.”

A párkányon lármás verebek.

„Hess, madár!” – mondta a nővér.

JUDIT Nem ismerős neked ez a versszak?

„Szundít a lapda, meg a síp,

az erdő, a kirándulás,

a jó cukor is aluszik –

aludj el szépen, kis Balázs.”

DÁNIEL Jaj, Mama, hogyan ismerném.

József Attila Altatója. De ez a nővér szereti a költészetet, s mutatni akarja, hogy ő nemcsak egy egyszerű nővér. Azért idézi.

JUDIT Na és a „Hess, madár!”? Arany

János Vörös Rébék című versében ezt egy varjúnak mondják.

Varjú a halálmadár, nem a verebek. Ezt te nem tudod, vagy a nővér?

DÁNIEL Mamácska, mamácska! Azt

akarom vele mondani, hogy a halál kisszerűbb lett. Láttad a

klórmésszel leöntött hullákat? Ez nem az a dicsó halál, a harc mezején, amire Petőfi Sándor vágyott. Valami hasonló történik a kórházakban is. A betegekkel. Elvesztik a nevüket, egyeske, ketteske lesz belőlük, egymásról is csak annyit tudnak, hogy az „öreg” vagy „a májrákos férfi”. Összecserélhetőek. Csak Hilbert Vilmos úr nevét ismerjük, a falról. Csak a falon lehet valaki. Lehet, hogy egyszer majd tele lesznek a városok falfirkával. Persze az öröklét utáni vágy is benne van ezekben a jelekben. Nemcsak az egyiptomi piramisok készültek az öröklétnek, hanem a piramisokba vésett nevek is, amelyeket Napóleon katonái és a turisták hagytak maguk után.

JUDIT Aki hisz a feltámadásban, annak nem kell jelet hagynia.

ANGÉLA Az a versbéli nővér a valóságban is létezik?

DÁNIEL A nővér én vagyok. És az öreg is. Meg akartam magam örökíteni.

JÓZSEF Dániel barátunk posztmodern verset írt. Egy elő-posztmodernet.

JUDIT Drága József, nem lehet valami egyszerre elő és utó. Vagy posztmodern vagy premodern.

DÁNIEL Jaj, Mama! A posztmodern lehet stílusirányzat is.

JUDIT Hát, ha te a jövőbe látsz!

ANGÉLA Mi az, hogy a számíterek túlvilági hangja? Egyáltalán mi az, hogy komputer?

DÁNIEL Elektronikus számítógép. Automatikusan, mechanikusan mozgó alkatrészek nélkül végzi a számítási műveleteket. Az egyik külföldi adó bementa, hogy a világ első komputerét idén fogják lebontani, vagy már le is bontották. Akkora volt, hogy elhelyezéséhez harminc méter hosszú teremre volt szük-

ség. Tíz évig működött. Azt mondják, a számítógépek egyszer még beszélni is fognak. (az órájára néz)

ANGÉLA Vártok valakit?

DÁNIEL Ki az ördögöt várnánk? Csak a külföldi híreket akarom meghallgatni. Jönnek befelé a szovjet csapatok.

JUDIT Jaj, istenem! Mit csináljunk?

DÁNIEL Hozzál egy kis szőlőt!

Judit feláll, megszólal az ajtócsengő, három rövid és egy hosszabb csengetés (Beethoven V. Szimfóniájának első négy hangja, az ún. sors-motívum), mindenki megmered.

Ki a fene lehet az?

JUDIT Ne nyisd ki az ajtót!

Újabb csengetés: három rövid és egy hosszú. Sötét.

Tizenkettedik jelenet

Ugyanaz a szoba, mint a második és a negyedik jelenetben, Máriának lakásán, 1956. november 4-én, vasárnap délelőtt, miután megindult a szovjet csapatok általános támadása. Távoli ágyúdörgés, gépfegyverropogás. Mária és Zsuzsa fotelben ülve hallgatja a rádiót.

RÁDIÓ „Figyelem!... A magyar kormány kéri a szovjet hadsereg tisztjeit és katonáit, hogy ne lőjenek! Kerüljük el a vérontást! Az oroszok a barátaink, és a jövőben is a barátaink maradnak!”

MÁRIA Borzasztó! Angéla meg ott van a felkelők között. Istenem, csak baja ne essék! (lekapcsolja a rádiót)

ZSUZSA József mindent megtesz, hogy visszahozza.

MÁRIA (kinéz az ablakon) Hogy hozná vissza? Hiszen lőnek...

Csengetnek.

Jézus Mária! A ruszrik!

ZSUZSA Neked mindjárt a legrosszszabbra kell gondolnod! A kéményseprő is lehet.

MÁRIA Biztosan Angéláért jöttek. Bújj gyorsan a szekrénybe!

ZSUZSA Nem én vagyok Angéla.

MÁRIA Tudod, mit műveltek a háborúban? Még az öregasszonyokat is...

ZSUZSA Egyedül akarod őket fogadni?

MÁRIA Ne szemtelenkedj! Erre most nincs idő! Bújj a szekrénybe!

Hosszabb csengetés. Zsuzsa elhelyezkedik a szekrényben. Mária az 1. ajtón ki. Zsuzsa kikászálódik a szekrényből, a 3. ajtón ki a fürdőszobába, bevágja az ajtót. A családi kép leesik a falról. József (a gitárjával) és Mária be az 1. ajtón.

MÁRIA Azt hittük, hogy Angéláért jöttek. Zsuzsát gyorsan beküldtem a szekrénybe, nehogy őt vigyék el helyette! *(hangosan a szekrény felé)* Zsuzsa, előjöhetsz...

Csend.

(emeltebb hangon) Nem hallod? *(Józsefhez)* Bányászd ki, légy szíves!

József az ágyra teszi a gitárt, a szekrényhez megy, bekopog, aztán kinyitja az ajtót...

JÓZSEF *(Máriához)* Viccelsz?

MÁRIA Nincs ott? Hova tűnt ez a taknyos?

ZSUZSA *(a 3. ajtón be)* Itt vagyok, asszonyanyám. Muszáj volt pipilnem. Nem akartam a szekrényben. *(Józsefhez)* Angélát hol hagytad? Telefonált, és mondta, hogy találkozatok. Most hol van? *(visszateszi a családi képet)*

JÓZSEF Egyik osztálytársával van, aki nek a bátyja az a mezőgazdasági pilóta. Kimentek a gépállomásra, ahol a fiú dolgozik. Le akarnak permetezni pálinkával egy szovjet tankoszlopot, azután Molotov-koktéllal felgyújtják.

ZSUZSA Miért nem benzint locsolnak?

MÁRIA Ez a legnagyobb bajod? *(Józsefhez)* Utána kellett volna menned...

JÓZSEF Utána mentem.

MÁRIA És?

JÓZSEF Nincs semmi baja.

MÁRIA Beszélj, az isten szerelmére!

JÓZSEF Víz volt a hordókban. Szabotázs.

MÁRIA Ugye, csak hülyéskedsz?

JÓZSEF Hát persze.

MÁRIA Ilyen helyzetben! Nem vagy eszeden. Hol van?

JÓZSEF Az eszem?

MÁRIA Azt akarod, hogy fejbe üsselek? Nyögd már ki: hol van Angéla?

JÓZSEF Azt mondta, hogy még el kell mennie egy osztálytársához, aki nek pilóta a bátyja. Az apjuk abban a fogolytáborban volt, ahol...

MÁRIA *(Zsuzsához)* Megvan neked a telefonszámuk?

ZSUZSA Megvan. Mit akarsz mondani? *(íróasztalából noteszt vesz elő, fellapozza, és Máriának adja)*

MÁRIA Azt, hogy ne menjen sehova! *(az 1. ajtón ki)*

JÓZSEF Nem jött vissza a magyar delegáció. Hogy lehet egy hadügymiszter ilyen naiv!

ZSUZSA A régi királyok ezért tartottak udvari bolondot. A bolond eljárt szotta, hogy mi fog történni. „Gyere tárgyalni!” – mondta a királynak, s amikor az odament, ráfogott egy alabárdot: „Most pedig, mars, a tömlöcbe!”

JÓZSEF Ebben a pártban nem lehet csipkelődni. Olyan, mint az egyházak.

Mária, notesszel a kezében, bejön az 1. ajtón, jól bevágja, a családi kép megint leesik. Zsuzsa visszarakja a helyére.

MÁRIA Ki akartak menni a gépállomásra, de már elfoglalták a szovjetek. Kértem, hogy maradjon az osztálytársánál! Erre azt mondta, hogy bízzam rá!

Ismét csengetnek. Zsuzsa felveszi a kenyeret, és a szekrényhez megy vele.

MÁRIA Majd én kinyitom. (ki az 1. ajtón)

Zsuzsa visszaül a helyére. Mária és Dániel ugyanott be, utóbbinál két bőrönd, leteszi őket az ajtóban.

JÓZSEF Szia, Dani!

DÁNIEL Szervusztok!

ZSUZSA Szervusz! Zsuzsa vagyok. Hasonlítasz a fotódra. Csüccs le!

DÁNIEL Köszönöm. (széket vesz, leül)

MÁRIA (bejön az 1. ajtón, kezében egy tányér pogácsa, körbekínálja, majd az ágyra ül, Dánielhez) Alig ismertelek meg. Most jössz külföldről, amikor mások mennek?

DÁNIEL A Mama... A Mama...

MÁRIA Valami baj van?

DÁNIEL Igen. Nem is tudom, hogy hogyan... (egy szuszra) Anyám reggel elment templomba. Azt mondta, hogy a mise után siet haza. Közben fegyverzajt hallottam, ezért elébe mentem, hogy hazakísérjem. Az utcán valaki szembefutott velem, s rám kiáltott, hogy ne menjek arra, mert a sarkon eltaláltak valakit. Rohantam, mint az örült. Mama ott feküdt néhány háznyira az úttesten, a villamossínek között.

MÁRIA Meghalt?

DÁNIEL (nem képes igennel válaszolni) Eszembe jutott, hogy a

szomszédomnak van egy biciklikeresek utánfutója. Elkértem tőle, és feltettem rá a Mama... és futottam vele, mint egy kuli... valami csodában bíztam, pedig láttam... üveges volt a szeme... és le volt zárva az egyik... egy repesz eltalálta a nyakát... (egy szuszra) A sebészetem találkozott egy ismerős orvossal. Őt is lecsukták pár évre, de csak a harmadát ülte le. Portásnak vették vissza. Itt lakik, a szemközti házban, az emeleten. Azt mondta, szerzett egy kocsit, menjek vele Nyugatra. Mindjárt itt lesz. Van még két üres hely a kocsiban...

Odakinn cseng a telefon. Mária ki az 1. ajtón

Nem akartok velünk jönni? Még átcsúszhatunk a határon.

ZSUZSA Nem hagyhatom itt az anyámat. Ő meg úgysem hagyná itt Angélát.

DÁNIEL (Józsefhez) És te? Te sem akarsz jönni?

JÓZSEF Én sem hagyhatom itt a szüleimet... pláne értesítés nélkül.

DÁNIEL Nincs telefonjuk?

JÓZSEF Nincs. Egy kis faluban élnek... és gyerekük sincs több.

DÁNIEL Csak meg ne bánd! Ne hidd, hogy elmarad a bosszú!

JÓZSEF A helyedben én is mennék. Judit is ezt akarná. Talán ez a testamentuma.

DÁNIEL Ezt hogy érted?

JÓZSEF Neked az a jó, ha nem köt ide semmi.

Csend.

ZSUZSA (kínálja) Vigyél belőle! Hamuban sült pogácsa. Anyám leégette a másik tepsit.

Dániel zsebre vág néhányat.

MÁRIA *(be, Dánielhez)* A doktorod telefonált, hogy rajtad kívül csak egy embert tud vinni. Sok a csomag.

DÁNIEL Megkaphatnám az Angéla osztálytársának a telefonszámát?

MÁRIA Tessék, benne van a száma! *(átadja a noteszt)* Nem laknak messze. De nehogy idehívd most Angélát!

DÁNIEL *(átveszi a noteszt)* Nem hívom ide. El akarok tőle búcsúzni. *(ki az 1. ajtón)*

MÁRIA *(Zsuzsához)* Ugye nem akarja magával vinni?

ZSUZSA Nem mondta. Azt kérdezte, hogy *mi* nem akarunk-e velük tartani.

MÁRIA És mit mondtatok neki?

JÓZSEF Azt, hogy mi gyávák voltunk, nincs mitől félnünk.

MÁRIA *(kinéz az ablakon)* Üres az utca, de valahol nagyon lőnek.

ZSUZSA *(Zsuzsa mögéje megy)* Anya, nem érdeklődtél a szomszéd házban?

MÁRIA Miről beszélsz? *(kapcsol)* Ja! Kislányom, ilyen időkben ki foglalkozik ilyesmivel... illetve... várj csak... a szekrény tetején találtam egy emlékkönyvet. Most éppen aktuális. Három fiú... és ketten búcsúznak... *(kotorászik a szekrényben, előveszi a könyvet, és átadja Zsuzsának)*

ZSUZSA *(töltőtollat vesz elő, átadja Józsefnek)* Te vagy az első, írdjál bele valami szépet.

JÓZSEF Mit írjak? *(töpreng)* Idézem Petőfi Sándort? „Szörnyű idő, szörnyű idő!” 1849-ben írta, amikor bejöttek a cári csapatok, és elbukott a szabadságharc. *(Máriához)* Nem az Angéláé ez a könyv?

MÁRIA Majd kap egy másikat.

ZSUZSA *(Máriához)* Nem találtál egy papírt a szekrény tetején?

MÁRIA Volt ott több is. Kidobtam őket. Kellettek volna?

ZSUZSA Volt levél, nincs levél.

Dániel visszajön az 1. ajtón, nem csukja be.

MÁRIA Mi hír?

DÁNIEL Nem veszik fel a telefont. Lehet, hogy belövést kapott a központ. Csoda, hogy eddig működött.

Csend.

(kulcsot vesz elő) Itt hagyhatom a kulcsom? A lakáskulcs. *(átadja Máriának)* Anyám temetését elintézi a nagybátyám, majd értesít benneteket. Ha átértem, telefonálok.

JÓZSEF És ha nem tudsz átjutni?

DÁNIEL Akkor nem lesz szükségem lakásra... *(hosszú csend)* Idegtépő ez a várakozás. *(Józsefhez)* Mesélj valami érdekeselet!

JÓZSEF Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy fiú, akinek Vörös volt a családi neve. Vörös volt a haja, ezért osztálytársai elkeresztelték vörös Vörösnek. Később belépett a Pártba, s ettől fogva ő lett a vörös vörös-Vörös. Amikor kimentek a ruszki, azt mondta a munkatársainak: „Elegem van a vörösökből.” És a füle tövéig elvörösödött. Ettől kezdve úgy emlegették a háta mögött, hogy a vörös vörös-vörös-Vörös.

Zsuzsa felnevet, majd hirtelen elhallgat.

MÁRIA Inkább énekeljünk valamit búcsúzóul!

DÁNIEL Ez jó ötlet. Mit énekeljünk? *(a bőröndjéhez megy, és kiveszi a citerát)*

MÁRIA Talán Judit emlékére valamit...

JÓZSEF *(leteszi az emlékkönyvet, előveszi a gitárt)* Dániel, te vagy a...

DÁNIEL Én vagyok a micsoda? A megrendelő? A vesztes? A gyászvitéz? Na jó! Fenn a függöny, kezdődjék az előadás! *(kiszíúsan)* Kedves közönségünk! Hattyúdalestünk következik.

Énekelni kezd, a többiek követik. Dániel citerázik, József időnként rögtönöz egy-egy akkordot a gitárján.

„Ellopták szívemet, jól érzem. Aki ellopta is esmérem.

Tied vagyok, rabod vagyok Megköztözött foglyod vagyok, édesem.”

(szünet)

„Bujdosik az árva madár, egyik ágrúl másakra száll.

Hát az ilyen árva, mint én, hogy ne bujdokolna szegény.”

JÓZSEF *(Dánielhez)* Szokott késni a haverod?

DÁNIEL Hát... lehet, hogy már Szibéria felé terelgetik.

MÁRIA Hogy akartok kijutni a városból?

DÁNIEL Fogalmam sincs.

JÓZSEF Mondjátok, hogy idegenvezetők vagytok, Szuezebe kell vinnetek egy orosz csoportot. Szépen kivezetitek őket az országból, ti meg visszajöttök.

DÁNIEL Látod, erre nem is gondoltam. *(énekel)*

„Szegény legény vagyok én. Erdőn, mezőn járok én.

Krajcárom nincsen, elszakadt az ingem.

Van egy lyukas nadrágom, Folt is rajt huszonhárom.

Ég alatt hálók, jobb időkre várok.”

(szünet)
„Szól a kakas már, majd megvirrad már,

Ha az Isten nékem rendelt, enyém leszel már.

Várj, madár, várj, te csak mindig várj!

Zöld erdőben, zöld mezőben sétál egy madár.

Micsoda madár? Micsoda madár?

Kék a lába, zöld a szárnya, engem hazavár.

Várj, madár, várj, te csak mindig várj!

Ha az Isten néked rendelt, tiéd leszek már.”

Dániel leteszi a citerát, arcát két tenyerébe rejti. Hosszú csend. Megszólal az ajtócsengő: három rövid és egy hosszú csengetés.

DÁNIEL *(feláll, Zsuzsához)* Nem mehetek ennyi holmival. Órizzétek meg nekem ezt a citerát!

ZSUZSA Vigyázni fogok rá.

MÁRIA Kinyitom az ajtót. *(az 1. ajtón ki, sikolt)*

Az 1. ajtóban tépett, mocskos ruhában megjelenik Angéla. Csupa füst és korom. Úgy néz ki, mint egy kéményseprő. Fején a harckocsizók fekete sisakja, szíjánál fogva egy géppisztolyt vonszol. Lábán piros cipő.

ZSUZSA Angéla!

Angéla tesz néhány lépést, elejti a fegyvert, még egy-két lépés, és arccal előre az ágyra zuhan. A színpad elsötétül. Mária és Zsuzsa az 1. ajtón ki, Dániel és József elhelyezi az ágyon Angélát, leveszik róla a sisakot. Derengő fény. Dániel és József mozdulatlanul ül Angéla mellett. A lány lázalmában képzelődik.

JUDIT *(énekhangja a színpad vagy a nézőtér tetején elhelyezett mikrofonból)* „Meseautóban színezüst erdők során repülünk a szívünk tavaszán. Arany országút csillogó gyémántporán repülünk a mesék kocsiján. Fenn az égen az angya-

lok vigyáznak ránk, és a sors fogja tán a volánt. Csupa boldogság vár ezután rád és rám a mesék mese-szép kocsiján.”

Szünet. A következő párbeszédet is mikrofonból halljuk, visszhangosítva.

ANGÉLA Hol vagyok?

PÉTER A színpadon. Egy szépségversenyen.

ANGÉLA Mi volt ez a zene? Mintha fentről jött volna...

PÉTER Sláger a Meseautó című filmből.

ANGÉLA Miről szól a film?

PÉTER A gazdag gyáros elnyeri a gép-író lány kezét.

ANGÉLA Hogy nyeri el?

PÉTER Sofórnek álcázza magát.

ANGÉLA Ki maga?

PÉTER A Csizmás Kandúr.

ANGÉLA Te vagy az, József?

PÉTER Sajnálom, de Péternek hívnak.

ANGÉLA (töpreng) Péter?

PÉTER Péter. A Labirintus őre.

ANGÉLA Ismerős a hangja.

PÉTER Én voltam az ördög.

ANGÉLA Az ördög? Téged is elfogtak, a Labirintus őrét?

PÉTER Nem fogtak el. Beépültem kö-zétek.

ANGÉLA Értem. Zsuzsa és Mária hova lett?

PÉTER Disszidáltak. A szomszéd or-vossal.

ANGÉLA Dániel és József miért maradt itthon?

PÉTER Szerelmesek beléd.

ANGÉLA (töpreng) Ők fogják a kezem?

PÉTER Ki más?

ANGÉLA Mi ez a szag?

PÉTER A klórmész szaga.

ANGÉLA Klórmész tettek rám, de hát akkor...

PÉTER Rajtam van a klórmész.

ANGÉLA Mi történt veled?

PÉTER Hasba lóttél.

ANGÉLA Én is bekaptam egyet.

PÉTER Te túléled.

ANGÉLA Mit akarsz tőlem?

PÉTER Tudom, kik voltak a szüleid.

ANGÉLA Kik voltak?

PÉTER A szabadság és a szerelem.

Kivilágosodik a színpad, Zsuzsa és Mária be az 1. ajtón.

ZSUZSA (Dánielhez) Kinn vár az ismerősöd.

DÁNIEL (felugrik) Behívom! Nézze meg Angélat! (ki az 1. ajtón)

ANGÉLA (elhaló hangon) Zsu-zsa!

ZSUZSA (az ágyhoz megy) Itt vagyok... Itt vagyok...

ANGÉLA Visszafordultatok?

ZSUZSA Miről beszélsz?

ANGÉLA Nem mentetek el?

ZSUZSA Hová?

ANGÉLA Nyugatra.

ZSUZSA Félrebeszél. Szegény tesókám!

ANGÉLA Vegyétek le rólam a cipőt!

JÓZSEF Csizmát akarsz húzni?

ANGÉLA Persze. Pirosat.

Péter be az 1. ajtón, Dániel utána, József és Angéla egymásra mered.

MÁRIA Isten hozta, doktor úr! Könyör-gök, mentse meg a lányomat!

Elsötétül a szín, az ablakokban vörös fény, villanások, távoli fegyvermoraj.

Függöny.

Nemes Z. Mária

A birtokon belül

*betuszkolom magamat az ajtón
kígyómozgásokkal
kalapálható
ez az egész
meg lehet fogni a nőket
abban a szobában
nem lehetsz bájos
izzad
de utána nehez lesz
lesüllyed és rám néz
gumónak hívják*

A birtokon kívül

*leszűrjük a folyadékot
mert nagy szemek vannak benne
el kell jönni abból
a buliból
mert ott mindenki csomós
nem vagyok mérges
csak el szeretném mondani
ahogy néha néznek
közepes vagyok
csak nehez ahogy
utánad forgolódom*

Ennyi meg a mázsa

*attól félsz a legjobban
hogy ez is arról szól
amit ott hagytak hogy
ne tudjon kijönni*

*ilyenek vagyunk
de nem figyelek rád
le kell szorítsalak
mert így képzelted el*

*utána majd csak üldögélsz
mint egy bojler*

Még nem érkezett meg

*egyelőre nem
érkeztem el arra a pontra
ahol megszilárdul
csak táncolok a bútó
előtt
ahol mások laknak
így is jó
csak feküdjél velem
mint akit megverték
de a szemedet vedd ki
és rakd a mosdóba
a baját
fésűli
én is szeretném*

A képességeim

*ez már a súlyosság
mint a fejében
nem lesz kedveskedés
utálni foglak
a kúpok
átjöttek az ablakon
nem merek utánuk nézni
azt hiszem meghalnék akkor
csak sejtem hogy te is
bennük utazol
mint egy tojásban
a sárgák*

Szántai János
In flagranti

*Kedvesem,
tetten értelek!
Szemedben őz fut:
rettenet.
Hogy tetten is,
megértelek.*

*S e szörnyeteg,
e tetten-őr
marcangolja
lelkedet,
mint Brueghelét
a connaisseur,*

*amint, akár egy
kis kerub,
a mosdókagylón
kuporogsz –
lerúgva gátlást,
rossz sarut –,*

*s pergetsz megannyi
gyöngyszemet –
mint füzérét
a tuareg:
a kagylómélyt
levizeled.*

Ifjabb varjú

– Papának alkalmi, módosítva –

*Valaki vár az ág begyén:
az is lehet, hogy éppen én.
Hintál lassú méla lesben,
túladva már a létigén.*

*Elzúg a fenyves vontatottan.
Ó vérvihar!
Ó vércukor!
Csak látnám sorsom
nyomtatottban...*

*Pisa, por és hamu vagy mik
volnánk, üresen tátongó mozik.
A hely-szellem lustán be- s kizár:
lélek ide bálni-halni:
ó, nevermore,
ó, soba már!*

*Alattam múltam ultizik:
mostomról lerí, hogy veszít.
Hős kaján jövőm kibicel
(balotti mars szól), s köp szotyit.*

*De jaj, alant kileng az ág...
Lettem – ifjabb messi-ó! –,
sic, varjú a magosban,
ezeréves vén karón –
e sorskiáltó költemény
aligha-túl-a-közepén.*

Ébert Tibor

Bellum

(a De bello Gallicóról és a többi háborúról)

bellum bellum belli

bello bello

*(így tanultam az iskolában)
háború háborút háborúnak a
háborúnak háborúval
trójai háború
gall háború*

*(Agamemnon Achilles Caesar
Vercingetorix...)*

háborúk

*melyek ismerik egymás bizonyosságát
értelmét célját céltalanságát*

bellum bellum belli

bello bello

*(Nagy Sándor Attila Dzsingisz kán
Szulejmán Hunyadi János...)*

háborúk

*megértik egymást
testvériesülnek szinte
befejeződnek újrakezdődnek
egymást sose felejtve el
jönnek csöndben és énekszóval
csinnadrattás indulókkal*

szentbeszéddel

a történelem országútján

óriások és törpék

évődve egymással

túllicitálva egymást temetve

feltámadva

bellum bellum belli

bello bello

*százéves és harmincéves háború
vallásbáborúk*

(Austerlitz Wagram Jéna

Napóleon...)

megidézve a halhatatlanságot

egymás után egymás mögött

egymás előtt

észak és dél háborúja

A gomb

*Ha buzatba kell ma állnom,
összegombolod kabátom.
A posztó szárnyán friss tünet,
cérnából némi kis szünet.
Elfoszló, mint az a nemrég
még erős kötésű kellék,
megtartó, kettős kapcsolat,
mely hozzád fűzi sorsomat.
A cérna nem mindig erős,
tán nem a gomb a felelős.
Magamban sokszor gondolom:
kabátom újragombolom.*

Procedúra

(1)

*öltsd fel a bollófekete leplet
vedd magadra a gyász tompa színét
elvesztegettéll megint egy percet
forgasd hát szádban az ima ízét
akár tenger keserű füvein
akár negyven napra a pusztán
etted mit tettek böjt ünnepein
eléd s ezeken éltél pusztán*

(2)

*koromtól vergődő sebesült lepkék
egódba villannak mint tompa szike
ülj tort minden egyes odalett percért
a bánat most az egyellen jelige
akár a tenger keserű füvein
akár negyven napra ott kinn a pusztán
tisztulj meg magányodnak őrtüzein –
Istenre számíthatsz pusztán*

Balázs Géza

Hungaropesszimizmus

**Kommunikációs, nyelvi megjegyzések
a magyarok állítólagos borús lelkületéről**

Időről időre fölvetik, hogy a magyar pesszimista lelkületű nép. Ez tükröződik irodalmában, mindennapi kommunikációjában, sőt számos káros, pusztító szokásában. Ezzel kapcsolatban sok mítosz is született, amely nemzedékről nemzedékre száll, amelyet időnként a politikai kommunikáció is föl-fölkap.

A következőkben felsorolok néhány példát, amely a magyarok pesszimizmusát, az ún. hungaropesszimizmust hivatott indokolni.* Magam is vallom a nyelvi relativizmus (determinizmus) azon tételét, mely szerint a nyelv, különösen az anyanyelv kapcsolatban van a gondolkodással, viselkedéssel. Ennek ellenére nem látok bizonyítékot arra, hogy az egyik nép pesszimistább lenne egy másiknál. Sokkal inkább igaz az, hogy a népekre sztereotípiákat ragasztanak – s ezek a sztereotípiák olykor önálló életre kelnek.

A hungaropesszimizmussal (pesszimizisztikus világnézettel) kapcsolatban a hétköznapi kommunikációra vonatkozó korai adatokkal nem rendelkezünk, ezért az irodalomban kell nyomoznunk. Az első büntudathullám a 14. század-

ban bukkan fel Magyarországon. Ezt követi a 16. századi reformáció, amelynek büntudathullámát fölerősítette a Magyar Királyság szétesése, Magyarország három részre tagolódása, a török megszállás. A hungaropesszimizmus emblematisztikus megnyilvánulása Szkhárosi Horvát András *Az átokról* című verse 1547-ből, amelyben félelmetes szavakkal idézi meg Mózes átkait – a legsúlyosabb átokig; az idegen nép szolgaságába kerülésig (Klaniczay, 1964. 346.).

A romlás, nemzethalál, a büntudat, valamint ennek kiváltó oka a bűn, az átok motívuma azután végigkíséri a magyar irodalmat – a reformkor legnagyobb verseiben pedig valóságos nemzeti mítosszá nővi ki magát.** A magyar himnusz is büntudatával rí ki a többi nemzet himnusza közül (Hankiss, 1983. 348.).

A pesszimizisztikus mítoszok között a leginkább konkrét az ún. turáni átok. A turáni átok a széthúzást jelenti, azt, hogy két embernek sosincs egy véleménye (Karácsony, 1985. 372–373.). A turáni átok motívumát a politikai széthúzás, pártosztódás magyarázatára sokszor alkalmazzák – napjainkig

* A hungaropesszimizmus szó új lelemény. Az újságírásban bukkant fel. Pl. Magyar Hírlap, 1996. február 12. 3. „Horn Gyula miniszterelnök kijelentette, hogy itt az ideje, hogy a ‘hungaropesszimizmus’ helyett a ‘hungarorealizmus’ jellemezze a magyarokat.”, Magyar Hírlap, 1996. november 15. 13. „Mielőtt úrrá lenne rajtunk a hungaropesszimizmus, a ‘nekünk-soha-semmi-nem-megy’ szemlélet...”

** Az átok szó a magyar líra 50 klasszikusánál 464-szer fordul elő. Verstár '98. Arcanum Adatbázis

(pl. „Három magyar – négy párt”). A széthúzás eredetét honfoglalás kori átokban látja a nemzet nagy költője, Vörösmarty Mihály:

Az átok

„Férfiak!” így szólott Pannon vésziste-
ne hajdan,

„Boldog földet adok, víjjatok
érte, ha kell.”

S vittanak elszántan nagy bátor nem-
zetek érte,

S véresen a diadalt végre kivítta
magyar.

Ah de viszály maradt a népek lel-
kein: a föld

Boldoggá nem tud lenni ez átok
alatt.

Kölcsey Ferenc *Himnusza* (1823) nyolc versszakból áll, amelyből kettő a keret, hat pedig a történelemmel foglalkozik. A hat versszakból kettő a dicső korai történelmi múltat idézi, majd négy a magyarokra a saját „bűneik” miatt szakadt vészterhes történelmi helyzeteket idézi. A *Himnusz* fő gondolata tehát a bűn, a magyarok bűnei, amelyek miatt az Isten büntetést mért rájuk (tatárjárás, 150 éves török uralom, testvérharc, elveszített függetlenség). A *Himnusz*-ban előforduló „balsors” szóösszetétel ugyancsak jelképpé vált, egy „mai” szólásban is felbukkan: „Olyan vagy, mint a Himnuszban a balsors” (arra mondják, aki nagyon rosszul néz ki).

Vörösmarty Mihály másik nagy peszszimista verse a *Keserű pohár* (1843) – tulajdonképpen egy bordal, a magyarokra annyira jellemző „sírva vigadás” példája, ha az ember csalatkozik szíve választottjában, barátjában, honszeretében, ha csak gondok mardossák:

*Gondold meg és igyál:
Örökké a világ sem áll;
Eloszlik, mint a buborék,
S marad, mint volt a puszta lég.*

A hungaropesszimizmus nyilvánvalóan összekapcsolódik a magyarokra annyira jellemző passzivitással. A passzivitás, a visszahúzóds részben ázsiai jellemvonás (minek kapkodni, sietni), részben történelmi tapasztalat („Ne szólj szám, nem fáj fejem”). A passzivitás képes erejű kifejezése a magyar nyelvben a patópáloskodás. Petőfi Sándor *Pató Pál úr* című versében karikatúraszerűen rajzolja meg a tétlenkedő, semmit tenni nem akaró Pató Pált. A vers következtetése pedig általában utal a magyarokra:

*Életét így tengi által;
bár apái nékie
Mindent oly bőven hagyának,
Soha sincsen semmije.
De ez nem ő hibája;
Ő magyarnak születék,
S hazájban ősi jelszó:
„Ejh, ráérünk arra még!”*

Karácsony Sándor (1985. 51–54.) a patópáloskodás eredményének tartja a passzív ellenállást, a passzív rezisztenciát. A passzivitást a magyar csak egy rövid időre adja fel: ez a hirtelen fellobbanó, de csak rövid ideig tartó lelkesedés, a szalmaláng-effektus – amely ugyancsak a magyarok jellemvonása.

Megfigyelhető, hogy a nagy peszszimista lelki járványok, a szorongás, a bűntudat megjelenése jól köthető történelmi sorsfordulókhoz, általában veszített háborúkhöz, elnyomáshoz, szegénységhez. Különösen a következő időszakokhoz: az ország török megszállása, a mohácsi vész (1526), az 1848/1849-es szabadságharc bukása, a „második Mohács”-nak nevezett trianoni békeszerződés (1920), illetve a második világháború bukása utáni tudatos politikai bűntudatképzés („bűntudatkeltő kampányok”, Hankiss, 1983. 362.) a „bűnös”, háborús népről.

A reformkor nemzethalál-gondolata pedig kapcsolatban van Herder nevezetes előrejelzésével (*Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*, 1784–1791), mely a szláv népeknek szorgalmuk és békeszeretetük alapján fényes jövőt jósol – a magyaroknak közeli véget: „A mások közé ékelt kisszámú magyaroknak századok múltán talán majd a nyelvét sem lehet fölfedezni” (idézi Kolozsvári, 1979. 143.). A magyarok közeli pusztulásáról szóló komor jóslata a reformkortól kezdve nagy hatással van a magyarságra. De ez a jóslat indította, illetve erősítette fel a mindmáig legsikeresebb nyelvi modernizációt, a közel száz évig tartó nyelvújítást is.

Karácsony Sándor (1985. 373.) a turáni átokban a belső széthúzás mellett az idegen tiszteletét, sőt imádatát is felfedezni véli. Az idegenimádatot (idegenmajmolást) olyan nyelvi jelenségben is fölfedezhetjük, mint az idegen szavak kedvelése. Persze ez a 19. században elsősorban a német, ma pedig az angol szavakra vonatkozik. Az orosz szavakat a magyar mentalitás sohasem kedvelte, nem fogadta be.

A kilencvenes évek politikai szlogenjei között is találunk ilyen pesszimiztikus állításokat, mint: „Nem látjuk az alagút végét”, „Még nem értünk a gödör aljára”.

A történelem, az irodalom, a politika tehát erőteljesen táplálta és táplálja a pesszimizmust, amelynek legteljesebb, leginkább elvont sűrítményét Ady Endre *Négy-öt magyar összehajol* című versében találjuk:

*Itt valahol, ott valahol,
Esett, szép, szomorú fejekkel
Négy-öt magyar összehajol
S kicsordul gúnyos fájdalomból
Egy ifjú-ösi könny, magyar könny:
Miért is?*

*És utána, mint a zápor,
Jön a többi könny:
Miért is, miért is, miért is?
S nincs vége könnynek és miértnek.
Fölöttük hahota köszön,
Hahotája, akik nem értnek
S akik sohase kérdik s kérdték:
Miért is?*

*És csöpög a könny:
Miért is, miért is, miért is?
És hömpölyög fönt a hahota,
Hogy soha, soha, soha.*

*Ennyi búsulással fényesen
Nyílnék meg az Ég,
Ahol csak Ég és okos üdvösség van.
S itt nem elég.
Itt nem kell, csak a könny
S itt valahol, ott valahol,
Esett, szép, szomorú fejekkel
Négy-öt magyar összehajol.
Miért is, miért is, miért is?*

A miértek egyelőre homályba vesznek, de korszakonként leegyszerűsített, sztereotip magyarázatul szolgál a hungaropesszimizmus. Közéleti személyiségek számos elterjedt „rossz” magyar szokás gyökerét ebben vélik fölfedezni. Eszerint a pesszimiztikus (mélabús) hangulat szorongáshoz, depresszióhoz vezet, amely kedvez az életmódrontó tevékenységeknek. Különösen három következményt magyaráznak ezzel: ezért magas Magyarországon az öngyilkosságok száma, ezért vezet az ország az alkoholistastatisztikákban, ezért fogy a népesség. De mint minden statisztika, ez is csak részizgazság, és csak publicisztikus kijelentésre, esetleg mítoszképzésre alkalmas. Összehasonlító vizsgálatok megállapították, hogy Magyarországon csak bizonyos időszakban és helyen volt kiemelkedő, rangelső az öngyilkosság – más időszakokban más orszá-

gok jártak az élen (pl. Kopp-Skrabiski hozzászólása: Solymosi, 2000. 40.).

A magyarságot hosszú évtizedek óta öngyilkosságra hajlamos népek tartják. Az 1990-es évek visszaesése után ismét emelkedik az önpusztító hajlam. Hogy az öngyilkosságnak talán mégis van nemzethez való kötöttsége, jelzi, hogy Romániában három, magyarok által sűrűn lakott megyében (Hargita, Kovászna, Brassó) a magyarok között több az öngyilkos. Egyes adatok szerint Los Angelesben arányában sokkal több magyar lesz öngyilkos, mint mexikói, koreai vagy éppen született amerikai. Amikor Magyarország vezette az öngyilkossági statisztikákat, a kutatók felfigyeltek arra, hogy a világviszonylatban is kimagasló nagyszámú dél-alföldi öngyilkosságok láncja nem szakadt meg a trianoni határvonalnál, hanem a Szeged környéki, szinte tömeges méreteket öltő önpusztítás az észak-bácskai területre is áterjedt (Szentesi Zöld, 2002.). Ezek az adatok azt látszanak alátámasztani, hogy történeti, sőt nemzetkarakterológiai jegyek is felbukkannak e jelenség tárgyalásában.

Ugyancsak igaz ez a szesz-ital-fogyasztásra. Volt időszak, hogy töményesz-fogyasztásban a magyarság élen járt (Balázs, 1998. 145.), de ez már ma nem igaz.

A bor és a pálinka ivására számos buzdító szólás él a magyar nyelvben: pl. Igyunk, hogy pirosodjunk!, Pálinkás jó reggelt!, A pálinka adja az erőt, illetve egy vándornóta:

*Igyunk egy kis pálinkát
Lemossa az út porát
Igyunk egy kis kadarkát
Lemossa a pálinkát!*

Ráadásul a képet árnyalhatja az is, hogy a tömény szesznek lehet egészségmegőrző hatása is.

A 19. század végén egyes területeken megindult, majd a 20. században terjedni kezdődő „egykezés” (csak egy gyermek vállalása) újjólag a nemzet-halál gondolatát festette a magyarság elé. A népi írók mozgalmától Fekete Gyuláig (és politikusokig) sokakat idézhetnénk. (Pl. „a világ letragikusabban elvénülő társadalmában a pesszimizmus hiteles életérzésnek tekinthető” Fekete Gyula hozzászólása, Solymosi, 2000. 19.). A valóban megragadható népességfogyást a 20. század harmincas éveiben a birtokviszonyokkal (ne aprózódjék tovább a birtok), a század végén a családok nem kellő támogatásával, a lakáshelyzet megoldatlanságával, sőt a lakások négyzetméter-számának alacsony voltával magyarálták. Megrázó tény, hogy a magyarországi lakosság évenként egy kisebb város népességével fogy, s 2001-ben a 10 milliós lélektani határ alá esett. De az is tény, hogy a népességfogyás sok más jómódú, fejlett európai országban is számottevő. Aligha lehet csak néhány okra, összetevőre visszavezetni.

A magyar sajátosságok között sokszor emlegetik a csúf beszédet, a vaskos káromkodásokat. Szerintem itt is inkább sztereotípiáról van szó, mert valódi összehasonlító vizsgálatokat még nem végeztek. Ám érdekes, hogy a káromkodásban is sokan történeti okokat vélnek fölfedezni: a magyarok a töröktől tanulták a káromkodást, illetve a 150 éves török uralom alatt a folytonos katonáskodás durvította el az embereket (Györffy, 1983. 449.).

Az Ady által jelzett, nem tudható „miért”-re tehát többféle válasz érkezett: eddig főként történelmi eseményekből, kulturális-politikai-gazdasági hatásokból magyarálták a hungaropesszimizmus jelenségét. Egyes kulturális antropológusok mélyebbre mennek, s a magyar nyelvből, illetve kommunikáció-

ból keresik az okokat – abból kiindulva, hogy a nyelv a kultúra reprezentációja. Először a panaszkodó viselkedésnek, kommunikációnak nevezett, a külföldieknek hamar feltűnő jelenségre figyeltek föl. Eszerint a magyarok mint ha állandóan panaszkodnának. Már a hétköznapi „hogy vagy?” udvariassági fordulatra is többnyire keserű választ adnak: „Mevagyok valahogy”, „Kösz, jól”. Vicc is született ebből: „Kifejtenéd?” – „Nem jól” (Balázs, 2001). További pesszimiztikus vagy legalábbis nem vidámságot és örömet mutató válaszok a „Hogy vagy?” kérdésre: Hát hogy élünk, ha meghalunk?, Holtig csak megélünk valahogy, Megvagyok, mint a gyalogpaszuly karó nélkül, Mint szegény ember a gazdag városban, Mint aki egy lóval szánt, Virágjában, mint a rohadt tők, Összevissza, mint zab a zsákban.

Buda Béla (1996. 10.) ezt írja: „A magyar kultúrában nem szabad pozitív eseményről beszélni..., mindig panaszkodni kell, nehogy a sors megirigyelje tőlünk, amink van vagy aminek örülhetnénk. Jellegzetes kommunikációs algoritmus annak a megbeszélése, hogy kinek megy rosszabbul, ki keres a legkevesebbet, kinek nagyobbak az anyagi terhei, kinek bizonytalanabb a jövője...”

Egy érdekes vizsgálat szerint a magyar nyelvben kódolva van a tagadás. Dante *Isteni színjáték*ának különféle fordításait vizsgálták meg, s kiderült, hogy a magyar fordításban van a legtöbb tagadó forma. Tény, hogy a magyar nyelvben létezik a kettős, sőt hármas tagadás (Senki ne tudja meg, Soha senki ne tudja meg). A kutatás elvégzője halvány célzást tesz arra, hogy ez a kommunikációba rejtett tagadás lehet a magyarázata a cselekvésbeli tagadásnak is, hiszen az öngyilkossági krízisben lévők beszédmintájában általában uralkodnak a tagadásra vo-

natkozó grammatikai, szemantikai és pragmatikai kritériumok (Kézdi, 1987. 87.), végül pedig kimondja: „minél 'tagadóbb' egy nyelv, úgy nő a valószínűsége annak, hogy az elmúlás és megszűnés világnézetét hordozza magában... Ha ez így van, akkor továbbjutottunk az öngyilkossággal kapcsolatos sajátos magyar circulus vitiosus megértésében” (Kézdi, 1987. 89.).

Kézdi egy későbbi kutatásában már öngyilkossági krízisben lévők beszédmintáit vetette össze egy kontrollcsoportéval. Megállapította, hogy a kríziscsoport tagjainak beszédében a tagadásra vonatkozó grammatikai, szemantikai és szöveg jellegű kritériumok előfordulása uralta a megnyilatkozásokat. Az eredmények szabályszerűségeket mutattak fel az öngyilkossági közlemények nyelvtani értelemben vett tagadó jellegében. „Magyar nyelven nem lehet nem tagadni, ha öngyilkosságról van szó. (...) Nyelvünkben reprezentált kultúránk a tagadást preferálja, amely annak a történelmi helyzetnek és tendenciának tudatosítási törekvése, hogy a valóság (a létezés) nem felel meg a lehetőségeknek (a lényeknek)... Az egyes ember számára – aki ezt a kultúrát sajátította el – a »meghívott halál« a szorongás megszüntetésének természetes, a kultúrából következő... [módja]. Széchenyi István írta öngyilkossága előtt: »Inkább meghalok magyarul, mint másképp éljek.«” (Kézdi, 1994. 181, 183.).

Talán ezen alapul a nyelvi megnevezéseknek tulajdonított hatás is. A magyar nyelvben az állapotos asszonyra a legelterjedtebb megnevezés negatív értéket tükröz: terhes (terhe van). A kevésbé elterjedt szinonimák viszont pozitív értéket jelentenek: várandós (vár valamit), áldott állapotban van. Sokan azt föltételezik, hogy a terhesség (várandósság) „teher” volta miatt vállalnak

egy ideje Magyarországon kevesebb gyereket. Nyelvtudományi szempontból az efféle okoskodást nem támaszthatjuk alá (Balázs, 2000. 69–70.).

Látható, hogy a magyar mentaltörténetben a pesszimizmus igen gyakran előforduló, meghatározó jegy. A Magyar Tudomány című folyóiratban 2000-ben Solymosi Frigyes akadémikus körkérdést intézett magyar értelmiségiekhez a pesszimizmus kapcsán. Ebben a különböző szakterületen dolgozó tudósok többsége a romantikus nemzettudat mitológiájába illeszti a hungaropesszimizmust mint általában a nemzeti jellem, a néplélek nehezen körvonalazható jelenségét, de jó alkalmat találnak arra is, hogy valódi társadalmi problémákról beszéljenek a szorongástól az egészségügyön át a boldogtalan gyermekekig (Solymosi, 2000). Jó, hogy a magyar irodalomban megszokott „mégis-morálként” itt is megjelenik, ha csak jelzésszerűen is, az optimizmus. Keszthelyi Lajos Bay Zoltán könyvének címét hozza fel példaként: *Az élet erősebb*. A könyvet akkor írta, amikor hazájának elhagyására kényszerült (Solymosi, 2000. 29.).

Ahogy említettem, a hungaropesszimizmus szót először az 1990-es évekből adatoltam. Jellemző, hogy nem magyar szó. Aki először hallja, még mosolyog is a szokatlanságán. A jelenség azonban – különféle neven – több mint ötszáz éve létezik. A szociálpszichológusok említik az önbeteljesítő jóslat jelenségét. Tehát, ha valamiről sokat beszélünk, akkor az valósággá válik, válhat. Bankcsődök kapcsán kimutatták ezt a jelenséget. Mielőtt a misztikum világába tévednénk, szögezzük le: a magyar köztudatban, művelődéstörténetben a hungaropesszimizmus létezik – de ez nem szolgálhat egyszerű magyarázatként jellemző társadalmi szokásokra, problémákra.

Herczegh Géza (Solymosi 2000. 23.) írja: „a pesszimizmus (vagy az optimizmus) nem egyszerűen van, hanem többnyire csinálják és a létezését azok állítják, akik egyúttal csinálják”.

A lehetőség tehát bennünk van. Ezt a politikában és a gazdaságban már kezdik felismerni.

Irodalom:

- Balázs Géza, 2001. *A társadalmi kommunikáció zavarai*. (Megj. alatt)
- Balázs Géza, 1998. *A magyar pálinka*. Aula, Budapest
- Balázs Géza, 2000. *Panaszok a média szóhasználatá ellen*. 65–74. In: *Médianorma. A nyilvános megszólalás esztétikája*. Magyar Rádió, Budapest
- Buda Béla, 1996. *Sémák, algoritmusok és sajátos szabályozó gesztusok a magyar személyközi kommunikációban*. 5–15. In: Lipták Ildikó szerk.: *Ahogyan I*. Marczibányi Téri Művelődési Központ, Budapest
- Györffy István, 1983. *A káromkodás*. 448–452. In: *Alföldi népélet*. Gondolat, Budapest
- Haniss Elemér, 1983. *Társadalmi csapdák – Diagnózisok*. Magvető, Budapest (második kiadás)
- Karácsony Sándor, 1985. *A magyar észjárás*. Magvető, Budapest
- Kézdí Balázs, 1987. *A tagadás igenlése*. Kortárs, 1987/10 (XXXI.) 81–92.
- Kézdí Balázs, 1994. *Önpusztítás és lelki egészség*. 174–183. In: Münnich Iván és Moksony Ferenc összeáll.: *Devianciák Magyarországon*. Közélet Kiadó, Budapest.
- Klanczay Tibor szerk., 1964. *A magyar irodalom története. I*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Kolozsvári Grandpierre Emil, 1979. *Herder árnyékában*. Magvető, Budapest
- Solymosi Figyes (körkérdés, válaszok), 2000. *Lehorgasztott fejjel? A magyar pesszimizmusról*. Magyar Tudomány 2000/1. 3–67.
- Szentesi Zöld László, 2002. *Önpusztító népek*. Magyar Nemzet, november 30. 29.

Jordan RUSZKOV

Éjszakai neszek

*Megszótte a fáradtság megint
az álom szálaít,
de elszakadt az egyik, el, s mind
kiszállt a szál ma itt.*

*Támad álomvert gondolatom:
– Békétlenek, hova?
– Jaj, bős szél cibál minket nagyon.
A cellát tétova...*

*A szél! Tátorjánként zúg már, jaj,
sziszeg be, imposztor,
ki lopva, de enybet is talál
fel ágyamba, posztol.*

*E búvőssége a bús éjnek
élezi hallásom.
És neszek – váratlan vendégek –
ütnek rajtam, fázom.*

*Valaki künn, a szabadban ott,
hallom, megy csak, dalol.
Hogyan gondolná, hogy egy rabot
szívesít valahol.*

*Vonat füttyent messze, fut, száll a
sorsok soka vele,
szalad, hogy állomást találna,
mint én, vagy tán fele-*

*sors, félbetört élet, nem sikeres
is fut e vonaton,
s hogy egy legyen újra, engem keres,
egy, egész, szabadon.*

— — — — —

*Neszek riogatnak az éjben.
Félek tőlük, érzem.
Belém vágnak, mint a kés mélyen
a kérges kenyérbe.*

Joszif Petrov

Levelezőlap

Lányomnak

*Én gyönyörű Zvezdomírám,
könnycsepp-sebzett kislányom,
bánatodban, jaj, ne sírjál,
szíved is, tudom, fáj, nyom.*

*Idegenek ha valahol
rád néha célzást vetnek,
apád hogy börtönben lakol,
mint vad lator, eretnek,*

*lányom, te ne szégyenkezzél,
apád ne fedd, vádoljad,
szemed dacot óvjon, ezért
utadat szótlán rójad!*

*Sötétbe vetettek, de rég,
rab vagyok én, gyermekem,
de nem, mert bandita lennék,
tolvaj, rabló, híveken*

*élő, áruló, gaz egyén,
a nép ellensége se,
hanem mert író vagyok én –
a némák énekese!*

Szondi György fordításai

Jordan Ruszkov bolgár költő 1926-ban született. 1989 után jelenhettek csak meg verseskönyvei (eddig négy), korábban gyermekversköltőnek ismerték. Az *Éjszakai neszeket* 1959-ben írta a szófiai központi börtönben, ahol a magyar forradalomnak szentelt versei miatt kirótt öt éves büntetését töltötte. Meghurcoltatásának dokumentumait kötetben adta közre.

Joszif Petrov (1909–2004) tizenkét verseskötete közül az első 1939-ben, az utolsó 1999-ben jelent meg. 1956. november 5-én (sokadmagával) elhurcolták, ítélet nélkül raboskodott a dunai Perszin-szigeten, 1959-ben szabadult. Verseit nem ír(-hat)ta le, később a versben szereplő lányának diktálta le.

Jan-Magnus Bruheim

Balerina

Néked táncolok. S hallgatok.

Hallgatást táncolok.

Érted-e, amit mondok?

Érted-e, hogy sorsom a hívás?

A földön minden

hallgató népnek,

*hogy ne vesszenek el – teljesen némán –
a sötétben.*

Néked táncolok. Szívnek,

amely holnapba vágyik.

Léleknek, amit katakombák

kényszere kínoz.

A férfinak az akasztófán.

A szülő nőnek.

A fehér pelenkák közt fekvő

hajnalszemű gyerekek.

Táncolok az anyamellet

kutatva keresgélő

gyerekujjainak.

Táncolok, táncolok.

Beszélni nem tudok,

s te nem akarsz hallani,

nem akarsz érteni.

Mert gyilkos szájaktól,

bazugságtól és árulástól

lettek szennyessé a szavak.

A bemocskolt szavak

bóbérrubákat hordanak.

Szólani nem tudok,

mert az igazság hallgat –

nézzed hát jeleim

és kövesd nyomomat.

Én táncolok csak...

*A csillagoktól sziporkázó
téli éjjelnek.
A kezüknél egybeláncoltan
masírozó foglyoknak.
Kezeknek, teremtve arra,
hogy tegyenek-vegyenek.
Néma sikoltások most...
Táncolok, hogy a láncot
megoldjam. Táncolom
az álmot: élni kell – élni!*

*Táncolok azoknak, kik ébeznek, fáznak,
kik fáradtak és letörtek,
kiket megöltek, megsebesítettek,
kiket a fogságban kínoztak,
kimerülten megállok a színen,
reszketve – szótlán,
szívem emlékező ábitatával.
Esküszöm a hóhér arcok ellen
s hogy a börtön sötétségében
remény tüze lobogjon a rabokban,
hogy szívükben tudják: bitórlás
a jogtalanul szerzett hatalom.*

*Egy hajnalon meg nem törten
zúzzák majd széjjel véres
rabkötelékeiket!
Testvéreimnek táncolok az éjben –
hazámnak és az égnek.*

Jan-Magnus Bruheim (1914–1988), norvég költő. Első kötetét 1941-ben adta ki, amelyet azóta újabb tíz követett. Gyermekek számára írott könyvei is jelentős sikert arattak. Munkásságát a rangos Dobloug-díjjal tüntették ki 1963-ban.

Grete Bendix (1903–1975) dán költőnő. Első kötete 1949-ben jelent meg. Sokat publikált újságíróként is a legjelentősebb dán napilapban, a Politiken-ben.

Grete Bendix
 Itt senki se vérzik

*Villák közt csöndes út ez
 aranyló ablakokkal –
 apró, kis otthonok,
 hol lámpa tükröződik
 a sövénylevelek közt.
 Messze, messze
 a zajos esti utca.
 Messze, messze
 a szűkölő kutya.*

*S közel, ó, mily közel,
 itt, itt
 nevet egy gyermek.
 Tenyéryi hely a földön,
 hol nem történik semmi.*

*Senki se vérzik itt,
 itt senki se sikolt.
 Csak aggodalmam gyorsítja fel a léptem
 a novemberéj apró zajaiban,
 a föld s a nedves almák s a néma nyírfák illatában,
 itt, itt.*

*A város fényei által
 lággyá vált levegőbe
 egy szót dübörög a szívem:
 háború. Háború.
 De senki se sikolt még.*

*Szívem!
 Te gyáva szív, te! Te ennyira tehetetlen!
 Meg kellene hasadnod...*

*El kellene vérezned.
 Meg kellene repedned.
 Szét kellene robbannod, mint csillagnak,
 és lehullnod,
 enyhületet hozón, mint permetező eső
 azokra,
 akik sikoltoznak a messzeségben.*

(1956 őszén)

Ingemar Gustafson
1956. november 4.

Ó ez a szétfolyó arc

*A megadó harapás ráng még
Hirtelen tört a hideg is rá
helyet át a biánynak*

*Sebvar a sisakja
Reflexekben
még egyre beszél*

*A halál kölcsönzi ugrását
A halálnak nincsen évadja
„Szólj, Lázár, alszol?”*

*Az arc a kerécsapásban
mely többé sose forr egybe
A gránátok is ráncosokká váltak*

*Kiált száj nélkül is
az úrön át az úrön át
amelytől megfosztották*

*Ó ez a szétfolyó arc
Ó ez az áramló kiáltás!*

Sulyok Vince fordításai

Ingemar Gustafson svéd költő, műfordító és történész 1928-ban született. Szürrealista verseivel az ötvenes évektől jelentkezett.

Pótolható hiány

Benke László lírája az alanyi líra tiszta, hiteles példája, mércéje. Ha róla beszélek, eleve távol tartom magam a kritikusi számot vetés, a recenzensi latolgatás, netán helykijelölés szokásától.

Annyit engedek meg magamnak, hogy valóban mérceértékűnek tartom. Szememben ez egy szeretni való lírai világ.

Veszteség címmel válogatott verseket adott ki, majdnem kétszáz verset. Olyan műveket, melyek mindegyike nagyon belülről, érzékenyen, mégis az evidenciák (a nyilvánvalóságok) nyugalmával és magabiztosságával szólít meg bennünket. Ennek titka (nincsen itt titok!), oka az életismeret, a megélt élmények önbizalmat adó, jó megítélése. Valami eredendően csendes, csendességével lefegyverző és össze nem tevészhetően magyar szemlélet.

Paraszti környezetben eltöltött gyermekkorából ered, s mindmáig ebből táplálkozik ez a mondanivaló, mely mind anyagában (tehát: hogy miről szól), mind pedig mesteri eszközhasználatában végsőkéig summázott versalkotás.

Verseit régóta szeretem, s a mostani kötetet végigolvasva egyrészt az ismert, másrészt a korábbi kötetekből kimaradt (szóval kicenzúrázott, szében szólva „kilektorált”, „kiszerveztett”) versek harmonikus egymásba épülését láthatom. Nem kell hozzá túl eredeti humor, hogy azt mondja az ember – valószínűleg így lett volna jó egy-egy versciklus annak idején is, még az „ó-években”. Persze azt, hogy „*Csordítok nyírvizet...*”, kezdettől egy teljes nyíltsággal és tisztasággal mondott bemutatkozás „névjegyének” érezhettem, s most eltűnődöm rajta,

hogy a „nagyfejsze hüppög vállamon” sorral zárul. Mélyértelműsége talán mára világosodott meg.

Van néhány hozzám igen közel álló verse Benke Lacinak. *A Hazatérés*, *a Szekér harangszóban* és *a Hazafelé* címűek. Talán azért, mert ezekkel az élményekkel gyerekkorom is összeköt. (A vasutas fiát, aki el is különül a falu társadalmától, de azért otthon is érzi magát benne.) Azt, hogy a világegyetem, a mindenségélmény egy szénásszekéren hanyatt fekvő táru ki igazán, no jó, ne higgye el nekem, aki nem élte át ezt. Még megteheti.

Verseinek másik erős vonulata, amit a *Kis magyar csillag* – egy elvált szülők magára maradt kisgyermeké – jelez számomra. Benke László többszörösen megélt, hogy a városba kerülő ember, a családot alapító tisztesség megcsalatik, érdemei ellenére devalválódik, az idő elrágja, felemészti. Az, amit a *Törvénytelen halottaim* Ratkó Józseffe az üvöltő kín hangján írt meg, hogy pusztul a nép, azt Benke László a „csendlíra” lélekmarkoló erejével mondja el most – pusztulunk, fogyunk. E vers köré a városi munkás-proletár, napi bérből élő ember megrázó erejű helyzettudósításai épülnek. Legszebb köztük talán *Az én otthonom*. József Attila-i! S más, ide tartozó versei, melyek kifejezetten a József Attila-i nagyversek szociológiai-sorsi és esztétikai hiteles megélését bizonyítják. *A jövő nyomorterepén* talán a legfájdóbb példa.

Ám azért ebből a „megérlelt csendből” fakadt hiteles alanyi költészetből (az olvasó nevető egyetértését kiváltó módon) villannak ki, „dörren-

nek" elő minden köntörfalazás nélkül elhangzó káromkodások is néha, mint amikor valóban oda küldi a politikusokat, ahová a munkásember szokta – keresetlen egyszerűséggel. (Nyilván ezek a versek maradtak ki korábban. Mostani közlésük igen nagy előnyére válik a kötetnek.)

Ez a kötet – egyik nagy érdeme – úgy szól a fiatalabbakhoz, „a történelmi félmúltból kimaradottakhoz” (szerecséjükre maradtak ki), hogy világosan, igazmondóan kapják a lényegét a napjainkra már a hatodik ikszben járó költő sorsának, egy – statisztikailag is – jellemző sorsnak.

Sokágú, sokgyökerű ez a sors, Móricz- és Móra-gyermekhősök, Kosz-

tolányi-érzékenység (bár Kosztolányi „színesebb”), feltétlenül József Attila-i faluismeret, -szeretet és városi sors, az általánosítás-látvány képessége... nem maradhat ki jellemzésekör. No és Arany János.

Az *Este* című nagyverse – érzelmi összefoglaló, amely *A kihalt játszótér* (nincsenek gyerekek!), a szociológiai közösségélmény, a család melege világát bontja ki örök érvényűen.

Benke László versei melegítik az ember szívét ebben a nagyon hideg korban.

Koncsek József

Benke László: *Veszteség* (Válogatott versek). Orpheusz-Hét Krajcár, Budapest, 2005

Egyéni mitológia

Kovács László kiállítása az egri Templom Galériában

Jelképeinek felsorakoztatásában többszörös metafora ez a kiállítás. Mondhatni hasonlatok egész rendszere, mely egyetlen allegóriát képez. Mint ahogy az életünk is az, a kezdet és a vég örök allegóriája, szellemi dimenziókkal, testi és lelki átváltozásokkal – ha valaki éppenséggel így akarja látni ezt. S ez a valaki lehet egy értelmező, támadhat a közönség soraiból, de előfordulhat az is, hogy maga az alkotó tekinti önmagát, élete folyását annak, azaz példázatszerű allegóriának, s ezért erkölcsi eszméinek, fontosnak ítélt elvont fogalmainak, érzelmeinek egymásba fonódó esztétikai formát, érzékelhető képszerűséget keres – még ha kissé absztrakt módon is.

Most átmenetileg bizonyára egy valamikor felszentelt templomban tartózkodunk: Isten imádásának, az ó- és újszövetségi szent szövegek olvasásának és értelmezésének, az Eucharisztia tiszteletében jelen lévő Krisztus titokzatos testének egykor volt liturgikus terében, ami most kiállítóhely. De ez a deszakralizált tér még így is óhatatlanul visszasugároz valami szentséges hangulatot ezekre a képekre. Például arra figyelmeztet bennünket, hogy belássuk: „Az ateizmus tulajdonképpen betegség. Az absztrakt élet betegsége.”¹ – ahogy Hamvas Bélánál olvashatjuk egy helyütt. Mert „ennek a vallásnak három dogmája van: lélek nincs – az ember állat – a halál megsemmisülés.”²

Kovács László itt látható egyéni mitológiája mintha élő cáfolata kívánna lenni ennek a tévhitnek. Hiszen az olyan jelképei, mint az ág-, a vessző- vagy

¹ Hamvas Béla: *A bor filozófiája*. Életünk Könyvek, 1989, 161. o.

² Im.: 116. o.

indafonadék, a kereszt, a korpusz, a labirintus és a tojás, sőt ezek átvitt vagy konkrét, kapcsolt származékai, mint a töviskorona, a fej, a kerítés, a kert, a Minótauros és Ariadné fonala, a csikó, a táltos, a dudás, az emberiség több ezer éves szakrális kultúrhistóriájának példatárából eredeztethetők, és mindmind az Ég és a Föld összekapcsolódásáról és átjárhatóságáról, az élet és a halál, az átváltozás és az újjászületés személyre szabottan is általánosítható, drámai misztériumáról szólnak.

Különös kiállítás ez. Akkor a legelvontabb, amikor valóságos képet formál, és akkor a legvalóságosabb, amikor elvont képpé válni igyekszik. Szinte minden vizuális állításának az igazsága ezen a tévedhetetlenül kidekázott egyensúlyon alapszik. S ez már nem pusztán esztétikai öröm, de több annál. Valami olyasmi, amit az ókori görögök kalokagathiának, azaz olyan eszménynek neveztek, amelyben a tiszta világosság és az érzéki gyönyörűség, a szépség és az igazság, a tetszetősség és az erkölcsösség egyszerre, egymást áthatva nyilvánul meg.

Furcsa, archaikus örökség ez, a mai frivol, szemérem- és kegyeletsértő, blaszfémiákkal, istenkáromlásokkal terhes világunkban már-már időszerűtlen, szinte anakronisztikusnak tűnő. És Kovácsnak mégis igaza van! S ezt éppen a mai kor legfőbb kísértői, a számítógép felhasználásával készített, printelt grafikák bizonyítják a legfényesebben, ahol ugyanolyan önfegyelmet, céltudatosságot, képnyelvi tisztaságot, hamisságokra, csalóka elhajlásokra képtelen, önnön világához hűen és következetesen ragaszkodó művészi magatartást gyakorol, mint amelyet a vonalrajzain, sgraffitoin és bőrs munkáin megtapasztalhattunk már. Hiszen alkotóként ő tudja a legjobban, hogy nincs következmények nélküli műalkotás. Mert a mű elsősorban abba vésődik bele, aki megcsinálta, aki megalkotta azt. S „a teher megmarad”.³ A következményeket pedig viselni kell, amelyekről még a műtárgy megsemmisítése árán sem szabadulhat meg az ember.

A mai korban nem illik se patetikusan, se tényszerűen szólni a szuverén művész, az autonóm művészet váteszi vagy médiumszerepéről. De már a heroikus bohóc, az ironikus udvari bolond, a mindenféle eszközt megengedő pankrátor és a provokatív excentrikus magatartás is a múlté. El lehet felejteni. A mai művészet valahogy eladhatóbb és pénzszagúbb lett, divatos szóval élve, olyan „light”-os, könnyedebb, csekély poggyásszal utazó, a dolgoknak kisebb jelentőséget tulajdonító, az elvárásokhoz problémamentesen simuló, egy szabványosított, globalizálódó, külső apparátusnak már-már behódoló. Ez a művészet egyszerűen gyakorlatiasabb és rámenősebb, mint a régi volt.

És mindez miért van így? Mert létrontásban élünk. Mert valahogy már az az alap sincs a helyén, amit a hagyomány szerint rendnek szokás nevezni. Ezzel kapcsolatban megint csak Hamvas Bélára kell hivatkoznom, aki e mába torkolló világtendenciával kapcsolatban már az ötvenes-hatvanas években jelzésértékű kijelentéseket fogalmazott meg. Idézem őt: „...tudjuk, hogy helyes rendszer nincs. Minden rendszer érvénytelen. A rend pedig nem található ki, mert az minden helyen és időben azonos és adva van, és pedig a világgal és a létezéssel együtt. A hagyomány rendje preegzisztens, vagyis a kezdetek kezdete előtt megvolt, és a világ a rend gondolatából keletkezett.”⁴

³ Hamvas Béla: *A mű elégetése*. In.: Patmosz I., *Életünk Könyvek*, 1992, 155. o.

⁴ Hamvas Béla: *Kiengesztelődés*. In.: Patmosz II., *Életünk Könyvek*, 1992, 231. o.

Nos, én úgy érzékelem, Kovács László műveiben valahogy rend van. Tiszta, világos, következetes és gondos rend. Ilyen értelemben tehát, de csakis ilyen értelemben, ő is egy korszerűtlen ember. Azaz egy egyszerre archaikus és modern gondolkodású művész, aki tudja – Hamvas szavaival élve –, hogy „a modern gondolkodást jelentékennyé az teszi, hogy a jelenkorra az egyetemes emberi mértéket alkalmazza. (...) És ez a mérték, mint normális magatartás, minden emberben megvan; ezt hívják alapállásnak. A modern gondolkodás sajátos, Európában egyetlen feszültsége, hogy az ember az alapállás tudatosítását és helyreállítását megkísérli.”⁵

És e munkákat s e környezetet látva Kovács Lászlóval kapcsolatban azt is valószínűsíthetőnek tartom, hogy hisz a művész médiumszerepében. Nemcsak üzeni akarja a saját üzenetét, de egy külső üzenetet is közvetít. Mert az egyszerre archaikus és modern ember tisztában van vele, hogy az igazi művész „azokat az eszméket, amelyeket megvalósít, nem maga gondolja ki. (...) Az emberi létet befolyásoló eszméket magasabb, főként tágabb létszintről kapjuk, és ezek azok, amelyek életünket irányítják. (...) Az ember csak afölött dönt, hogy milyen erőt fogad magába, és azt milyen mértékben valósítja meg.”⁶

Érzésem szerint – s ebben a képek összefonódó tematikái, témái és jelképei is megerősítenek, bár az életműből közel sem láthatunk most mindent – itt egy összegző jellegű, rendkívül drámai hatású kiállítással van dolgunk, ahol a szimbólumok jelentésköreinek ellentétes pólusait is felölelően, minden mindennel összefügg. A növény- vagy vesszőfonadék a labirintussal, az örök élet jelképe Krisztus kínszenvedésével, a hajtás-ágbogak a töviskoronával, a töviskorona a fejjel, a kereszttel és a korpusszal, a korpusz a lenyúzott báránybőrrel, a lenyúzott báránybőr a dudával. – A kerítés a kerttel, a kert az élő televénnyel, az élő televény a labirintussal, a labirintus a kúttal, a kút a Föld méhével, a magzati lét birodalmával, a magzati lét birodalma a dudással, a dudás a tojással, s a tojás a csodás újjászületéssel...

S mindez valami nagyon emelkedett, átszellemült és mégis érzékeny érzékeléses minőséggel.

Novotny Tihamér

A boldogság mindenkinek más

A sors ritka adománya, ha egy költő egyformán képes szólni a gyermeknéphez és a felnőttek világához. De lehet, hogy éppen az a természetes, ha a költő nem „célozza meg” olvasótáborát. Ha úgy írja verseit, hogy azok minden értő és érdeklődő számára szóljanak, függetlenül az olvasó éveinek számától és a világban szerzett tapasztalataitól. Nos, **Sebők Éva** életművét át- meg átszövik a felnőttekhez és a gyerekekhez egyaránt szóló versek, de még inkább azok, amelyeket szinte sajnálunk egyik vagy másik csoportba beleszorítani.

⁵ Im.: 230. o.

⁶ Im.: 234. o.

A *Seregélytánc* – szándéka szerint – az életmű gyermekverseiből nyújt bőséges válogatást. Sebők Éva képes megszólítani a gyermeket, aki ott él minden felnőttben az emlékek mélyén, és minden gyermeket, aki a felnőtt világ meghódítására (de legalább megértésére) készül.

Különös világ ez a költői ország, tele csodákkal és varázslattal, közel a természethez – valójában maga a végtelenre tágult természet, tele átváltozásokkal és kibúvókkal, az élők és a nem élők kergetőzésével, a jelentéktelen dolgok (színek, fények és hangulatok) nagy-nagy jelentőségével.

A gyerek azért többnyire főszereplő ebben a vers-mese világban. Elsuttogja titkait, elárulja vágyait, beavat azokba az apró (óriási) csodákba, amelyek vele és körülötte történnek. Az ő életében, az ő univerzumában. Pedig bizony az sokszor nem is gyermeki, hanem a nagy végtelen és a legapróbb környezet együttes-közös világa, amely nagyon különös törvények szerint működik. Sebők Éva költői országában a törvények működését nem bölcs könyvekből lehet kiolvasni, hanem madárfiókák szavából, rigó, kenderike, cinege nótájából, koltósok és petymegek megfontolt pityegéséből és hasonló biztos forrásokból.

Van ebben a mesevilágban elég sok csodalény, hogyné volna: Hahó-manó, Toboztündér, Túzmanó meg a többiek, de ők sem okosabbak vagy különbek, mint a világ két lábon és földön járó gyerekei. Ők csak eltáncolják, elsuttogják, elbukfencezik mindazt, amit persze a közönséges gyerekek is tudnak, csak ők esetleg ügyesebben csinálják.

A természet nagyon nagy úr ebben az apró-végtelen meseországban, valójában az egyetlen úr, az egyetlen „jóságos zsarnok”: esőt, havat, szelet hoz, hideget és meleget fúj, riogatja és bátorítja, elijeszti és jókedvre deríti emberkét-állatkét. És a felnőtt költő csak néha szól ki ebből a gyermekvilágból: akkor megrázó és torokszorító történetet mond el a sebesült bogárkáról, akit etettek és neveltek, akinek szívszorongva lesték a túlélési kísérletét. És aki mégis meghalt, minden élő szomorúságára és minden élő okulására, mert a világ – a felnőtt és a gyermeki – mégis így kerek, így teljes: a szépség és a szörnyeteg, a boldogság és a borzongás, a születés és az elmúlás így jár benne összefonódva.

Muzsikál és táncol, zsong és zsi bong ez a költészet, minden vers egy-egy óda a szépséghez, a természethez. És mégis érzi az olvasó: a maga kedvére ugyanúgy dúdol és dűnyög, cserreg és csattog a rím, a ritmus, mint az olvasó és az érzését megfogalmazni vágyó gyermek öröme. Ilyen igényes önfeledtség, ilyen rendszabályok sugallta játékosság talán csak Weöres Sándor csodavilágában fordult elő a magyar költészetben. De az más! De ez más!

Az állatgyerekek játékos tereferéje, apró bakugrásai és komolykodása a legkisebbekhez szól, a legnagyobb költői igénnyel. Hiszőke a nyiladozó értelem és az emlékezés bizonytalan, mégis hiteles képét vázolja föl, miközben különös, újszerű költői hangnemet teremt: a kötetlen és a rímes beszéd sajátos szövetség. Kármén (néhol Carmen) már az idősebb korosztály gondolatait, érzelmeit fogalmazza meg a maga tizenéves nyelvén: hányavetien aranyos nyelv ez, nyoma sincs benne versnek, valahogy mégis egységes csokrot (gubancot?) alkot szó-mondat indáival, gyerekes-felnőtt, alig leplezett óhajaival és leplezetlen örömeivel.

Akár ha ódon, középkori tornyokból, kutakból, barlangokból szólna némelyik hosszú vers: *A koboldos*, *A suhanás titkai*, *a Seregélytánc*, *a Meteor-álmom*. Álmom és valóság határán mozognak ezek a versek? Inkább valami olyan me-

seszerűségben, ahol minden igaz, a csodalények, a habléány, a száguldozó meteorfióka meg a többiek. A szépség felé, a boldogság felé törekednek, vágyakoznak. Ha nem hatna idegennek a gyermekversek világában, azt mondhatnánk, valami fausti cél felé, az élet értelmét kereső-elérő pillanattá. És akkor megállnak, elgondolkodnak, megbújnak föld alatt, víz fölött, éjszakai fa odvában. A hosszú mese-versek sokat megőriztek a balladák világából, sokat átmentettek a hagyományos romantikus mesék hangulatából – mégis teljesen egyéniek, Sebők Éva világának hiteles hordozói. Lehet a szereplőkkel együtt élvezni az utazást (mert minden gyerekvers utazás), lehet gyönyörködni és borzongani a természet szépségében és zordságában, talán kicsit elszomorodni is lehet, hol az éj beálltán, hol a boldog seregélytánc elmúltán. De leginkább azon lehet álmélni, hogy a leírt (az elmondott, az elolvasott) szónak micsoda hatalma és bűvereje van, mennyire képes hatalmába vonni és emlékezetessé tenni mindazt – akárcsak a mesebeli bűvös kő –, amit csak megérint.

Péter László rajzai méltó társai a verseknek, régtől tudjuk: a látvány és a hallomás egymást óriásira (harmonikus egésszé) növelheti. Ugyanolyan álomszerűek, természetábrázolásukban hitelesek, összhatásukban mégis kicsit karikatúraszzerűek és megmosolyogni valók ezek a rajzok. Akárcsak a versek. Aki kézbe veszi a könyvet, aligha teszi le, mielőtt az utolsó mondatig el nem olvasta és végig nem nézte. Aztán kezdi előlről...

Lukáts János

Sebők Éva: *Seregélytánc* – Péter László rajzaival. Napkút Kiadó, Budapest, 2005

Kikötő

Közelítő

Muzsnay Ákos grafikai a győri Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtárban

A győri tárlatnak két előzménye is volt: 2002-ben a budapesti Karinthy Szalonban, és 2003-ban ugyancsak a fővárosban, az Újlipótvárosi Galériában állította ki Muzsnay Ákos egyetlen téma köré szerveződött grafikáit. Mégis a győri bemutatkozás a legteljesebb. Hiszen a grafikus *Közelítő* című sorozatát, a megdöbbenő ceruzarajzokat három új – a korábbiakhoz képest más technikával készült – lappal (hidegtű, borzolás) kibővítette. A szenvedés-élmény újabb stációit tárja itt elénk: a Keresztút – tudjuk, bibliai ihletettséggű – élményköréhez, drámájához az édesapja emlékének áldozó, 1956 tragédiáját igencsak fölidéző rézkarcok társultak. Mintegy az *égi* és a *földi* szenvedést az Ember szenvedésének láttatva.

Képiségében kemény és keserű világ ez, mintha a kihűlt táj fölött (utolsó ceruzalapok) keselyűk köröznének, és a földet orrukkal vérebek szántanák. És megannyi kereszt, karó, földbe vert, ágaitól megfosztott fatörzs – a *corpus* már nincs sehol – emlékeztet a *megtörtéltre*, a semmissé nem tehető gyalázatra. Természetesen ez csak a vég (és egyúttal – szerencsére – a megvilágosodás kezdete), s ameddig

idáig eljut a grafikus, lapról lapra haladva kibontódik – némiképp az időrendet (a beteljesülést) követve – a Megfeszített egyetemes érvényű drámája, magában foglalta sorsunk: a *heródesek* által lekaszaboltság szabadság tragédiáját is.

Muzsnay Ákos valamennyire – főképp a sorozaton kívüli (ám gondolatiságában ahhoz erősen kötődő *Hármaskép* (2002) révén – betartja a hagyományos ikonográfia szabályait, de historikus Golgotája nem bibliai példatár. Jóllehet csupán a *bal lator* és *jobb lator* szerepeltetésével érvényes a *Triptichon*, és az irodalomban-művészetben számtalanszor ábrázolt Keresztút is csak a stációk szoros egymásutánjával teljes, de a művésznek van mersze eltérni a Biblia valóságától. Az ő *közelítése* legalább kétirányú: nem utolsó sorban Tarkovszkij hitétől megittasulva – nem a hétköznapi vallásgyakorlásról van szó – egyre inkább érintkezik a szakralitással; ugyanakkor a megvesszőzött, földre kényszerített *magyar októbert* megszemélyesítve, akárha az a Koponyák Hegyének valóságos szenvedője volna, töviskoszorúval látja el, s ezáltal egy nép sorstragédiáját Jézus kereszthalálához közelíti. Persze mindez egy belső folyamat kiteljesítése, amelynek eredménye ott van a különböző, az *áldozat* igazságát hol a fényszerkezet megbontásával, hol a tüzes szög általi átluggatással láttató lapokon.

Végső soron a stációk legdőbbenetesebb állomása, a kereszthalál – legalábbis ami a hagyományos ábrázolást illeti – hiányzik a *Közelítő* című sorozatból. A grafikákon csak a tragédia előkészítése – számtalan változatban – és a korpusz keresztről való levétele utáni megannyi fájdalmas történés kap hangsúlyt. Ám a *Hármaskép* három kartonja annál érzékletesebben – mi több, összetett módon: a figurák jelképszerű tágasságával – vetíti elénk a *szent test* ilyesfajta, a földi világból való kivonulását.

Az arc nélküli, jobbra dőlt fej mérhetetlen fájdalmat kiáltó szája (I.) és az előrebukó, bebugyolált, sással vagy tövissel ékesített fő „bevégeztetett” pillanata (III.) a két végpont. S ami közte van – esetünkben a fókuszban (II.) –, az maga a tömörítés csodája. Nem tudhatni, hogy a balra néző, karok nélküli, e csonkaságában is megejtő *corpus* a kereszthalál mint az Igazságon beteljesedő végítélet törvényét visszhangozza-e, vagy *testéssel* a sziklát kettéhasítva épp a föltámadást készíti elő. Ez utóbbira nemcsak az alak helyzete utal, hanem a fényt szimbolizáló, egy-két világos felület is. Míg a triptichon két szélső lapján a lator kereszt felső „V”-jét a karok formázzák, addig a középső grafikán nincs szükség (vagy ha igen, csupán rejtve, a föltételezett sziklasírt kettéhasító, tömbök takarta mozdulatban) a felső végtagra.

A *corpus* ilyesfajta – csupán az ábrázolás szerinti – leegyszerűsítésével, illetve eltüntetésével Muzsnay többször is él. Ennek eklatáns példája a sorozat 5. lapja, vagyis a fénykereszt-imitációra feszülő testet és az alsó rész fehéres kavicsait, fűszálait, kopárságát, balra az alak árnyékát és alul a forró tűvel átszúrt karton lyukainak szenvedés-jelképeit megérezkítő grafika. S a figuránélküliségre meg a sötét gomolygásba (szürke ceruza-háttérbe) beleszűrő „szalakat”: a felső végükön világosodó karokat – akárha valamilyen kivégzőhelyre utaló tárgyakat – érzékeltető karton (II.). Szintén nincs alak a sorozatot kezdő ceruzarajzon (I. – 2002), amelynek motívumvilága és várfal-hangulata – noha azok vörös krétával készültek – a Tarkovszkij emlékét idéző grafikákhoz hasonlatos. Bár a háttérben templom vagy kastélytoronyok sziluettjei, s a világosabb részekkel („fűszálszerkezet”) valamennyire oldódik a sötétszürke téglafal várat, várbörtönt szimbolizáló

sorsszerűsége, a rések, repedések, (lő)lyukak valaminő fenyegetettségérzést sugallnak. Annál félelmetesebb ez a sugallat, hogy a szemet csaknem megnyugtatóan van grafikailag előadva a bezártság mint szép halál.

Azon lehet meditatálni, hogy Muzsnay a keresztút, Jézus megfeszítése vagy – az újabb rézkarcokon – a forradalom bukását saját testének tragédiájaként megszenvedő Apa ábrázolásakor miért nem nyúl a rút, a világ ocsmányságát a maga aljasságában megragadó eszközökhöz. Talán azért ódzkodik az ilyesféle harsányságtól, mert a reneszánsz mesterek grafikai fényhálóinak tisztelete – „a vonalszépségre törekvő dekorativitástól a plasztikusan ábrázolt testek térbeli kompozíciójáig” kínálkoznak a megjelenítés módozatai – arra készítette, hogy a sokszor frivolnak tetsző külső jegyek ellenében a hatásosabb – belülről átélt, sőt a bensőt föl is kavaró – drámai vonulatra koncentráljon. Szó se róla, a tüzes szöggel átütött, a perzselés nyomát is őrző kartonok és a fúrógéppel átluggatott, roncsolt nyomólemezek (*November – Édesapám emlékére*, 2004) fölmutatnak, nem is keveset, ebből a sokkhatásból, de nála mindez csak járulékos elem. A dráma – az emberben föloldhatatlan büntudat – mélyebben van. A Lélekben.

Az örökös, de sohasem elérhető megtisztuláshoz vittek közelebb a Tarkovszkij hitét, filozófiáját, világlátását – a törékeny emberben is fölfedezhető istenembert – grafikai látomássá emelő, korábbi vöröskréta-lapjai. S ugyanezt a kemény – ha rögzösnek nem is mondható, de keserves – utat járja be a művész győri kollekciójában is. A *Közelítő* tavalyi és tavalyelőtti grafikai – döbbenetes sorozat – szépen egybesimultak. Muzsnayt kezdettől fogva – festményein, grafikáin, plakettjein is – a világ bántásainak kitett s benne a történelem fenyegetettségét fölöttébb érző és megszenvedő *corpus* viselkedése (győzelem vagy elbukás) érdekli. Ezért alakjainak szinte nincs is arca, vagy ha igen, akkor az el van takarva. Testüket mindig háncsruha vagy köréjük csavart gyołcs fedi, s ezzel a „nyitott” ábrázolásmóddal azt is érzékelteti a művész, hogy nem tudhatni: a szenvedő a megfeszítés előtt van-e még, vagy már kikelt a sziklasírból.

Tehát ha a *Közelítő*nek van is – jobbára a történetiség időrendjét követő – logikai láncolata, a grafikák sorozat-jellegükön kívül is vallanak. Jó párukat tekintve a remekmű szintjén. Ilyen lap a keresztet vivő Jézus – arcát egyik kezével eltakarja, hátában a kíséző katona – vonaglásában is fenséges vonulása (II.) és az alak rövidülésében a keresztre feszítés drámáját – a *szép könyörtelenséget* – ugyancsak élénk vetítő, átlós szerkezetű grafika (12.). És akkor hol van még a sötétszürke, gesztus ecsetnyomokkal élénkített arany felhőt dárdáikkal – fényfegyverekkel? – átszűrő, sásba, gyołcsba burkolózó férfiak hada (16.), és hol marad a sötétszürke grafit-égbe a horizonton fényt – halovány derengést – vivő Nap hihetetlenül finom, a füveknek és a köveknek ugyancsak megnyugvást hozó lélekrajza!

A stációjárás a három rézkarcon (*Őszi tavasz; Október; November* – mind 2004) is folytatódik. Amikor Muzsnay Ákos ezekkel a megtört, árnyékuk tonnait gyötrelemmel cipelő, a forradalom elbukásába szinte belerokkanó – ülő, lépdelő, magába roskadó – alakokkal az édesapjára emlékezik, a névtelen hősök előtt is fejet hajt. A hidegtű-borzolásoknak – az 1956-os forradalom modern Krisztus-képeinek ugyanaz az üzenete, mint eddigi munkáinak: ha büntudattól gyötört lélekkel ama klasszikus *corpus* megigazulását követjük, közelebb jutunk nemcsak magunk, de az Ember igazságának eléréséhez is.

Szakolczay Lajos

Könyvleletek

A Holdra lépés aspektusai

A múlt század második felében, 1969. július 20-án Neil Armstrong, a szomszédgyerek Holdra szállt. E század első éveiben, pontosabban 2003-ban, megjelent **Szócs Géza** legújabb verseskötete, *Az al-legóriás ember (avagy mikor a szomszédgyerek a Holdra lép)*. Látszólag érdektelen és érthetetlen párhuzam, ha egyáltalán felmerül bárkiben a párhuzam gondolata. S mégis ez az enigmatikus viszony – a nagy lépés és Sz. G. legújabb verseskötete között – felcsigázza a földi halandó érdeklődését, olyannyira, hogy már nem is könyvleletként, sokkal inkább holdleletként tekintek az előttem heverő rejtélyes kötetre. Hogy is van ez? Holdon talált könyvlelet, avagy holdlelet könyv formájában? Interpretáció kérdése, s persze az összetett szavak játékoságának számos lehetősége. Szavak, játékoság, többértelműség, variálhatóság és Szócs Géza. S természetesen az új kötet, főként annak tudatában, hogy 1992-ben megjelent a költőnek *A vendégszerető avagy Szinbád Marienbadban* című verseskötete „Sz. G. utolsó verseskönyve” alcímmel. Ha az volt az utolsó, akkor ez micsoda? Könyvnek könyv, versek is vannak benne. Tehát? Újabb enigma, vagy csak ismételt játék, huncutkodás az olvasóval? Az egyre-másra felmerülő kérdések jelzik, valóban leletértékű könyvről esik szó, ha ugyan eshet a szó, s nemcsak az eső.

Elsőként megpróbálok rávilágítani az utolsó utáni kötet mibenlétére, ahogyan ezt a kötet szerkesztője is megkísérelte. A könyv legvégén egy

interjú található, mely még e kötet megjelenése előtt készült, s az első kérdés máris azt feszegette, miért aposztrofálta utolsóként az 1992-es könyvet a költő. Válasz nincs rá, vagyis Szócs nem kívánta lerántani a leplet. A rejtély megmarad. Aztán a beszélgetés közben kiderült más is: „Sokan, miután megjelent a SZINDBÁD, mint Sz. G. utolsó verseskönyve, gyorsan és megkönnyebbülve igyekeztek tudatosítani: Sz. G. nevű költő nincs többé. Ha volt is, ki tudja, mi lett vele. Mintha a verseskötet tenné költővé a költőt! Mintha nem láttuk volna százszor, hogy mint válnak szerzők kötetről kötetre ismeretlenebbé...” A két kötet között eltelt időszak kísérlet is lehetett: marad-e költő az ember könyv nélkül, egybegyűjtött és rendszerezett versek nélkül. S íme, ez az újabb gyűjtemény a bizonyíték: igenis marad, hiszen az írás a fontos, s nem elsősorban a publikálás ténye. Azonban ha ilyen hosszú idő elteltével mégis kötettel jelentkezik Szócs Géza, akkor annak súlya, jelentősége van. A verseskötet nélküli, „áthallgatott” időintervallum (1992-től 2003-ig) jelentős korszak életünkben, a változások korszaka. A rendszerváltozás kiteljesedése Magyarországon, forradalom utáni újrakezdés Romániában. Amit még nem láthattunk tisztán a kilencvenes években, az 2003-ra részben letisztultabbá tesz mindenkit, s könnyebben, talán hitelesebben szólhatunk az elmúltról. Talán így van, talán nem, mindenesetre a kötet versei, ciklusai vallanak, vallani akarnak múltról és jelenről, hagyományról és lehetőségekről.

S nem mellékes a már említett párhuzam sem. Sokak által ismert az anekdota, miszerint mikor Armstrong a Holdra lépett, az emlékezetes mondathoz azt is hozzáfűzte: „Go ahead, Mr. Rigby!”, azaz „Gyerünk, Mr. Rigby!” Az űrhajós a holdra szállítás után harminc évvel oldotta fel a rejtélyt: kisgyermekként az udvaron labdázva hallotta, amint a szomszéd orális szexre buzdítja a feleségét, aki a szájhagyomány szerint így válaszolt: „Majd ha a szomszédgyerek a Holdon fog sétálni!” A jegyzetekben a szerző még ezt is hozzáteszi: „A történet lehet, hogy valós, lehet, hogy fiktív (és lehet, hogy apokrif).” S mindezzel együtt a történet a kötet alcímébe került, mely jelzésértékű. A hajdanvolt rejtélyek feloldását kísérli meg a költő, s természetesen a rá jellemző módon mindeközben újabbakat alkot. Kicsit ezt tükrözi a cím is: *Az al-legóriás ember*. Nem azt mondja egyszerűen, az allegóriás ember, hanem a szó megbontásával játékot hoz létre, melyben egyenlő szerephez jut az óriás, a „legóriás” és persze az allegória. Amit mond, és amit ért alatta, többnyire különbözik egymástól. Valahogy így kell olvasni a verseskötetet is, melyben túlnyomórészt szerepverseket találhatunk. Játékos, huncutkodó s néha fájdalmasan őszinte versek Szőcs Géza szövegei. Két versciklust emelnék itt ki: az egyik *A szent király és népe*, a másik pedig *901 évvel később*. Úgy tűnik, mintha ezekben a magyarság történelmére emlékezne, azonban a szövegek aktuális, napjainkra vonatkozó igazságtartalma és e valóság fölött mondott ítélete átüt a sorokon, s más megvilágításba helyezi ezeket a verseket: „Szent László templomában / írás lángol a falban, // mit ember szeme nem lát / csak ha rettentő baj van: // »MEGSZÁMLÁL-

TATTÁL, NÉPEM / S HÍJJÁVAL TALÁLTATTÁL // DE AZ ÚR FIA ÁLTAL / MÁR TE IS MEGVÁLTATTÁL«”. S nemcsak a látszólag történelmi vonatkozású szövegek esetében beszélhetünk aktualitásról, hanem a további, szójátékokon (pl. halál-omány, ezer fátum – rezervátum) alapuló költemények is „rejtjelezett” üzenetnek tűnnek, melyek már sokkal nyíltabban vádolnak, s talán ítélkeznek is közéletünk fölött. S ami talán a legfájóbb, az a szembeszökő változatlanság a múlttal szemben. Mintha ezer vagy ötszáz év óta semmit sem változott volna a helyzetünk.

S szintén a helyzet változatlanságára utal a megidézett hagyomány. A kötet utolsó ciklusában található állomás- és váróteremversek Dsida *Nagycsütörtök* című versét idézik, melyben ott található a sokak által citált mondat: „sors elől szökve, mégis szemben sorssal”. Székelykocsárd nem más, mint egy romániai vasúti átszállóhely, melynek váróterme mindig tele van várakozó emberekkel. A Dsidát citálók révén Kocsárd nemcsak a romániai magyar, de lassan az egyetemes magyar irodalom szellemi átszállóhelye, fordulópontja és mérföldköve lesz. Az indulás és megérkezés közös szimbóluma ez Szőcs Gézánál is: az új kötetre is érvényes mindez, s úgy vélem, jelenünkre is: „Egykoron én is szálltam át Kocsárdon, / Kocsárdon én is szálltam át. // Albatrosz voltam, súlyos csomagjaimmal. / Kocsárdon én is szálltam egykor át. // Disznóbőr kofferjeimben fehér szárnyak lapultak / s egy óriási, sós viharkabát.” Humorral, iróniával átítatott, kegyetlenül őszinte versjátékok Szőcs Géza szövegei, melyekben együtt lélegzenek közéletünk és irodalmunk apró rezdülései.

Vincze Ferenc

Irodalmi Jelen Könyvek, 2003.

Sulyok Vince
Félhangra

*Berozsdáltak a fegyverek,
víz marta meg a puskaport.
A tenger vize fekete
s fehéren füstölög a fjord.*

*Hol kétszázézer elfutott,
én zártam be a gyáva sort.
A tenger vize fekete
s fehéren füstölög a fjord.*

*Északra mentettem magam
s lemosakodtam már a port.
A tenger vize fekete
s fehéren füstölög a fjord.*

*Börtönben küzdőtársaim,
mert, büntelen, mind meglakolt.
A tenger vize fekete
s fehéren füstölög a fjord.*

*Zizeg az eső, gyűl a sár,
elrothad lassan, aki bolt...
A tenger vize fekete
s fehéren füstölög a fjord.*

Oslo, 1957. augusztus 25.

Októberi drámák

„A Rádió ostromakor odajött hozzám egy srác valami puskafélével, hogy tudom-e, hogyan kell kezelni? Mondom neki: öregem, engem kitiltottak a honvédelmi órákról. Fél óra múlva behoznak egy vérző fiatalembert a kötözőhelyre. Nézem, hát az a srác az. Bár nem esküszöm rá, mert az arca csurom vér volt. A szájából és a melléből véres buborékok jöttek, ahogy lélegzett. Ha vérszomjas lennék, akkor is elment volna a kedvem a lövöldözéstől.” *(Kérész Gyula)*

„Az újságíróknak azt adták feladatuk, hogy menjenek ki a megyébe, és keressenek, gyűjtsenek olyan személyeket, akik elítélik a budapesti fegyveres fasiszta csőcselék harcát. Amikor 25-én bementem a szerkesztőségbe, nem akartam hinni a szememnek: golyószóró állt az íróasztalomon, s egy-egy katona ült az én, illetve a kolléganóm székén.” *(Ferenczy Erika)*

„Emlékszem, az orosz kiskatonáknak adtunk kolbászt. Először nem merték elfogadni, úgy haraptunk bele előttük, és csak akkor kezdték enni, óvatosan, nehogy a parancsnokuk észrevegye. Cigaretta adtunk. Azt hatalmas slukkokban szívták, hogy a feljebbvaló ne vegye észre. Keveset tudtunk oroszul, kérdeztük, minek jöttetek ide?” *(Földváry Györgyi)*

„A Papkertben most érik a cseresznye. Megnéztem. Ketten, a biztonság kedvéért, őrt állnak a bejáratnál, mi meg hátulról bemászunk a kerítésen. Nem kell majrészni, hétkor valami csendes gyászmise lesz meghalt szülőkért.” *(Ircsik Vilmos)*

„Nézzük csak! A legfontosabb dolog a biztonság. Az Államvédelmi Hatóság sok tekintetben kiváló osztagnak egyik hibája az volt, hogy nem épült össze azokkal, akikre ügyelni kellett volna. Ezért jó, illetve jobb a munkásország: a munkásor a gyár tagja, a párt tagja, felfegyverzett és mégsem fegyveres elem.” *(Kabdebó Tamás)*

Ára: 550 Ft. Előfizetés: 4000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél,
a Magyar Posta Rt. (1) 303-3440-es faxszámán,
a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen,

valamint a szerkesztőségben:
1014 Budapest, Szentháromság tér 6. III. em. 14.

Folyóiratunk a hírlapboltokon kívül kapható Budapesten
az Osiris, a Pont és a Kálvin téri Cartaphilus könyvesboltban,
valamint az Írók Boltjában.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-29902327